

ULUSLARARASI SEMPOZYUM INTERNATIONAL SYMPOSIUM

KÜRESEL GÜÇLER VE ORTADOĞU

GLOBAL POWERS AND THE MIDDLE EAST

Sempozyum Kitabı
Symposium Proceedings

Editörler / Editors

Prof. Dr. Ahmet Uysal | Prof. Dr. Faouzi Bendiridi
Dr. Maryz Youness | Dr. Watheq Al Sadoon | Dr. İsmail Sarı

ORSAM KİTAPLIĞI | ORSAM LIBRARY

ULUSLARARASI INTERNATIONAL
SEMPOZYUM SYMPOSIUM

KÜRESEL GÜÇLER VE ORTADOĞU

GLOBAL POWERS AND THE MIDDLE EAST

SEMPOZYUM KİTABI

Symposium Proceedings

ORSAM KİTAPLIĞI | ORSAM LIBRARY

ULUSLARARASI INTERNATIONAL
SEMPOZYUM SYMPOSIUM

KÜRESEL GÜÇLER VE ORTADOĞU

GLOBAL POWERS AND THE MIDDLE EAST

SEMPOZYUM KİTABI

Symposium Proceedings

Editörler / Editors

Prof. Dr. Ahmet Uysal | Prof. Dr. Faouzi Bendiridi

Dr. Maryz Youness | Dr. Watheq Al Sadoon | Dr. İsmail Sarı

Bu kitap, 12-13 Temmuz 2021 tarihlerinde düzenlenen uluslararası "Küresel Güçler ve Ortadoğu" konferansının bildirimlerini içermektedir.

This book includes the works of the international symposium "Global Powers and the Middle East" which was held on 12-13 July 2021.

Editörler / Editors

Prof. Dr. Ahmet Uysal

ORSAM Başkanı / *Director of ORSAM*

Prof. Dr. Fouzi Bendiridi

Uluslararası Arap Toplulukları Araştırma Ağı / *International Network for Arab Societies Study*
I.N.A.S.S. Genel Koordinatörü / *I.N.A.S.S. General Coordinator*

Dr. Maryz Youness

Uluslararası Arap Toplulukları Araştırma Ağı / *International Network for Arab Societies Study*
I.N.A.S.S. Genel Koordinatörü / *I.N.A.S.S. General Coordinator*

Dr. Watheq Al Sadoon

ORSAM Arapça Çalışmalar Direktörü / *ORSAM Director of Arabic Studies*

Dr. İsmail Sarı

ORSAM Körfez Çalışmaları Uzmanı / *ORSAM Gulf Studies Expert*

Uluslararası Standart Kitap No (ISBN): / *International Standard Book No (ISBN):*
978-625-7219-76-1

Grafik ve Tasarım / Graphic and Desing

Mustafa Cingöz

Basım Yeri ve Yayın Tarihi / Print and Publication Date

1. Basım, Ankara Ocak 2022 / *1st Edition, Ankara January 2022*

Yayıncı / Publisher

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ-ORSAM / *THE CENTER FOR MIDDLE EASTERN STUDIES-ORSAM*

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi
مرکز دراسات الشرق الأوسط
Center for Middle Eastern Studies

© 2022 Ankara. Tüm Telif Hakları ORSAM'a Aittir. / © 2022 Ankara. All Copyrights belong to ORSAM.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3 Pk: 06510 Çankaya / Ankara

Tel/Phone: +90 850 888 15 20 **web:** orsam.org.tr **e-posta/e-mail:** info@orsam.org.tr

Sertifika No: / *Certificate No:* 41963

Basım Yeri / Print Center

KD Karton Dijital Matbaacılık LTD. Şti. / *KD Karton Digital Printing LTD. Co.*

Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 - Ankara / Çankaya

Sertifika No: / *Certificate No:* 44423

Bu kitapta yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıttığı anlamına gelmez. Kitaptaki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

The views and analyses in this book do not necessarily reflect the institutional view of ORSAM unless otherwise stated. All articles of the book are copyrighted by ORSAM, and they cannot be used or republished in any other way without prior permission, except for reasonable use or quotations by citing the source in accordance with the Law on Intellectual and Artistic Works No. 5846.

İÇİNDEKİLER

CONTENTS

Cezayir-Rusya Arasındaki Askerî İlişkiler ve Cezayir Ordusunun Gelecekteki Rolü.....	7
Musab Yılmaz	
Arap Baharı Süreci: Bölgesel Etki ve Sonuçları.....	21
Ahmet Yavuz Gürler	
Terörle Mücadelede Terör Örgütü Söylemlerinin Analizi: Konstantiniyye Dergisi.....	39
Dr. Ümran Güneş	
Realizm Perspektifinde İran Dış Politikasının Temel Parametreleri ile Analizi.....	49
Ulvi Yener Ceyhan	
XIX. Yüzyılda Afrika Kıtasında "Hinterlant"ta Sömürgeci Rekabet ve Osmanlı Devleti.....	65
Doç. Dr. Sevda Özkaya Sofu	
Prospects For China's Mediation Diplomacy in The Middle East.....	81
Assoc. Prof. Dr. İrem Aşkar Karakır	
The Emergence and Expansionism of the Wagner Group, and Russian Interests in Syria.....	97
Nadejda Tsoy	
China's Digital Expansion in North Africa.....	111
Asst. Prof. Dr. Gökhan Tekir	
Post Gulf War Sanctions On Iraq: A Foucauldian Analysis.....	131
Ece Aksop	

Cezayir-Rusya Arasındaki Askerî İlişkiler ve Cezayir Ordusunun Gelecekteki Rolü

Musab Yılmaz¹

Özet

Küresel silah ticaretinin en büyük ikinci ihracatçısı olan Rusya'nın ilk üç müşterisinden biri Cezayir'dir. Cezayir Ordusunun ekipmanlarının yaklaşık %80'ini Rusya'dan alınan ürünler oluşturmaktadır. SSCB döneminde başlayan askerî alandaki bu yakın iş birliği, Putin döneminde yeni askerî anlaşmalar ve iş birlikleri ile arttırılmıştır. Rusya'nın eski Sovyet nüfuz bölgelerine yeniden dönüşünün bir örneği olan Cezayir, Kuzey Afrika'da jeopolitik konumu, demografik yapısı ve askerî kapasitesi ile öne çıkmaktadır. Bu çalışmada Cezayir-Rusya arasındaki askerî ilişkilerin stratejik boyutu ve tarihsel arka planı incelenecek ve Cezayir sistemindeki en önemli güç olan ordu üzerindeki Rusya'nın nüfuzu analiz edilmeye çalışılacaktır. Bununla birlikte Rus silahlarına bağımlı olan Cezayir Ordusunun tedarikçilerini çeşitlendirme faaliyetlerinden ve bu bağlamda ülkenin kurucu unsuru olan Cezayir Halk Ordusunun askerî kapasitesi ve geleceği tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Cezayir, Rusya, Ordu, Silahlanma, Askerî İş Birliği.

¹ ORSAM Kuzey Afrika Çalışmaları Araştırmacısı, İstanbul, Türkiye, musab.yilmaz@orsam.org.tr

Military Relations Between Algeria and Russia and the Future Role of the Algerian Army

Musab Yilmaz²

Abstract

One of the top three customers of Russia, the second-largest exporter of the global arms trade, is Algeria. About 80% of the equipment of the Algerian army consists of products purchased from Russia. This close cooperation in the military field, which started during the USSR period, was increased with new military agreements and cooperations during the Putin period. Algeria, which is an example of Russia's return to the former Soviet spheres of influence, stands out in North Africa with its geopolitical position, demographic structure, and military capacity. In this study, the strategic dimension and historical background of the military relations between Algeria and Russia will be examined and the influence of Russia on the army, which is the most important power in the Algerian system, will be analyzed. In addition, the activities of the Algerian army, which is dependent on Russian weapons, to diversify its suppliers, and in this context, the military capacity and future of the Algerian People's Army, the founding element of the country, will be discussed.

Key words: Algeria, Russia, Army, Armament, Military Cooperation.

² ORSAM North African Studies Researcher, Istanbul, Turkey, musab.yilmaz@orsam.org.tr

Giriş

Cezayir, Kuzey Afrika bölgesinde askerî kapasitesi ve silahlanma faaliyetleriyle dikkat çeken bir ülkedir. Bölgesel istikrarsızlıklar ve geniş yüz ölçümü sebebiyle sınır güvenliği problemleriyle yüzleşmek zorunda kalan Cezayir, bölgedeki diğer aktörlere göre fazla ve dengesiz askerî harcamalar yapmaktadır. Bu açıdan çalışmada, Cezayir Ordusunun askerî ilişkilerinin ve silah ticaretinin en yoğun olduğu ülke üzerinden incelenmesi hedeflenmektedir. Cezayir Ordusunun ekipmanlarının yaklaşık %80'ini Rusya'dan alınan ürünler oluşturmaktadır. SSCB döneminde başlayan askerî alandaki bu yakın iş birliği, Putin döneminde yeni askerî anlaşmalar ve iş birlikleri ile arttırılmıştır. Rusya'nın eski Sovyet nüfuz bölgelerine yeniden dönüşünün bir örneği olan Cezayir, Kuzey Afrika'da jeopolitik konumu, demografik yapısı ve askerî kapasitesi ile öne çıkmaktadır. Bu çalışmada Cezayir-Rusya arasındaki askerî ilişkilerin stratejik boyutu ve tarihsel arka planı incelenecek ve Cezayir sistemindeki en önemli güç olan ordu üzerindeki Rusya'nın nüfuzu analiz edilmeye çalışılacaktır. Bununla birlikte Rus silahlarına bağımlı olan Cezayir Ordusunun tedarikçilerini çeşitlendirme faaliyetleri ve bu bağlamda ülkenin kurucu unsuru olan Cezayir Halk Ordusunun askerî kapasitesi ve geleceği tartışılacaktır.

Cezayir'in askerî ilişkilerinin ve silahlanma verilerinin incelendiği çalışmanın birinci bölümünde, Cezayir Ordusunun en büyük tedarikçisi olan Rusya Federasyonu ile ilişkilerinin askerî bağlamına odaklanılmaktadır. Cezayir-Rus ilişkilerinin tarihsel arka planının ele alınmasının ardından askerî alan dışındaki iş birlikleri incelenecektir. Askerî alanda yoğunlaşan ilişkilerin sebepleri tartışıldıktan sonra iki ülke arasındaki askerî ilişkilerin Kuzey Afrika ve Sahraaltı Afrika bölgesine yansımaları ele alınmaktadır. Cezayir'in Fas ile rekabetinin ortaya çıkardığı Rusya ve ABD silah endüstrisi rekabetinin boyutu aktarılmakta ve Sahraaltı Afrika bölgesinde Cezayir'in nüfuzunu arttırma potansiyeli analiz edilmektedir.

Cezayir-Rusya askerî ilişkilerinin kapsamı ve bölgesel yansımaları analiz edildikten sonra Cezayir sisteminin en güçlü aktörü Cezayir Ordusunun askerî doktrin değişikliği konusu incelenmektedir. Cezayir Ordusunun kapasitesinin orta ve uzun vadede hedeflenen "Yeni Cezayir Askerî Doktrini" çerçevesinde sürdürülebilir ve stratejik hâle getirilmesi için değerlendirmeler yapılmaktadır. Bununla birlikte Cezayir Ordusunun gelecek perspektifi açısından Rusya ile askerî ilişkilerin dezavantajlı yönleri analiz edilerek alternatif öneriler sunulmakta ve yükselen yeni aktörlerle askerî eğitim, silah ticareti ve yerli askerî sanayi için teknoloji transferi gibi kritik meseleler gündeme getirilmektedir.

Tarihsel Arka Plan ve Ekonomik İlişkiler

Cezayir'in Fransız sömürgeciliğine karşı 1954-1962 yılları arasında sürdürdüğü bağımsızlık savaşı sırasında başlayan Cezayir-SSCB ilişkilerini, aslında soğuk sava-

şın getirdiği konjonktürün ortaya çıkardığını ve ilişkilerin bu bağlamda geliştiğini söyleyebiliriz. Cezayir-Rusya arasındaki ilişkilerin tarihsel arka planının bu konjonktüre göre inşa edildiğini ve günümüzde iki ülkenin yakın askerî ilişkilerinin soğuk savaş döneminin yansımalarını taşıdığını belirtmek gerekir. Cezayir, ABD öncülüğündeki Batı Bloku'nun üyelerinden olan Fransa'ya karşı bağımsızlık mücadelesini sürdürürken SSCB tarafından askerî ve siyasi olarak desteklenmiştir. Bağımsızlık mücadelesini yürüten Cezayir Geçici Hükûmeti'ni tanıyan ilk ülkelerden biri olmanın yanında askerî malzeme ve teknik yardımlarla Cezayir'i destekleyen SSCB, bağımsızlık sonrasında bu desteklerini ekonomik ve teknik iş birlikleriyle kalıcı hâle getirmiştir. SSCB, bağımsızlık sonrası en güçlü aktörlerden Cezayir Ulusal Halk Ordusu ile yakın ilişkiler kurmuştur. Süreç içerisinde Huvari Bumedyen döneminde Cezayir, siyasi olarak Bağlantısızlar Hareketi içerisinde yer alan üçüncü dünya söylemini benimsemesine rağmen askerî konularda SSCB'ye olan yakınlığını sürdürmüştür.³

Cezayir-SSCB ilişkileri, askerî alanda silah ticareti, askerî ve teknik eğitim, ekipman desteği gibi konularda Cezayir Ordusunun ihtiyaçları çerçevesinde düzenli bir şekilde gelişmiştir. 1989 yılına kadar Cezayir Ordusunun envanterinin yaklaşık %80'inin Sovyet üretimi olduğu ve Cezayirli subayların kahir ekseriyetinin yurt dışı eğitimlerini SSCB askerî okullarında aldığı bilinmektedir.⁴ Hatta Cezayir'de istihbarat servislerinin SSCB gizli servisi KGB ile iş birlikleri yapması, Cezayir istihbarat servisi, İstihbarat ve Güvenlik Departmanını (DRS) yirmi beş yıl boyunca yöneten "General Tevfik" lakaplı Muhammed Medyen'in⁵ KGB'nin eğitim programlarında yer alması, Cezayir güvenlik sistemindeki SSCB ağırlığının anlaşılması açısından önemli örneklerdir. General Tevfik'in yanında 2019'da Hirak protestoları sonrasında Cumhurbaşkanı Buteflika'nın istifası sonrası ülkedeki süreci yöneten Genelkurmay Başkanı Ahmed Kayit Salih (2004-2019) ve mevcut Genelkurmay Başkanı Said Şengriha gibi birçok Cezayirli general, Sovyet askerî okullarında eğitim görmüşlerdir.

1989 yılına kadar askerî olarak yakın ilişkilere sahip olan Cezayir ve SSCB, 90'lı yıllarda zor ve sıkıntılı süreçler yaşamıştır. Berlin Duvarı'nın yıkılması ve Doğu Avrupa, Kafkasya ve Orta Asya'daki ülkelerin bağımsızlığını ilan etmesiyle dağılan SSCB'nin varisi Rusya, Putin iktidarına siyasi istikrarını bir türlü tesis edemeyerek ekonomik ve siyasi problemlerle uğraşmıştır. Öte yandan Cezayir'de de petrol gelirlerinin düşüşüyle ülkedeki ekonomik daralmanın insanları sokağa döken 1988 ayaklanmalarından sonra yapılan siyasi reformlarla ülkede çok partili hayata geçil-

3 James McDougall, "A history of Algeria", Cambridge University Press, 2017, p. 299-302.

4 Jean-François Daguzan, «La politique étrangère de l'Algérie: le temps de l'aventure?» Politique étrangère 2015, 3: 31-42.

5 Jeremy Keenan, "General Mohamed Toufik Mediène: 'God of Algeria'", Aljazeera, 29.09.2010 (Erişim Tarihi: 26.08.2021)..

miştir. İslami Selamet Cephesi'nin yerel ve parlamento seçimlerini kazanması Cezayir Ordusu ve rejimini endişeye sevk ederek seçimlere müdahale etmesine, süreç içerisinde İslamcı gruplar ile Cezayir Ordusu arasından başlayan çatışmaların 2002 yılına kadar sürecek bir iç savaşa dönüşmesine sebep olmuştur. SSCB'nin dağılmasıyla sıkıntılı bir dönem geçiren Rusya ve 90'lı yıllarda iç savaşın hâkim olduğu Cezayir arasındaki ilişkiler durgun bir dönem geçirmiştir.⁶

1999 yılı hem Cezayir hem de Rusya için önemli bir yıl olmuştur. Cezayir'de ordu ve uluslararası bağlantıların desteğiyle cumhurbaşkanı seçilen Abdülaziz Buteflika'nın ve Rusya'da Vladimir Putin'in iktidara gelmesi, süreç içerisinde iki ülkenin özellikle askerî alanda eski iyi ortaklıkların sürdürülmesini sağlamıştır. Cumhurbaşkanı seçildikten sadece iki yıl sonra Buteflika, Nisan 2001'de Rusya'ya resmî bir ziyaret gerçekleştirmiş ve iki ülke arasında stratejik ortaklık bildirgesi imzalanarak çeşitli alanlarda iş birliği anlaşmaları yapılmıştır. Rusya-Cezayir arasında imzalanan bu bildirge, Rusya'nın Afrika ve Arap ülkeleriyle imzaladığı ilk stratejik ortaklık anlaşmasıdır. Ardından 2006 yılında Rusya Devlet Başkanı Putin'in Cezayir'e düzenlediği ziyarette 7,5 milyar dolarlık askerî anlaşmalar karşılığında Cezayir'in tahmini 4,7 milyar dolar tutarındaki kredi borçları silinmiştir.⁷ Putin'in 2006 ziyaretinden beri iki ülke arasında siyasi olarak belirli aralıklarla ziyaretlerin devam etmesinin yanında ordular arasındaki yakın iş birliği ve silah ticareti de giderek artmıştır.⁸

İki ülkenin ticaret verilerine baktığımızda 2019'da Rusya'nın Cezayir'e ihracatı 3,38 milyar dolar iken Cezayir'in Rusya'ya ihracatı yaklaşık 9 milyon dolardır. Yaklaşık 3,5 milyar dolarlık ticaret hacmi bulunmasına rağmen Cezayir aleyhine büyük bir ticari açığın olduğu görülmektedir.⁹ Ticaret verilerinde askerî sanayi ürünleriyle türü belirtilmeyen ürünlerin ciddi bir yer teşkil ettiği görülmekte ve bu durum Cezayir-Rusya arasındaki ticari ilişkilerin askerî boyutunu göstermektedir.

Öte yandan Cezayir-Rusya arasındaki ilişkiler, askerî alanlara yoğunlaşmakla birlikte enerji alanında da önemli ortaklıklara sahiptir. 2014 yılında sivil nükleer santral inşa etmek için bir anlaşma imzalayan iki ülke, 2025 yılında nükleer santralin tamamlanmasını hedeflemektedir. Ayrıca iki ülke arasında petrol ve doğal gaz alanlarında da iş birliği bulunmaktadır. Cezayir millî şirketi Sonatrach, 2006 yılında Rus şirketleri Lukoil (petrol) ve Gazprom (doğal gaz) ile enerji alanında iş birliği için bir protokol imzaladı. 2020 yılında Sonatrach, Lukoil ile Kuzey Afrika'da üretim

6 Mansouria Mokhefi, «Alger-Moscou : Evolution et limites d'une relation privilégiée.» Politique Etrangère 3 p. 57-70, 2015.

7 Hakan Fidan ve Bülent Aras, "The return of Russia-Africa relations." Journal des, 2010.

8 Mansouria Mokhefi, «Alger-Moscou : Evolution et limites d'une relation privilégiée.» Politique Etrangère 3 p. 57-70, 2015.

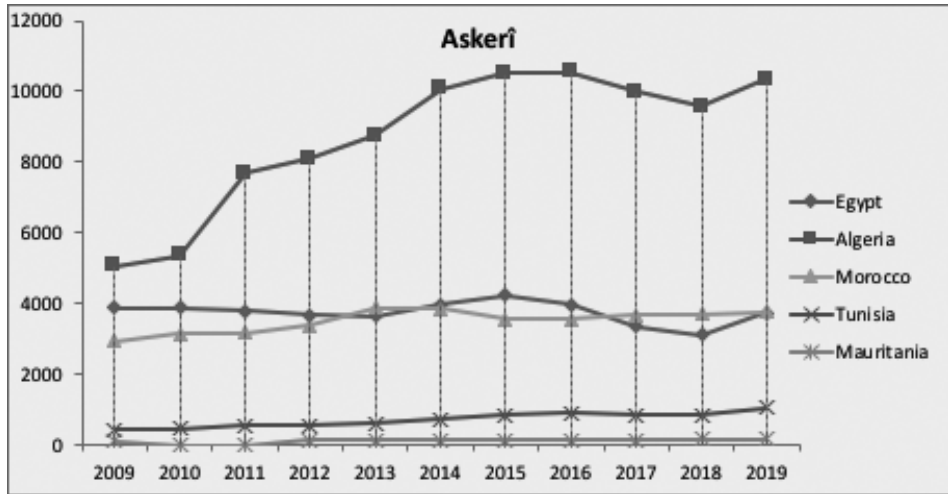
9 "Russia exports to Algeria" Trading Economics, <https://tradingeconomics.com/russia/exports/algeria> .

ve keşif için yeni bir protokol imzaladığını duyurdu.¹⁰ Ancak iki ülkenin de hidrokarbon kaynakları açısından zengin rezervlere sahip olması iş birliği imkânları sağlamasının yanında enerji ihracatlarını yaptıkları AB pazarında rekabet içinde olmalarına da sebep olmaktadır.

Sonuç olarak iki ülke arasında başta enerji olmak üzere farklı alanlarda ekonomik ilişkilerin varlığı gözlemlenmektedir ancak askerî alana yönelik ilişkilerin daha güçlü ve tercih edilir olduğu görülmekte ve Rus-Cezayir ilişkilerinin temeli oluşturulmaktadır. Bu bağlamda ilişkilerin yoğunlaştığı silah ticaretini anlamak, Rusya-Cezayir arasındaki ilişkilerdeki ana temayı oluşturan askerî bağları daha iyi anlamayı sağlayacaktır.

Cezayir Silahlanması ve Rusya

Cezayir, çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu 45 milyona yaklaşan nüfusu, yarım milyondan fazla profesyonel askerî personele ve gelişmiş askerî ekipmanlara sahip ordusu ve son yıllarda yıllık yaklaşık 10 milyar dolarlık askerî harcamaları ile Kuzey Afrika'nın orta güçteki bölgesel aktörlerinden biridir. Dinamik demografik yapısıyla askerî gücünün giderek artması ve bu süreçte silahlanmaya yaptığı yatırımlar, Cezayir'in algıladığı ulusal güvenlik tehditleri ve Cezayir sistemindeki problemlerle bağlantılıdır. Kısaca Cezayir silahlanması hakkındaki bilgi akışından sonra, Cezayir silahlanmasının nedenlerini ve en fazla silah ihracatını yapan Rusya ile Cezayir Ordusu arasındaki ilişkiler incelenebilir.

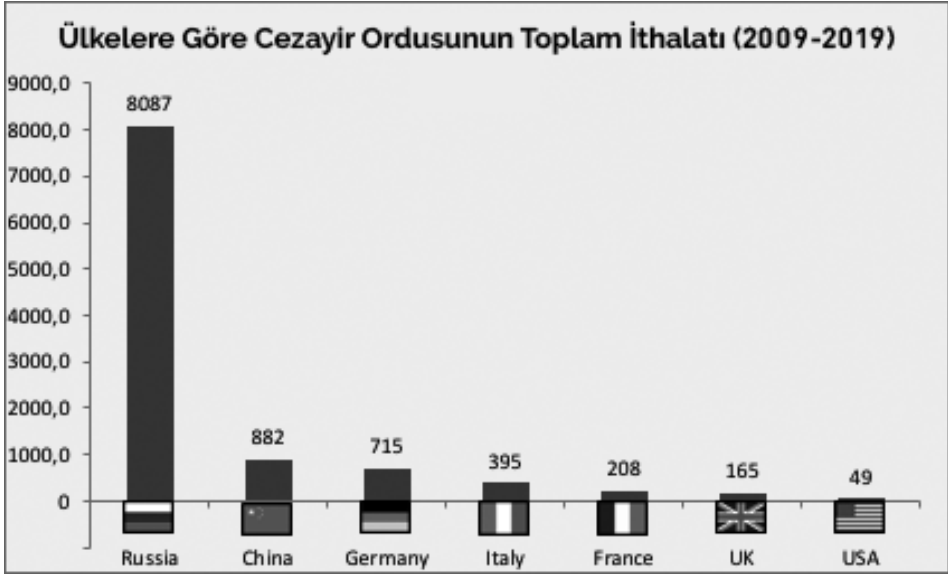

Kaynak: SIPRI

Cezayir-Rusya ilişkilerine baktığımızda öncelikli iş birliği alanının askerî olduğunu ve bunun da daha çok silah ticareti üzerinden gerçekleştiği görülmektedir.

¹⁰ Hakan Fidan ve Bülent Aras, "The return of Russia-Africa relations." Journal des, 2010.

Dünyanın en büyük ikinci silah tedarikçisi Rusya'nın en büyük üçüncü müşterisi olan Cezayir, 2015-2019 yıllarında dünyada en çok silah ithal eden ülkeler arasında altıncı (Suudi Arabistan, Hindistan, Mısır, Avustralya ve Çin'den sonra) sıradadır. 2013 yılından beri Cezayir, yıllık askerî harcamalarını yaklaşık 10 milyar dolar seviyesinde tutmaktadır ve bu harcamaların %10'unu silah ithalatı oluşturmaktadır.¹¹ Cezayir, Rusya'nın Çin ve Hindistan'dan sonra üçüncü büyük silah ithalatçısı olurken Rusya, 2009-2019 yılları arasında Cezayir Ordusunun ekipmanının %80'ini tedarik etmiştir. Bununla birlikte Cezayir'in ikinci en büyük tedarikçisi Çin son yıllarda silah ihracını arttırmaktadır ancak hâlâ Rusya, Cezayir'in silahlanmasında en önemli oyuncu olma pozisyonunu sürdürmektedir.

Kaynak: SIPRI

Kaynak: SIPRI

11 "Arap ülkelerinin silahlanma yarışı", Anadolu Ajansı, 15.01.2019 (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

Sahel bölgesinde istikrarın sağlanamaması sebebiyle terör örgütlerinin faaliyetleri, Libya'da Hafter'in saldırılarıyla ikiye bölünen ülkedeki istikrarsızlık ve kaos, Batı Sahra sorunu temelinde Fas ile Cezayir arasındaki gergin ilişkiler ve Fas'ın ABD ile sahip olduğu yakın askerî iş birliği, Cezayir'i endişelendiren ulusal güvenlik meseleleri olarak yerini almakta ve bundan dolayı silahlanma yarışı içerisine girerek bölgesel anlamda fazla askerî harcamalar yapmasına sebep olmaktadır. Ayrıca Cezayir geniş coğrafyasının getirdiği zorluklardan sınır güvenliğini sağlama ve kaçakçılık faaliyetlerinin engelleme çabaları sebebiyle de güvenlik sektörüne yoğun yatırım yapmaktadır. Bununla birlikte Cezayir'in diğer bölge ülkelerinden fazla olan askerî harcamaları sadece bölgesel tehditleri engelleme ve sınır güvenliği sağlama amacıyla yaptığını iddia etmek doğru bir yaklaşım olmaz. Elbette Cezayir, bölgesel istikrarsızlıklar, krizler ve rekabetlerle çevrili bir ülke olarak savunma kabiliyetini arttırmak için askerî harcamalara özel önem vermektedir ancak dünyanın en büyük ikinci silah tedarikçisi Rusya'nın ilk üç müşterisinden birisi olarak yaptığı askerî harcamalar bazı sorunları barındırmaktadır. İlk olarak birçok işlem, asker veya bürokratların kendilerini zenginleştirmesine izin verecek şekilde yürütülmektedir ve bu durum bazı silah alımları veya askerî harcamalar üzerinde yolsuzluk veya kara para aklama şüphesine sebep olmaktadır. Ayrıca Cezayirli subayların Rusya'da eğitim görmelerinin ve network edinmelerinin bu tür ilişkileri ortaya çıkarması muhtemeldir. İkincisi Cezayir silahlanmasını büyüklüğü, savunma amaçları için gerçekçi bir yaklaşımı içermemektedir. Bu durumun da hem gereksiz askerî harcamalara sebep olduğu hem de yukarıda bahsedilen şüpheli ilişkilerin varlığını arttırdığı gözlemlenmektedir. Üçüncüsü, Cezayir'in silah alımlarında teknoloji transferini göz ardı etmesi ve yerli savunma sanayisine gereken ihtimamı göstermemesi, Cezayir Ordusunun geleceği açısından sorun yaratabilecek konulardan biridir.¹²

Özet olarak, Cezayir'in silahlanmasını zorunlu kılan sebepleri ulusal güvenlik ve sınır güvenliği endişelerinin varlığının yanında ordu merkezli bazı sorunları barındırdığı görülmektedir. Silah ticaretinin ve askerî iş birliğinin çoğunluğunu Rusya ile gerçekleştirdiği için Cezayir Ordusunun askerî harcamalardaki yoğunluğu anlamlandırmak zorlaşmaktadır. Burada Rusya ve Cezayir orduları arasındaki yakın iş birliği, Cezayirli subayların Rus askerî okullarda aldığı eğitim ve orada edindikleri ilişkiler, Cezayir güvenlik sisteminin ve siyasetinin birincil aktörü olan ordunun Rusya'yı kendisine yakın görmesine sebep olmaktadır. Ayrıca clientelist¹³ ilişkilerin¹⁴ ortaya çıkmasına ve yoğun bir şekilde yürütülen silah ticaretinde yol-

12 Abdennour Toumi, "Algeria's Military Changes and New Doctrine" ORSAM Analysis, No: 271, 30 October 2020.

13 Himayecilik siyaseti, siyasi destek için mal ve hizmetlerin değiş tokuşudur ve genellikle örtük veya açık bir karşılık içermektedir.

14 Thomas Serres, "Clientélisme et patronage dans l'Algérie contemporaine", The Journal of North African Studies, 2014.

suzluk ve kara para aklama gibi faaliyetlerin varlığından şüphelenilmesine yol açmaktadır.¹⁵

Askerî İlişkilerin Bölgesel Yansımaları

Cezayir-Rusya arasındaki istikrarlı ilişkiler, Avrupa, Akdeniz ve Kuzey Afrika bölgelerindeki aktörlerin politikalarını ve bahsedilen bölgelerdeki krizleri etkileme kapasitesine sahiptir. Cezayir'in Batı Akdeniz ve Sahraaltı Afrika'daki jeopolitik konumu, hidrokarbon rezervi açısından zenginliği, genç nüfusu ve dinamik ordusu ile bölgenin dikkat çeken aktörlerinden birisi olması ve Rusya gibi Avrupa ve ABD ile rekabet içerisindeki bir küresel aktörle askerî anlamda stratejik ilişkilere sahip olması; Cezayir-Rusya ilişkilerinin Akdeniz coğrafyasındaki devletler ile Afrika'da nüfuz mücadelesi içerisinde olan aktörler tarafından dikkatle takip edilmesine sebep olmaktadır. Özellikle askerî alandaki bu özel ilişkiler, ABD ve AB ülkeleri tarafından dikkatle izlenirken aynı zamanda bölgesel olarak Cezayir ile rekabet hâlinde olan Fas tarafından da endişeyle takip edilmektedir.

ABD'nin bölgedeki geleneksel müttefiklerinden Fas'ın, Cezayir'in bağımsızlığı sonrası yaşadığı sınır anlaşmazlığı ve Batı Sahra sorunu gibi meseleler iki ülke arasındaki rekabet ve silahlanma yarışını tetiklemektedir. 1963'te Fas'ın, Cezayir'in Beşar ve Tinduf eyaletlerinin tarihsel olarak kendi toprağı olduğu iddiası üzerine yaşanan Kum Savaşı, 1972 yılında Fas'ın egemenlik iddiasından vazgeçmesi üzerine çözülmüş ancak ardından İspanya'nın Batı Sahra bölgesinden çekilmesiyle Cezayir-Fas arasındaki ilişkiler yeniden gerilmiştir. Cezayir, bağımsızlık yanlısı Polisario Cephesi'ni destekleyerek Fas'ın Batı Sahra hâkimiyetini tanımamış bunun üzerine Fas, Cezayir ile diplomatik ilişkilerini kestiğini duyurmuştur. İki ülke arasındaki diplomatik ilişkiler Suudi Arabistan'ın arabuluculuğunda karşılıklı lider ziyaretleri neticesinde yeniden tesis edilmesine rağmen 1994'te Fas'ın Marakeş kentindeki terör saldırısında Cezayir istihbaratını suçlaması sonrasında ilişkiler yeniden gergin hâline dönmüştür.¹⁶ İki ülke arasındaki karşılıklı terör örgütlerini destekleme ve uyuşturucu kaçakçılığına izin verme suçlamaları yıllar içerisinde devam ederek günümüze kadar gelmiş ve 24 Ağustos 2021'de Cezayir Dışişleri Bakanı Ramtan Lamamra, Fas'ın "düşmanca eylemleri" sebebiyle diplomatik ilişkileri kestiklerini duyurmuştur.¹⁷

Bu tarihsel süreç içerisinde Mağrip bölgesinde Fas-Cezayir arasında rekabet sürekli olarak devam etmiştir ve iki ülke birbirlerine karşı silah yarışısı içerisinde

15 Rachid Tlemçani "The Purge of Powerful Algerian Generals: Civil-Military Reform Or Presidential Power Grab?", Al Jazeera Center For Studies, 2017.

16 Mürsel Bayram, "Cezayir-Fas Rekabetinin Jeopolitik Motivasyonları", ORSAM, 26.08.2021, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

17 Ebu Bekir Aşkın, "Cezayir Fas ile diplomatik ilişkilerini kesti", Anadolu Ajansı, 24.08.2021, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

olmuştur. Cezayir, Soğuk Savaş döneminde SSCB ile kurduğu yakın ilişkilerle Sovyet askerî endüstrisini tercih ederken, Fas ise ABD'nin askerî nüfuzu altında silah alımlarını gerçekleştirmiştir.¹⁸ SSCB dağılıp Soğuk Savaş dönemi sona erdiğinde ABD ile yakın ilişkiler kurmak istemesine rağmen Fas'ın uzun yıllara dayanan ilişkisi, Cezayir'i yeniden Rusya'ya yöneltmiştir. Bu durumun Mağrip bölgesinde Soğuk Savaş dönemine benzer bir silahlanma yarışının yaşandığı askerî olarak bölgesel kriz alanının oluşma tehlikesini ortaya çıkardığı söylenebilir.

Cezayir, terör tehdidi ve güvenlik endişelerini öne sürerek silahlanmaya yoğunluk verirken Fas ise bölgesel güç dengesini korumak için ABD ile diplomatik ilişkilerini geliştirerek ve onun güvenlik şemsiyesi altında ordusunu modernizasyonunu sağlayarak askerî harcamalar yapmaktadır. İki ülkenin son dönemdeki askerî harcamalarına baktığımızda, Cezayir Ordusu Rus Sukhoi firması ile sözleşmeler imzalayarak SU-57 hayalet uçağı, Su-34 bombardıman uçağı ve Su-35 savaş uçağı serilerinden her birin 14 uçak için satın almayı planlamaktadır.¹⁹ Cezayir böylece Güney Akdeniz havzasında beşinci nesil hayalet savaşçıları alan ilk ülke olacak. Ayrıca Cezayir, Rus yapımı Pantsir ve S-300 hava savunma sistemlerine sahiptir. Öte yandan, Fas ordusu ise F-16 savaş filosu satın alarak 400 TOW tanksavar füzesi, 2.400'den fazla "TOW2A" füzesi (telsiz frekansı), 28 "TOW2A" füzesi (radyo frekansı) ve 400 füze fırlatıcısı aldı. Fas ordusu bu dönemde ayrıca çok sayıda mühimmat ve F-16 savaş uçaklarına uyumlu akıllı bombaların yanı sıra 36 Apache helikopteri satın aldı.²⁰ İki ülke arasındaki silah yarışı, Cezayir'in Rusya ile SSCB'den kalma askerî ilişkilerinin ve Fas'ın ABD ile stratejik yakınlığının bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Öte yandan Libya'da Hafter güçlerinin Wagner milisleri üzerinden Rusya tarafından desteklenmesi ve Libya'daki istikrarsızlığın Cezayir için öncelikli ulusal güvenlik sorunlarından biri olarak görülmesi, Cezayir Ordusunun Rusya'ya karşı Libya'da nasıl bir tutum izleyeceği konusunda belirsizliklere sebep olmaktadır. Genel olarak Libya'da meşru hükümetleri destekleyen ve General Hafter'in baskı ve savaşla ülkeyi gasp etme girişimine karşı çıkan Cezayir, süper güçlerle çok taraflı politikasına rağmen Rusya ile olan yoğun askerî ilişkileri sebebiyle tercih değişikliği potansiyelini taşımaktadır. Bununla birlikte Cezayir'in Libya'da Hafter yönetimini benimsememesi ve Türkiye'nin de destek verdiği meşru zeminde çözümün gerçekleşmesinden yana tavır alması Cezayir'in, Libya'nın sürdürülebilir istikrarı için güvenlik öncelikli perspektifinin bir yansımasıdır.

18 "Fas-Cezayir silahlanmasında ABD-Rusya rekabeti", Independent Türkçe, 17.01.2020, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

19 "Russian Arms Sales Growing in Africa", Defense World, 24.03.2020, (Erişim Tarihi: 26.08.2021)..

20 "Fas-Cezayir silahlanmasında ABD-Rusya rekabeti", Independent Türkçe, 17.01.2020, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

Cezayir'in bir diğer ulusal güvenlik tehdidi olarak algıladığı bölgelerden Sahel'de Fransa'nın 2014'ten beri sürdürdüğü Barkhane Operasyonu sona erdi²¹ ve Fransa'nın bölgeden çekilmesi güç boşluğu oluşturacağı ve bu boşluğun Rusya tarafından askerî olarak doldurulacağı değerlendirilmelerine sebep olmaktadır. Cezayir'in Sahel bölgesinden beklentisi terör örgütlerinin sınırlarından uzak durması ve istikrarsızlığın sona ermesidir. Fransa'nın başarısız operasyonları bölgedeki istikrarsızlığı derinleştirmiş ve Cezayir-Fransız ilişkilerinin bozulmasının sebeplerinden biri olmuştur. Özellikle 2013 yılında Mağrib el Kaidesi'nin Cezayir'in güneyindeki Ain Amenas kasabasındaki hidrokarbon tesisine yaptığı terör saldırısı ve rehine krizi,²² Cezayir'de güvenlik sistemi ve ordu içerisindeki dengelerin değişmesine sebep olmuştur. 2013'teki bu olaydan sonra Cezayir Ordusu ve istihbarat servislerinde yaşanan değişimler, süreç içerisinde Hirak protestoları sonrası bölgesel konjonktür gereği Cezayir Ordusunun yeni bir askerî doktrini benimsemesine yol açmıştır.

Dönüşüm İçerisindeki Cezayir Ordusu

2013 yılının Cezayir Ordusu ve silahlanması için milat olarak tanımlanabilecek bir yıl olduğu söylenebilir. 2012-2014 yıllarında Fransa'nın Sahraaltı Afrika'daki terör örgütlerinin faaliyetlerine karşı başlattığı Serval ve ardından Barkhane Operasyonları, Cezayir'in o dönem Fransa'ya hava sahasını kullanma izni vermesi²³ ve terörle mücadeleye destek vermesi, terör örgütlerinin Cezayir'i hedef almasına sebep oldu. Ocak 2013'te Cezayir'in güneyindeki İlizi vilayetine bağlı Ain Amenas kasabasındaki devletin hidrokarbon şirketi Sonatrach'a bağlı bir doğal gaz tesisine Mağrib El Kaidesi'ne bağlı bir grup tarafından düzenlenen saldırı ve ardından yaşanan rehine krizi, Cezayir güvenlik sistemindeki zafiyeti ortaya çıkararak devlet içerisinde güç mücadelesine ve yeni bir askerî doktrinin gerekliliğinin tartışılmasına yol açtı.²⁴

Doğal gaz tesisine yapılan saldırının aslında kritik bir dönüm noktası olmasının iki sebebi bulunmaktadır. Birincisi, rehinelere kurtarmak için düzenlenen operasyonda Cezayir güvenlik güçleri, 39'u yabancı uyruklu olmak üzere 69 kişinin ölümüne sebep oldu ve bu durum Cezayir Ordusunun ve istihbaratının prestijine büyük zarar verdi. İkincisi, Sahraaltı Afrika'daki istikrarsızlığın ülke sınırları içine girmesi ve ülkenin temel gelir kaynağı olan hidrokarbon tesislerinin güvenliğini tehlikeye atması Cezayir'i endişeye sevk etti. Bundan dolayı hem güvenlik güçle-

21 "Fransa Barkhane Operasyonu'nu sona erdiriyor", TRT Haber, 10.06.2021, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

22 "Algeria hostage crisis: the full story of the kidnapping in the desert", The Guardian, 25.01.2013, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

23 Abdennour Toumi, "Algeria-France Relations: National Security Imperatives", ORSAM, 22.06.2020, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

24 Abdennour Toumi, "Algeria's Military Changes and New Doctrine" ORSAM Analysis, No: 271, 30.10.2020, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

rinin zafiyeti hem de ülkenin can damarı olarak kabul edilen petrol ve doğal gaz tesislerinin güvenliğinin tehlikeye düşmesi, Cezayir güvenlik sisteminin sorgulanmasına ve değişimin zorunluluğu tartışmalarını şiddetlendirdi.²⁵

Ain Amenas saldırısı ile Cezayir'in güvenlik politikasında köklü bir değişimin gerçekleşebilmesi, ordu-istihbarat-cumhurbaşkanlığı arasındaki güç dengesinin tesis edilebilmesiyle mümkün olabilir. Bu sebeple saldırının ortaya çıkardığı güvenlik zafiyeti, devlet içerisinde güç mücadelesine yol açarak²⁶ iç dengeyi ortadan kaldırdı ve 2019 Hirak protestolarıyla güç dengesi Cezayir Ordusu tarafından yeniden inşa edildiğinde amaçlanan “Yeni Askerî Doktrin” ortaya çıktı. Hirak protestoları sonrasında Nisan 2019'da Cumhurbaşkanı Buteflika, Cezayir Ordusu Genelkurmay Başkanı Ahmed Kayid Salih'in çağrısıyla²⁷ istifa etti ve 12 Aralık 2019'da düzenlenen cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Abdülmecid Tebbun Cezayir'in yeni cumhurbaşkanı seçildi. Ardından Hirak göstericilerinin taleplerini karşılamak için 1 Kasım 2020'de anayasa referandumunu düzenlenmesini organize eden Tebbun yönetimi, anayasa değişikliği paketine “Yeni Cezayir Askerî Doktrini” maddelerini ekledi.

Cezayir Anayasası'na göre Cezayir Ordusuna sınır ötesi operasyon izni verilmemektedir ve bu kanunlara aykırı bir durumdur. Bundan dolayı Cezayir, komşularındaki istikrarsızlık ve krizlere yerinde müdahale edememek ve sorunların sınırları içerisinde taşınmasına engel olamamaktadır. 1 Kasım 2020'de Anayasa referandumu ile kabul edilen askerî doktrine göre artık Cezayir Anayasası cumhurbaşkanına sınır ötesi operasyon yetkisi vermektedir. Böylece ülkenin güvenliği esas alınarak yeni bir paradigma kabul edildiği gözlemlenmektedir.

Bununla birlikte Cezayir Ordusuna Birleşmiş Milletler (BM), Afrika Birliği, Arap Birliği gibi uluslararası kurumların operasyonlarına katılma yetkisi de verildi. Böylece yerine göre sert gücün kullanılma ihtimali, Cezayir dış politikası açısından ciddi bir dönüşüm anlamına gelmektedir. Elbette böyle bir düzenlemenin yapılmasını arka planında, Libya'daki çatışma ortamı ve Mali'deki istikrarsızlık gibi meselelerin etkili olduğu söylenebilir.

Nihayetinde Cezayir Ordusu, askerî doktrin açısından bir dönüşüm içerisinde. Bu bağlamda, bölgesel istikrarsızlıklar, Fas ile rekabet, sınır güvenliği gibi kendine has gerekçeleri çerçevesinde askerî araçları ön plana çıkartmayı amaçlamaktadır. Daha önce askerî ilişkilerin, sınırlarına karşı müdahalede güvenliği için salt caydırıcılık mantığı ile hareket ederken artık yerinde müdahaleci ve pro-aktif bir güvenlik perspektifiyle inşa edebilir. Ayrıca, burada Rusya ile silah ticaretinin göz-

25 Francis Ghilès, Akram Khariéf, “Updating Algeria's Military Doctrine”, Middle East Institute, 06.06.2017, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

26 Amir Akef, «En Algérie, Départ Forcé Pour Le Général « Toufik », Puissant Chef Du Renseignement», Le Monde, 13.09.2015, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

27 Christophe Ayad, «Le général Gaid Salah, dernière figure du « système » en Algérie», Le Monde, 15.12.2019, (Erişim Tarihi: 26.08.2021).

den geçirilerek yeni tedarikçilerle askerî ilişkiler arttırılabilir ve alternatif güncel ürünler tercih edilebilir. Elbette Rus silah ürünleri donatılan bir ordunun, sadece doktrin değişikliğiyle askerî envanterini bir anda yenilemesini beklemek mümkün değildir. Ancak “Yeni Askerî Doktrin” çerçevesinde Cezayir Ordusunun küresel ve bölgesel aktörlerle tedarikçi çeşitliliğini arttırması ve sürdürülebilir bir güvenlik yaklaşımıyla yerli savunma sanayisine ağırlık vermesi mümkün olabilir.²⁸

Bu açıdan, Cezayir’in güçlü ekonomik bağlara sahip olduğu Çin ve Türkiye’nin savunma sanayi ürünlerini tercih etmesi veya Brexit sonrası yeni pazarlar arayan İngiltere ile askerî iş birliğini arttırması, değişen askerî doktrinin pratik gerçekliğini inşa etmek açısından stratejik adımlar olabilir. Örneğin, Türkiye ve İngiltere ortaklı millî muharip uçak (MMU) TF-X projesinde, bazı parçaların üretilmesi için Cezayir’in sunacağı katkı ve sipariş talebi, hem Türkiye ve İngiltere gibi yeni tedarikçiler elde edilmesini sağlayabilir hem de Cezayir Ordusunun askerî kabiliyetlerini arttırmasına çeşitlilikler sunabilir. Bu bağlamda dönüşüm içerisindeki Cezayir Ordusunun Rusya’ya bağımlılığını azaltması kritik bir önem taşımakta ve Cezayir Ordusunun askerî doktrininin bölgesel bazda bağımsız hareket etmesine imkân tanımamaktadır.

Ek olarak, silah tedarikinin yanında Cezayirli subayların ve askerlerin kurmay eğitimlerinin daha kapsamlı bir şekilde Türkiye ve İngiltere gibi ülkelerde alması, Cezayir Ordusunun değişen askerî doktrinine stratejik bir katkı sunabilir. Zaten hâlihazırda Türkiye’nin Cezayir ile 2009 yılında imzaladığı askerî eğitim alanında iş birliği anlaşması²⁹ çerçevesinde karşılıklı eğitim programları düzenlenmektedir. Ancak bu anlaşma çerçevesinin genişletilerek arttırılması Türkiye-Cezayir askerî iş birliğinin stratejik kabiliyeti açısından göz ardı edilemeyecek bir pozisyonadır.

Özet olarak, Cezayir Ordusu yeni bir askerî doktrin kabul ederek bölgesel anlamda farklı seçenekleri dış politikaya aracı olarak kullanabilir. Ancak bu askerî doktrinin yeni ve stratejik bir çerçeveye sahip olabilmesi için Cezayir Ordusunun Rusya’ya olan bağımlılığı yeni tedarikçilerle çeşitlendirilmeli ve tesis edilecek askerî iş birlikleriyle Cezayir Ordusunun yerli savunma sanayi kabiliyetleri arttırılmalıdır. Bu bağlamda Türkiye, İngiltere ve Çin gibi ülkeler örnek verilerek kapasite artırımı açısından alternatif olarak değerlendirilebilir. Özellikle Türkiye’nin ivme kazanan yerli savunma sanayi tecrübesi, bir örneklik sunabilir ve iki ülke arasındaki yakın ekonomik ilişkilerin askerî alanda da arttırılması Cezayir güvenliğinin geleceği açısından gerçekçi perspektifler sağlayabilir.

28 Abdennour Toumi, “Algeria’s Military Changes and New Doctrine” ORSAM Analysis, No: 271, 30 October 2020.

29 “Türkiye Cumhuriyeti Genelkurmay Başkanlığı ile Cezayir Demokratik Halk Cumhuriyeti Millî Savunma Bakanlığı Arasında Askerî Eğitim Alanında İş Birliği Anlaşması”, Resmî Gazete, 10.06.2009, (Erişim Tarihi: 26.08.2021) <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/09/20090906-2.htm>.

Sonuç

Batı Akdeniz, Mağrip Bölgesi ve Sahraaltı Afrika arasında konumlanan Cezayir'in karşı karşıya olduğu bölgesel istikrarsızlıklar ve krizler, ciddi güvenlik tehdidi oluşturmasının yanında kritik ilişki fırsatlarını da beraberinde getirmektedir. Cezayir, jeopolitik konumu, dinamik demografisi ve askerî gücüyle bu fırsatları doğru bir şekilde değerlendirebilirse bölgesel nüfuzunu arttırabilir ve yeni aktörlerle kuracağı stratejik ilişkilerle ekonomik problemlerini çözebilir. Bu bağlamda yukarıda bahsettiğimiz, yerli askerî endüstriyi desteklemesi ve askerî ilişkilerde Rusya'ya bağımlı olmadan çeşitliliği arttırması büyük önem arz etmektedir. Böylece Cezayir, orta vadede Kuzey Afrika ve Sahraaltı Afrika'daki krizler karşısında istikrar sağlama rolünü üstlenebilir ve bölgesel istikrar ve barışın kalıcı olması için tarihî bir misyon taşıyabilir. Bu bakımdan, Cezayir Ordusunun modernizasyon ve kapasite artırımında öncelikle yurt dışındaki kurmay eğitimleri çeşitliliğiyle sağlanması ve Rusya'ya bağımlılığın azaltılması gerekmektedir. Türkiye ile yapılan askerî eğitim iş birliği anlaşması bu duruma örnek teşkil edebilir. Ayrıca askerî kapasitenin sürdürülebilir gelişimi için yerli askerî sanayi hususunda teknoloji transferi ve yerli üretim ağının kurulması değerlendirilmelidir. Cezayir'in silah ithalatına dayalı askerî envanteri, süreç içerisinde komplike hâle gelecek bölgesel rekabet konularında yüzleşmesi gereken sorunlardan biri olabilir.

Uluslararası sistemde ABD hegemonyasının sona erdiği ve ekonomik, siyasi ve bölgesel krizlerin şiddeti arttırdığı günümüzde, Kuzey ve Sahraaltı Afrika'nın istikrarı için Cezayir Ordusuna önemli misyonlar düşmektedir. Covid-19 salgınının küresel sistemdeki belirsizlikleri giderek derinleştirmesi ve Çin, Türkiye gibi yeni aktörlerin nüfuz alanlarını arttırması Cezayir'e yeni zorlukların yanında yeni fırsat pencereleri açmaktadır. Bu bağlamda Rusya ile Cezayir'in askerî alanda yoğunlaşan ilişkilerin tek taraflı bağımlı bir pozisyona sahip olması, Cezayir Ordusunun kapasitesini sınırlamakta ve bölgesel gelişmeler yeni askerî doktrini çerçevesinde yerinde ve anında müdahale imkânını elinden almaktadır. Bundan dolayı Cezayir'in askerî envanterini çeşitlendirmek için farklı ülkelerle iş birliklerini arttırması ve yerli askerî sanayi yatırımlarıyla sürdürülebilir bir kapasite inşa etmesi orta vadede stratejik kazanımlar sağlayabilir. Nihayetinde Cezayir'in Rusya ile askerî ilişkilerinde denge sağlayabilmesi öngörülebilir ve silah ithalatı, askerî eğitim ve teknoloji transferi hususunda Türkiye, İngiltere ve Çin gibi aktörlerle çeşitlendirme hususunda ortak faaliyetler yürütülebilir. Ordunun merkezî konumda olduğu Cezayir sisteminin iç ve dış siyasette denge üzerine inşa edildiği ifade edilmektedir.³⁰ Bu bakımdan, Cezayir'in askerî ilişkilerinin de clientelist ilişkilerin engellenmek suretiyle yükselmekte olan aktörlerle dengeli ve tutarlı iş birliği üzerine inşa edilmesi öngörülebilir.

30 Jean-François Daguzan, «La politique étrangère de l'Algérie: le temps de l'aventure?» Politique étrangère 2015, 3: 31-42.

Arap Baharı Süreci: Bölgesel Etki ve Sonuçları

Ahmet Yavuz Gürler¹

Özet

Tunus'ta 17 Aralık 2010'da Muhammed Bouzazi'nin kendisini yakmasıyla beraber ülke genelinde başlayan olaylar kısa zamanda Arap coğrafyasına yayılmıştır. Öyle ki süreçte domino etkisi olarak diktatör rejimleri sorgulanmıştır. Diktatörlere karşı protesto gösterileri düzenlenmiştir. Kimi uzmanlarca bölgede "bahar" olarak nitelendirilen gelişmeler olmuştur. Kuzey Afrika'da neredeyse istisnasız her ülke etkilenmiştir. Tüm bu süreç içinde demokratik siyaset girişimi Mısır, Tunus gibi ülkelerde denenmiştir. Libya'da olaylar uluslararası koruma sorumluluğuna üzerinden koalisyon müdahalesi gerçekleşmiştir. Bu müdahale beraberinde ülkeyi istikrarsızlaştırmıştır. Mısır'da daha sonrasında yaşanan darbeye ülke içi huzursuzlukları artırmıştır. Özellikle ülkelerin konumlarına göre değişen Arap Baharı'nın etkileri Suriye söz konusu olduğunda farklılaşmaktadır.

Bu çalışma için Arap coğrafyasında gerçekleşen bu olaylar ve devrimlerin ortaya çıkışı insanların beklediği ölçüde bir baharın yaşanmadığının teyidi olmuştur. Bu çerçevede Arap Baharı'nın ortaya çıkış nedenleri, gelişim süreci ve son aşamada karşılaşılan olaylar ele alınacaktır. Süreç içinde özellikle ön plana çıkan Müslüman Kardeşler hareketi başta olmak üzere esasındaki muhalif unsurların iktidar alternatifi olup/olamadıklarına da değinilecektir. Tüm bu değerlendirmeler üzerine ayrıca Arap Baharı evveli ve sonrasındaki başarılı olan halk hareketlerinin boyutlarının da ele alınması hedeflenmektedir. Ayrıca Arap Baharı sürecinin geleceğine de bir bakış sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Arap Baharı, Halk Hareketleri, Müslüman Kardeşler, Devrim, Demokrasi.

1 Dr. Adayı, Trakya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Edirne, Türkiye, ahmetyavuzgurler@hotmail.com

Arab Spring Process: Regional Impact and Consequences

Ahmet Yavuz Gürler²

Abstract

The events that started throughout the country with the burning of Mohammed Bouzazi in Tunisia on 17 December 2010 spread to the Arab geography in a short time. So much so that dictator regimes as a domino effect were questioned in the process. Protests were held against the dictators. There have been developments in the region that are described as “spring” by some experts. Almost every country in North Africa has been affected, without exception. In this whole process, democratic politics initiative has been tried in countries such as Egypt and Tunisia. Events in Libya took place through coalition intervention over the responsibility of international protection. This intervention destabilized the country. The subsequent coup in Egypt increased the domestic unrest. The effects of the Arab Spring, which changes according to the location of the countries, differ when it comes to Syria.

For this study, these events, and the emergence of revolutions in the Arab geography have been the confirmation that the spring has not been experienced as much as people expected. In this context, the reasons for the emergence of the Arab Spring, the development process and the events encountered in the last stage will be discussed. It will also be mentioned whether the opposition elements, especially the Muslim Brotherhood movement, which came to the fore in the process, are/are not alternatives to power. On top of all these evaluations, it is also aimed to address the dimensions of successful popular movements before and after the Arab Spring. It will also provide an overview of the future of the Arab Spring process.

Key words: Arab Spring, Popular Movements, Muslim Brotherhood, Revolution, Democracy.

² Ph.D. Candidate, Trakya University, Department of International Relations, Edirne, Turkey, ahmetyavuzgurler@hotmail.com

Giriş

Dünyada Soğuk Savaş'ın bitmesi sonrasında büyük çaplı değişimler olmuştur. Hatta esasında bölgelere yayılan değişimler ortaya çıkmıştır. Bu bağlamdan hareketle önemli coğrafyalardan olan Ortadoğu'da özellikle değişim ihtiyacı gerekmiştir. Var olan otoriter düzeni baştan aşağı yıkan, kavgacı siyaseti pasifize eden bir hareket ihtiyacı olağan hale gelmiştir. Halkların isteklerinin bir araya gelişi ile statükocu rejimlere yönelik taleplerin dile getirilmesini olanaklı kılmıştır.

Tamamıyla halk hareketi olarak başlayan taleplerin dile getirilmesini sağlayan devrim ihtiyacı ve isteği değişken konjonktürel gelişmeleri beraberinde getirmektedir. Siyasi, sosyal, ekonomik olarak dile getirilen talepler her devrim hareketinde olduğu gibi elden çıkabilir, kurumsallaşabilir veya terse dönebilir hale gelmektedir. Çalışma içerisinde bu anlatı bağlamında elden çıkan devrimlere, terse dönen devrimlere ve kurumsallaşan devrimler yanında geleceği hala belirsiz noktada olan Bahardan etkilenen devletlere ve otoriter liderlere de değinilecektir.

Demokrasi konusunda Arap coğrafyası ülkelerinden en şanslı konumda bulunanı Tunus olmuştur. Yaşanan devrimsel süreç içinde karşı devrimle karşılaşma eğilimine yönelik gelişimler olacakken bu durum nispeten dengelenen hale gelmiştir. Mısır'daki kısa süreli gerçekleşen devrim karşı devrime dönmüş ve yeni bir otoriter lider Sisi yönetimi başlamıştır. Libya'da durum iç savaş halinde devam edegelmekte ve belirsiz bir gelecek göze çarpmaktadır. Suriye'de var olan devrim süreci gerçekleşmemiş ve "Esad gitmeli" diyen her liderin görevden ayrıldığı veya bir şekilde artık konuşmadığı bir süreçle karşılaşmaktadır.³

Devrimci hareketlerin yaşadığı bu zorlu sorunları 1970'lerdeki Güney Avrupa, 1980'li yıllardaki Latin Amerika ve Asya'daki, 1990'lı yıllar ve 2000'lerde Doğu Avrupa yanında Asya ve Afrika'daki ülkelerdeki geçiş süreçlerine benzetebilmek mümkündür. Esasında tüm bu devrimsel süreçlerin beraberinde değerlendirilmesi gerektiğinde gelgitlerin yaşanmış olduğunu görebilmek gerekmektedir.⁴

Tüm bu genel çerçeveden hareketle çalışmanın üç ana bölümden oluşacağı sırasıyla Arap Baharına ihtiyaç duyulan nedenlerin olacağı, takibinde Arap Baharının gelişim süreçleri ve Arap Baharının son durumu ele alınacaktır. Özellikle yaşanan gelişmeler ele alınırken mümkün olduğu kadar yaşananlara bir perspektif sunulması amaçlanmaktadır. Bunların yanında Arap Baharının geleceğine yönelik olasılıklara da değinilmesi planlanarak genel bir değerlendirme fikri ortaya konulacaktır.

3 Steven Mufson, 'Assad must go': These 3 little words are huge obstacle for Obama on Syria', Washington Post, 19.10.2015, (https://www.washingtonpost.com/business/economy/assad-must-go-these-three-little-words-present-a-huge-obstacle-for-obama-on-syria/2015/10/19/6a76baba-71ec-11e5-9cbb-790369643cf9_story.html).

4 Fawaz Gerges, "Bir Kırılma", editör Fawaz Gerges, Yeni Ortadoğu Arap Dünyasında Protesto ve Devrim, 2014, Matbuat Yayın Grubu, İstanbul, Çeviren. M. İkbâl Saylık ve Timur Demirtaş, s.19-21.

Arap Baharının Nedenleri

Arap coğrafyasında gerçekleşen bu tip eylemlerin arka planında esasında birçok durum tetikleyici olmuştur.⁵ Söz gelimi ülke içindeki yönetsel problemler devletlerin iç ve dış problemlerini artırmıştır. Siyasal anlamda, bunların yanında toplumların devletleşme sorunları olsa da model ülke olarak tanımlanabilecek Mısır'ın haricindeki ülkelerin aşiret liderlerine dayalı bir yönetime sahip olduğu ifade edilmelidir. Özellikle monarşiye dayalı yönetimi 1952'de terk edilmesiyle beraber sırasıyla Cemal Abdülnasır, Enver Sedat ve Mübarek ile süreci yürütmüştür.⁶

Cezayir ise 1962 tarihli bağımsızlık ilanı ile Fransa'ya karşı mücadelenin başarıyla sonuçlanmasına rağmen değişimlerin ve darbelerin gerçekleşmesinin önüne geçememiştir. Bağımsızlık takibinde iç savaşta 100 binden fazla insan ölmüştür. Yönetsel olarak otoriter bir yönelim sergileyen Cezayir'de 1991-2002 arası şiddet eğilimi yüzünden 160 bin insan hayatını kaybetmiştir. Batı destekli hükümetler İslami muhalefeti baskılamak için orduyu desteklemiştir. 1999'da iktidara gelen Buteflika ile değişim söz konusu olmuştur. Sıkıyönetimin biraz daha devam etmesi sonrasında kaldırılması düşünülmüştür.⁷

Tunus 1956'da bağımsızlığını kazanması sonrası Habib Burgiba önderliğinde yönetilirken; 1987'den beri Bin Ali önderliğinde otoriter bir anlayışla yönetilir hale gelmiştir. Muhalefete sert baskılar uygulanmıştır. Görünürde siyasi partilerin bulunması olmasına rağmen iktidar partisinin meclisin tümünde etkin halde oluşu, muhalefeti pasif halde bırakmıştır.⁸

Libya'da 1956'daki bağımsızlığı takiben 1969'daki darbeye kadar Kral İdris yönetimi; 1969'dan itibaren Muammer Kaddafi yönetimi oluşmuştur. Baskıcı bir otoriter yönetim fikrine haiz Libya'da Devrim Komuta Konseyi'nin yanında kabile şeflerini içeren bir meclis de mevcuttur. Genel seçim ve siyasi parti gibi demokratik istekler söz konusu dahi olmamıştır.⁹

Yemen'deki durum diğer ülkelere göre biraz daha farklıdır. 1991'e gelene kadar Kuzey ve Güney Yemen olarak iki ayrı devlet yapısına sahip toplumun iki tarafın birleşimi ile 1978'den beri Kuzey Yemen Lideri Ali Abdullah Salih birleşik Yemen'in

5 İsmet Göçer ve Sertan Çınar, "Arap Baharı'nın Nedenleri, Uluslararası İlişkiler Boyutu ve Türkiye'nin Dış Ticaret ve Turizm Gelirlerine Etkileri", Kafkas Üniversitesi İktisadi Bilimler Fakültesi (KAÜ İİBF) Dergisi, Cilt 6, Sayı 10, 2015, s.54.

6 Dina Shehata, "Sixty Years of Egyptian Politics: What Has Changed?", Spring 2018, Essays, The Cairo Review of Global Affairs, (<https://www.thecaireview.com/essays/sixty-years-of-egyptian-politics-what-has-changed/>); Josep Puig Montada, "Oppositional Movements In Egypt, From 1952 to Mubarak's Downfall", Nomadas, Revidas Critica de Ciencias Sociales y Juridias, 39, 2013, 3.

7 Gözde Bayar, "Profile: Former Algerian President Abdelaziz Bouteflika", Anadolu Agency (<https://www.aa.com.tr/en/africa/profile-former-algerian-president-abdelaziz-bouteflika/1441716>), 03.04.2019.

8 Abder-Rahmene Derradji, "Tunisia: Form Bourguiba's Era To The Jasmine Revolution&Fall of Ben Ali", ADAM Akademi, 2011, 2.

9 History.com Editors, Qaddafi leads coup in Libya, <https://www.history.com/this-day-in-history/qaddafi-leads-coup-in-libya>, A&E Television Networks, 09.02.2010.

Cumhurbaşkanı olmuştur. Fakat demokratik eğilimleri destekleyici tercihlere gidilmemiştir. Siyasal partiler serbest olmasına rağmen aşiret yapısı ve geri kalmış yapı demokratik atılımlara izin vermemiştir.¹⁰

Bahreyn’de ise 1971’den itibaren İngiltere’den bağımsızlık kazanılmasıyla beraber emirlikle yönetim tercihinin bulunduğu ve 2002’den itibaren Bahreyn Kralığı tercihi ortaya çıkmıştır. Ülkede demokrasi yoktur ama seçimle oluşan meclis vardır. Ülkedeki mezhepsel farklılıklar Şiiilerin İran’ca rejim aleyhine kısıktırılması sorununu ortaya çıkarmıştır. Bu durum esasında bir nevi ekonomik etki olarak da tanımlanabilir. Sünni yönetimin Şiiilere yönelik tutumları ve gelir dağılımının bozulması yanında, dış ülkelerden Sünniler lehine nüfus düzeyinin değişmesi de hedeflenmiştir.¹¹

Ekonomik anlamda, otoriter devlet yapılarının ekonomik geri kalmışlığı ve işsizliği genele yayılan hale karşı eğilim göstermemeleri yönetime karşı girişimleri tetikleyici nedenlerden olmuştur. Kişi başına gelirin 3000 dolar civarında olduğu Mısır ve 2000 dolar seviyesinde olan Yemen, bölgenin fakir ülkelerindedir. Kişi başına gelirin 3000 dolar ile Tunus’u, 12000 dolarla Libya ve 24000 dolarla Bahreyn takip etmekte olsa da gelir dağılımındaki adaletsizlikler seçkin bir kesime kolaylık sağlarken ülkelerin genelinde yoksulluğu yaygın hale getirmiştir.

Bütün bunların yanında esasında Soğuk Savaş döneminin bitişi ile var olan teknolojik gelişmelerin ve basın-yayın organlarının yaygınlaşması da insanların birbirleriyle etkileşimini artırmıştır. Arap Baharı olayının gelişmesine haliyle El-Cezire televizyonunun (Katar destekli) katkısına ek olarak sosyal medya organlarının ve ülke içi haberleşmelerin süresinin azalmasıyla toplanıp protesto etmek ve sokak eylemlerine çıkabilmek daha kolaylaşır hale gelmiştir.

Tüm bu ülkeler içindeki yönetim durumu, halkların talepleri ve istekleri yanında etkileşimin artışıyla beraber var olan sistemlerin sorgulanmasına ve yeni söylemlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu konu paralelinde süreç karşılıklı zıtlara, kimi başarılı eylemler yanında kimi de başarısız sonuçlanan bir “Bahar Havası” durumunu söz konusu hale getirmiştir.¹²

Arap Baharı’nın Gelişim Süreci

Olayların başlangıcı Tunus ile olmuştur. Tunus’un yapısal olarak hali rejimin yok olma ihtimali en az olan ülkelerden biri olarak kabul edilmekteydi. Ocak 2011’de sokaklar karışmış, Bouazizi isimli gencin kendini yakmasıyla beraber olay genele

10 İbrahim Arslan, “Yemen:İstikrarsızlaştırılan Bir Ülkede Bölgesel/Küresel Güç Mücadelesi”, Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl:1, Sayı: 1.

11 Congressional Research Service, “Bahrain: Unrest, Security, and U.S. Policy”, CRS Report, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/95-1013.pdf>

12 Tayyar Arı, Geçmişten Günümüze Ortadoğu-İrak, (Orta Doğu Cilt 2), 2017, Alfa Akademi Yayın, s.467-471.

yayılan bir etki oluşturmuştur. Devlet başkanı Zeynel Abidin Bin Ali'nin karşı koymadan iktidarı bırakması şaşırtıcı gelişme olarak ortaya çıkmıştır. Bin Ali ülkeyi terk edince sokaklara dökülmüş olanlar, özgürlük isteğinde olan genellikle laik unsurlar olmuştur. Siyasi dil ve söylem olarak etkileşimi daha kuvvetli olan muhalif güç siyasal İslamcılar etkin hale gelmiştir. Arap coğrafyasındaki etkili unsur olan Müslüman Kardeşler Partisi'nin Tunus kolu olan Ennahda (el-Nahda, Rönesans) partisi, Bin Ali siyasi arenada etkin güç haline gelmiştir. Lider Raşid el-Gannuşi 20 yıldır Londra'da sürgün hayatı yaşamıştır. İslamcı bir entelektüel fakat şiddet karşıtı eğilimleri olmasıyla desteklenebilir bir haldedir.¹³

Batı dünyasıyla arası iyi olan bölge ülkelerinden Türkiye'nin rejim değişimine yönelik desteği geçmişteki Türkiye ile Arap halklarının yakınlaşmasındaki gibi olumlu karşılık bulmuştur. Türkiye'nin Tunus üzerinde ideolojik yakınlık duyduğu Ennahda ile etkileşim kurma planı mevcuttur. Ennahda öncülüğündeki Tunus ekonomisindeki Fransa eğilimini kırıp, bölgede yeni pazarlara açılma eğilimini hedeflemiştir. Lideri Gannuşi de AKP'nin kendileri için bir model olduğunu söylemiştir. Türkiye ile Tunus arasında geçmişteki Osmanlı etkileşimi üzerinden kültürel bağ da yakınlaşmalarına olanak sağlamıştır.¹⁴

Fransa'nın Tunus üzerindeki etkisi ile Bin Ali'yi son ana kadar desteklediğini ve Washington yönetiminin kararsız tutumuna rağmen Tunus'taki insan hakları ihlallerini eleştirmiştir. Bin Ali'yi terörizmle mücadelede bir ortak gören Washington yönetimi tutumu vardır. Suudi Arabistan bölgesel statükonun bozulmasından rahatsız olmuştur. Riyad yönetiminin Müslüman Kardeşlerle ilintili bir organizasyonun iktidarına kuşkuyla bakmıştır. Devrik lider Bin Ali'yi Suudi Arabistan'da sürgüne kabul etmiştir. Gerideki Arap coğrafyası ülkeleri Tunus olaylarını algılayamamıştır. İran, Tunus'taki olaylara mezhepsel bakamamıştır. Müslüman Kardeşlerle ilintili yapının oluşumuna olumlu yaklaşmıştır.¹⁵

Yaşanan olayların Mısır'a yansımalarına bakıldığında Kahire'de büyük kalabalıkların sokağa çıktığını fakat Mübarek yönetiminin Bin Ali kadar yaşananları kabul etmediğini direnişi sertleştirmiştir. Bölgede Mısır ile ilişkilere sahip ülkelerden Türkiye'de dönemin Başbakanı Erdoğan ile Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun değişim konusunda desteği oluşmuştur. Başbakan Erdoğan, Mısır Devlet Başkanı Mübarek'ten görevi bırakmasını istemiştir. Türkiye'nin Mısır ile bölgedeki liderlik konusunda zıtlaşmaları mevcuttur. Ayrıca muhalif hareket Müslüman Kardeşlerin desteklenmesi de Mübarek yönetimince olumlu karşılanmamıştır. Mısır ordusu-

13 Selami Kökçam, "Portre: İdam masasından meclis başkanlığına Raşid el-Gannuşi", TRT Haber, 14.11.2019, (<https://www.trthaber.com/haber/dunya/portre-idam-masasindan-meclis-baskanligina-rasid-el-gannusi-441144.html>).

14 Enes Canlı, "Arap Baharı'nın son kalesi: Tunus", 26.12.2017, Anadolu Ajansı, (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/arap-baharinin-son-kalesi-tunus/1015340>).

15 Yılmaz, F. M. (2020). Arap Baharının Türkiye ile Ortadoğu devletleri arasındaki ekonomik ilişkilere etkisi, Ahi Evran Akademi Sosyal Bilimler Dergisi, 1(1), 10-36.

nun Mübarek rejiminin düşüşüne zemin hazırlaması ve göstericilere sempatiyle yaklaşması Türkiye'nin istediği bir siyasal konjonktür söz konusu olmuştur.

ABD yönetimi ise Mübarek'e karşı yönelen tepkilerden tedirgin olmuştur. Washington bir çeşit bekle ve gör politikası görmüştür. Fakat taraflara söylemlerle uğraşmaya çalışan ABD'nin çağrılarının aksine gelişen olaylar paralelde İhvan hareketinin ön plana çıkışı bölgedeki çıkarları tehdit eder hale gelmiştir. Bölgedeki diğer unsurlardan Suudi Arabistan'ın Mübarek'in düşüşü ve Washington yönetimine karşı bir kızgınlığı da bulunmaktadır. Riyad yönetimi statükocu davranarak yönetimde farklı bir İslami hareket olmasını istememektedir. Bölgedeki Şii mezhebinin temsilci İran ise Batının müttefiklerinden birisinin düşmesini olumlu karşılamış ve yeni oluşacak yönetime iyi ilişkiler kurma isteğini dile getirmiştir.

Mısır'ın iç kamuoyu ise Türkiye'nin aldığı karar ile Washington yönetiminin yaklaşımını kıyaslamıştır. Türkiye'nin başbakanın Eylül 2011'deki Mısır ziyaretinde kahraman gibi karşılanmıştır ve Mısır'daki en popüler dünya lideri olarak bahsedilmiştir. Oluşturulan politikalar yanında Erdoğan ve Davutoğlu'nun Ortadoğu'daki diktatörlüklere karşı yapılan isyan hareketleri destekler hale revizyonist politikaların sözcüsü olmuşlardır. Ankara yönetiminin bu tip politika değişikliği antipatik hale gelmelerine doğru eğilimi de beraberinde getirmiştir. Demokratik değişim tercihi farklı bir önem kazanmıştır. Mısır içinde Türkiye politik tercih olarak kazan-kazan tarzına dönmüştür.

Washington yönetiminin bu tip değişken politikalar uygulaması tutarsızlık olarak da nitelenebilmelidir. Çünkü dünya üzerindeki var olan her ne kadar sıkı rejimler olursa olsun değişimin ayak sesleri geldiğinde hiçbir güç bu süreci engellememektedir. ABD'nin bu tarz politikaları karşısında Başbakan Erdoğan'ın bu tarz revizyonist yaklaşımı değişimde destekleyici ve yeni kurulacak yönetimde Türkiye'nin ön planda olabilmesini olanaklı hale getirmektedir.¹⁶

Bölgedeki diğer ülkelerden birisi de Libya'dır. Mısır'daki olaylar paralelinde Libya'daki Bingazi kentinde devlet başkanı Muammer Kaddafi'ye karşı silahlı bir mücadele ortaya çıkmıştır. Ankara yönetiminin Libya'da var olan ticari bağları koruma yanında demokratik değişimi destekleme kararı arasında ortada kalmıştır. Özellikle 25 bin işçinin varlığı ve 23 milyar dolarlık yatırımının oluşu bu ikilemi şekillendirmiştir. Oluşacak yeni hükümetle de iyi ilişkiler kurmayı düşünen Türkiye'nin Batı destekli müdahaleye karşı durması lider bazında olurken, dışişleri bakanınca Libya'daki taraflar arasında görüşmeler yapma eğilimindeydi. Türkiye'nin bu tercihi aslında Irak ve Afganistan'a zamanında yapılan koalisyon müdahalelerinin hem bölgeyi hem de bölge insanlarını yeni sorunlara boğmuştur.

16 Gülüsm İncekaya, "Yarım kalan devrim: Mısır", Anadolu Ajansı, 24.01.2018, (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/yarim-kalan-devrim-misir/1040899>).

Mart 2011'de BM Güvenlik Konseyi, Avrupa Birliği ve Arap Ligi; Kaddafi rejiminin sonlandırılması konusunda uzlaşmışlardır. Ankara bu bağlamda isteksizce kontrolsüz tercihlere zorlanır hale gelmiştir. Fransa'nın operasyonlarda öncü olma çabasının yerine NATO destekli hareket olma eğilimini dile getiren Türkiye, Libya'ya karşı operasyonlara karşı katılma kararı almıştır. NATO'nun bu tercihinde müdahalede Türkiye'nin olmasına da önem verilmiştir. Ayrıca Katar da operasyonlara katılma eğilimini göstermiştir.

Yapılan operasyonların sivillerin korunması nedeniyle başlamış, peşinden taraf olmaya evrilmiş ve ülke içinde Kaddafi'nin askerlerine karşı aktif bombalama eğilimini gösterir hale gelmiştir. Libya'daki rejim değişikliği tarzındaki NATO müdahalesi olayın karmaşıklığını artırmış ve bölgedeki kaosu artıran hale dönüşümün nedenlerinden olmuştur.

Washington yönetiminin, diğer iki ülke Tunus ve Mısır'a nazaran Libya yaklaşımında; Kaddafi'ye karşı olan rahatsızlık ve Kaddafi'nin profil olarak düşmanca görülen eylemleri belirleyici olmuştur. Diktatörlük tarzındaki yönetimi ve Afrika'daki ülkelere müdahalesi ile emperyalizm karşıtı duruşu yanında nükleer girişimleri oluşu değişim konusunda net karar almayı kolaylaştırmıştır.

Washington'un tercihi olarak Tunus ve Mısır üzerindeki olaylara karşı sessiz duruşu, Bahreyn'deki Şii demokrasi çağrılarının bastırılması konusundaki tutumu hep eleştirilmiştir. ABD'nin yönetsel anlamda 2006'daki Filistin'deki demokratik seçimin sonucunu yani Hamas'ın galibiyetini tanımaması da olumsuz tepkilerle karşılaşmasına neden olmaktadır. Bunların yanında Ürdün ve Suudi Arabistan'daki devlet başkanlarının eylemleri konusunda da seyirci kalmışlardır.

Ankara yönetimi bunlara rağmen reaksiyoner yaklaşmayı tercih etmiştir. Kaddafi için yumuşak bir geçiş konusundaki etkileşimi ortaya koymaktayken sonrasında liderliği bırakması konusu dile getirilmiştir. Kaddafi yönetimi ile var olan tüm bağları radikal biçimde koparıp, geçici hükümeti tanıyıp ayrıca yeni yapılmaya ekonomik yardım teklif etmiştir. Dışişleri Bakanının Bingazi'ye gitmesi, sokaklarda insanlarla etkileşime girmesi ve Arapça halkı selamlaması, ortak Osmanlı geçmişine atfı ve Ömer Muhtar'ı övmesi olumlu karşılık bulmuştur. Türkiye İslam dünyasında öncü role soyunmuştur. Bunlara ek olarak Libya'nın tarihine de vurgu yapılmıştır.

Türkiye'nin bu yaklaşımları Batı dünyasında tepkiyle karşılanmıştır. Ankara yönetiminin iç çatışmalarda taraf olduğu ve proaktif yaklaşım oluşturma hali eleştirilmiştir. Sırasıyla yüz yüze diyalog çağrısı, müzakere önerisi ve çok taraflı diplomatik girişim tercihi ile Kaddafi'yi bir şekilde ikna edilebilir hale getireceği zannıyla yapılmıştır. Kaddafi ise isyanı bastırabileceğine ve krizin varlık sebebi olduğunu görmüştür. Bu bağlamda yaşadığı tercihlerle beraber halkın linçine uğrayarak öldürülmesiyle devrim gerçekleştirilmiştir.

Ankara'nın yaklaşım olarak gelgitler yaşaması ve sonrasında bir şekilde devrimin gerçekleştirilecek NATO operasyonlarını tercih etmesi anlık karar ile ortaya iç savaşa evirilen eylemleri berabere getirmiştir. Libya birçok parçaya gayri resmi olarak bölünmüştür. Aşiretlerin kendi çıkarlarını savunması ve devlet yapısının bozulmuştur. Takip eden süreçte bölgede radikal İslamcı hareketler artmıştır ve Kuzey Afrika ve Sahra coğrafyasında istikrarsızlık alanları ortaya çıkmıştır.

Libya ikilemine mustarip olan ülke sadece Türkiye değildir. Türkiye ile İran, Rusya, Çin, Brezilya gibi ülkeler yanında uluslararası organizasyonlarda ikilemde kalmış ve Batılı müdahalenin karşısında olmuşlardır. İran için durum bir nebze farklı olup Kaddafi'nin olmaması yanında kendi müttefiklerine karşı da Batı güçlerinin müdahaleciliğine karşı tutum sergilemiştir. Avrupalı güçlerse istikrarsız yeraltı kaynaklarına sahip ülkeden mülteci sorunu bağlamında da tedirgin olmuşlardır.¹⁷

Suriye, Arap Baharı konusunda esasında Libya'dan sonra yer alan en çetrefilli ve en zorlu problemlerden birisi olmuştur ve olmaya da devam etmektedir. Özellikle komşu ülke olan Türkiye'nin dış politikada oluşturduğu bütün argümanları boşa çıkmış ve bir nevi boşa düşmüştür. Suriye ikileminde AKP'nin başarılı bir komşuluk ilişkisine dayalı politikaları oluşmuştur. Beşar El-Esad ile yakın ilişkiler oluşmuştur. Hatta "Şamgen Vizesi" tarzında bir birliktelik de öngörülmüştür. Fakat protestoların başlaması ile Ankara yönetiminin hızlı bir reform ile Türkiye'nin rejim üzerinde olumlu etki oluşturacağını düşünmüştür. Esad yönetimini uzlaşmaya zorlamak için çeşitli temaslar sağlansa da kaçınılmaz biçimde Esad'ın baskı ve katı bir yaklaşım benimsediği söz konusu hale gelmiştir. Suriye'de ölümlerin artması ve Ankara'nın iyi ilişkiler bağlamında olumlu sonuca varacağı varsayımından hareketle Batı yönetimlerince baskı görülmesi ayrı bir sınav olmuştur. Şam yönetiminde değişim söz konusu olmayınca Erdoğan yönetimi, Suriye'yle ipleri koparıp sert bir dille yaşananları kınaması ile var olan Esad rejiminin güç kullanarak değişmesi talebi ortaya çıkmıştır. Sonrasında İstanbul'da Suriyeli muhaliflere destek verilip silahlı mücadele desteği ile Suriye sınırları içinde güvenli bölge amacıyla askeri müdahale eğilimine girişmiştir. Ankara yönetimine bu bağlamda desteği Suudi Arabistan ile Katar destek vermiştir. Batı dünyası da bu çabaları desteklemiştir. Türkiye ama sonrasında bir tercih değişikliğine giderek Washington yönetimine muhalif güçlere ağır silahlar temin ettirme isteği ile askeri destek çağrısı yapmıştır.

Mayıs 2012 tarihinden sonrasında Suriye'de değişim isteği geriye dönmüştür. Esad'ın Batı dünyasında İsrail'de ve Türkiye'de meşruiyeti kabul edilir hale gelmiştir. Bu konuda özellikle bir devrim gerçekleştiğinde yerine gelecek insanın ve tartışılabilir meşruiyetin ortaya çıkışı ile devletlerin değişimin karşısında olma

17 Ali Tuygan, Arap Baharı ve Libya Örneği, Serbest Kürsü, Mülkiye Dergisi, Cilt 35, Sayı 272, 2011, s. 151-162. (<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/53>).

eğilimi görülür hale gelmiştir. Özellikle İstanbul merkezli muhalif Suriyeli grupların bir organize olmamaları, ideolojik çekişmeleri ve işbirliğinden uzaklaşmaları da değişimi durdurmuştur. Sonrasında Rusya'nın ve Çin'in de Batı müdahalesine karşı duruşu da bu durumu Esad'ın döneminin devamını olanaklı hale getirmiştir. İhvan hareketinin Suriye kolunun da pasif kalışı, dağınık İslamcı hareketlerin oluşu ile beraber olay radikalizme mücadeleye doğru evrilmiştir. Mezhepsel gerilim çizgileri de ortaya beraberinde çıkmaktadır.

Suriye'deki çatışmaların Türkiye sınırını etkiler hale gelişi ve cihatçı eğilimli kişilerin öngörülemeyen halde oluşu yanında Türkiye içinde de eylemlere gelişi; Ankara yönetimine karşı iç politikada muhalefeti büyütülmüştür. Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun sert tutumunu sürdürür hale gelişine rağmen yaklaşım olarak bekle-gör tadında tercihe yöneldiği görülmektedir. Obama yönetiminin Esad yönetiminin devrilmemesi konusunda yaklaşımının yaygınlaşmasıyla beraber Ankara yönetiminin ortada kaldığı his yaygınlaşmıştır. Ankara yönetiminin istekleri ve eylemleri saldırgan olarak nitelendirilmiştir. Bu beraberinde Türkiye'ye karşı politik güvensizlik durumu ortaya çıkarmıştır. Bu durum ayrıca derin mezhepsel çatışmanın habercisi olmuştur. Suriye krizi tüm bölge içi ve dışı aktörleri bölmüş ve Türkiye'nin Ortadoğu politikalarının boşluğa çıkmasına yol açmıştır.

Esad yönetiminin Ağustos 2013'te Suriyeli sivil halka karşı kimyasal silah kullandığı iddiası üzerine Washington yönetiminin Esad'a karşı kırmızı çizgiyi aştığı yanında rejime karşı cezalandırıcı bir füze saldırısına hazırlandığını deklare etmiştir. Rusya sürece müdahale edip Şam yönetiminin elindeki kimyasal silahları uluslararası gözetime yöneltmesini önermesi ve Esad'ın bunu kabul edip ABD'yi boşa çıkarmıştır. Esad'a yönetsel alan açılırken, oluşması planlanan ılımlı muhalefet olgusu ortada kalmıştır. Türkiye ile Suudi Arabistan'ın Esad devrilmesi konusundaki politikaları ve diplomatik temasları karşılıklı bulmamıştır. Türkiye'deki hükümetin artık Suriye konusunda farklı adımlar arayışlara yönelmesi tercih edilir hale gelmiştir.¹⁸

Yemen konusundaysa Suudi Arabistan'ın komşusu olması yanında fakir bir devlet yapısına sahip olması göçmen gücü olması sebebiyle diğer Arap halklarına nazaran petrol üzerinden tanımlanan ülke değildir. Devlet başkanı Ali Abdullah Salih 33 yıllık başkanlık sürecinde despotça davranmamıştır. Yemen'in kabileye dayalı, bölgesel, dini ve ideolojik bölünmeleri devlet içi dengeleri oluşturmakta ve baskın iktidarı olanaksızlaştırmıştır. Yarı-demokrasi tarzda yönetildiği zamanlarda olmaktadır. Devlet başkanı dengeleri koruyarak istikrarını sürdürmesine rağmen, halkın liyakatsızlıktan usandırdığı durumlar değişimi getirmiştir.

18 Özgür Sarı, "Suriye'de Arap Baharı Kışa Mı Dönüyor?", Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 2, Sayı 2, Mart 2015, s.1-17.

Arap Baharının Son Durumu

Arap Baharı olaylarının 2010 yılının sonları ve birikmiş halkların talepleri ile Ortadoğu içinde büyük değişim hareketlenmeleri yaşanmıştır.²² Gerçekleştirilen devrimlerin şekillerin değişmeye evirildiği gözlemlenmiştir. Söz gelimi yaşanan kırılma ile olayların farklı sonuçları beraberinde gelmektedir.

Tunus, İhvan'ın parçası olan Nahda'nın müzakerelerle cumhurbaşkanlığını Munsif Marzuki'ye bırakıp, Cumhuriyet İçin Kongre ile Emek ve Özgürlük Bloku ile koalisyon oluşturması Mısır'a benzer karşı devrim ihtimalini pasifize etmiştir. Nahda lideri Gannuşi ve Marzuki 2012'de Chatham House Ödülü almıştır. Nahda'nın ekonomik çözüm üretmeyişi yanında tecrübesiz kadrolarla yönetme çabası başarısızlıkları artırmıştır. Nahda'daki bir kısım laiklik yaklaşımına olan ihtiyaç İslamcı taraftarlar arasında karışıklık ortaya çıkarmıştır.²³

Selefi örgütlerden Ensar el Şeria'nın alan kazanması yanında muhaliflere yönelik suikastler ülkedeki laik görüşlü insanlarda korkuları artırmıştır. Sokakta yükselen protestolarla Nahda'nın kısa süreli iki başbakanca yönetme çabası 2014'te yetkinin teknokratlara yönetimi bırakmasıyla sonuçlanmıştır. Siyasal İslamcı alternatif düşünce 27 Ekim 2014'te Nida Tunus'a yenilmiştir. Nahda'nın meclisteki temsili düşmüştür. Eski Meclis Başkanı Kaid el Sebsi liderliğindeki Nida Tunus hareketi, Nahda karşıtı işadamları, sendikacılar, solcu aktivistler ve eski rejim unsurlarının birleşiminden oluşmaktadır. Bu seçim sonucu devrik rejimin alan kazanma halini beraberinde getirmiştir. Aralık 2014'teki cumhurbaşkanlığı seçiminde Sebsi ilk sıradayken Nida ile Nahda arasında koalisyon uzlaşması ortaya çıkmıştır. Nahda uzlaşarak istikrarı korumayı olanaklı hale getirmiştir.

Nahda'nın İslami yönden döndüğünü düşünen eskiler ile hareketin seçimlere katılan partilerden farkının kalmadığını düşünene gençler arasında sıkışması parti içi karışıklıkları ortaya çıkarmıştır. 2019 yılındaki seçimlerde Nahda'nın temsili yarıya inmiştir. Fakat kendi içinden üç parti daha çıkarırken mecliste birinci parti olmuştur. Hükümet oluşturma şansı yakalayamamıştır. Tunus içi yaşanan bu bölünen siyasi temsil unsurları beraberinde ülkede hükümetin kolaylıkla oluşturulmaması sistem tıkanıklığını ortaya çıkarmıştır. Ama bunların yanında uzlaşmacı yaklaşımların söz konusu olmadığına siyasi kaotik ortama yol açan gelişmeleri beraberinde getirmiştir.²⁴

22 Türel Yılmaz Şahin, Uluslararası Politikada Orta Doğu, Barış Kitap Yayınları, Genişletilmiş 5. Baskı, 2019, Ankara, s. 352.

23 Kübra Par, "Raşid Gannuşi: Arap Baharı bitmedi!", Habertürk Gazetesi, 08.11.2015, (<https://www.haberturk.com/dunya/haber/1150304-rasid-gannusi-arap-bahari-bitmedi>).

24 Fehim Taştekin, "Arap Baharı'nın 10 yılında 10 ülkenin hikayesi: Ekmek, özgürlük ve onur kavgasından geriye ne kaldı?", BBC Türkçe, 17.12.2020, (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55331196>).

Mısır, siyasi var olan çıkmazları, toplumsal sorunları yanında polis devleti gibi varlığını sürdürmesi gibi nedenler dolayısıyla Tahrir Meydanı'nda devlet başkanı Hüsnü Mübarek'in görevi bırakması sağlanmıştır. Sonrasında muhalif hareketlerden İhvan yanında, 6 Nisan Hareketi, "Hepimiz Halid Said'iz Hareketi", "Yeter Hareketi" bütünüyle devrim gerçekleşmiştir. Mısır'da demokratik ve bağımsız seçimler ile muhalif Müslüman Kardeşler destekli yapılan Hürriyet ve Adalet Partisi Adayı Muhammed Mursi ikinci turda devlet başkanlığına seçilmiştir.²⁵

Yönetim aşamasında Mursi'nin istikrarsızlıkları ortadan kaldıramaması ve talepleri yerine getirememesi üzerine olaylar değişken hale gelmiştir. İslami esinlere yakın uygulamalar ve yeni anayasa hazırlama çabaları ile laik kesimin devrimden uzaklaşmasına yol açmaktadır. Anayasa'nın oylamasında nüfusa oranla az katılım %33 olmasına rağmen %63.8 kabul oyuyla Aralık 2012'de geçmiştir. Fakat katılım oranının az olması ile anayasanın meşru bir anayasa olup/olmadığı sorgulanır hale gelmiştir. Mursi'ye karşı 2013 yaz aylarında yeni protestolar başlamıştır ve 3 Temmuz 2013'te askeri darbe ile iktidardan uzaklaştırılıp, iktidardan uzaklaştırılmıştır ve tıpkı Mübarek yönetimi gibi bir Sisi yönetimi oluşturulmuştur.²⁶

Darbe sonrası Mısır'da Müslüman Kardeşler üyeleri cezalandırılmış ve Mursi hakkında açılan davalar sonucu 20 yıl hapse mahkum edilmiştir. Fakat Mursi, 2019'da mahkemede kalp krizi geçirerek ölmüştür. 2014'te, askeri rejimin belirlendiği üyelerden oluşan ve savunma bütçesinin yanında Yüksek Askeri Konsey'ce atanacak Savunma Bakanı'nın parlamento onayına sunulmaması gibi askeri vesayet devamına ilişkin maddeler içeren yeni anaya referandumla kabul edilip, Sisi cumhurbaşkanlığına seçilmiştir.²⁷

Sisi'nin devlet başkanı olmasıyla beraber İhvan'a ve muhalif unsurlara baskıcı politikalara rağmen uluslararası toplumca özellikle Avrupa Birliği ve Uluslararası Af Örgütü'nce alt perdeden tepki göstermişlerdir. Türkiye ve Katar, Sisi'ye karşı sert tepki gösterirken, Washington yönetimi askıya aldığı askeri yardımları yeniden başlatmış, Sisi'ye en çok desteği Körfez ülkeleri vermiştir.

Mısır'ın Suudi Arabistan ile olan ilişkilerinde 2015'te Kral Selman'ın göreve gelişi ile Sisi ile iyi ilişkileri savunan yetkilileri görevden alması yanında, Yemen, Suriye ve İran gibi ülkelerle de gerilim olsa İhvan hareketine duyulan karşı duruş iki ülke arasındaki ilişkileri belli bir seviyede tutmuştur. İki ülke arasında Katar'a karşı

25 Steven A. Cook, "Arab Dignity Is Real. So Is Arab Failure", Foreign Policy, 17.12.2020, (<https://foreignpolicy.com/2020/12/17/arab-spring-dignity-is-real-so-is-arab-failure/>),

A.Yasin Demirci, "Ahlaki Yozlaşmaya "Kifaye", Genç Dergisi, 28.05.2013, (<https://gencdergisi.com/4603-ahlaki-yozlasmaya-kifaye.html>).

26 F.William Enghdahl, "Mursi'nin devrilmesi ve ABD stratejisinin krizi", 08.07.2013, Evrensel Gazetesi, (<https://www.evrensel.net/haber/61623/mursinin-devrilmesi-ve-abd-stratejisinin-krizi>).

27 BBC Türkçe, "Mısır'da Sisi katılımın düşük olduğu seçimi kazandı", 29.05.2014, (https://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/05/140529_sisi_sonuc).

ortak politikalar geliştirilmiştir. Söz gelimi İhvan destekçisi Katar'ın El Cezire muhabirleri Mısır'da tutuklanmıştır. Sonraki aşama olarak Körfez ülkeleri (BAE, Bahreyn) Mart 2014'te büyükelçilerini Katar'dan çekmişlerdir. Katar'a yönelik hamleler ve Mısır yönetim muhaliflerinin Katar'dan çıkarılması ve El Cezire televizyonunun Sisi yönetimine karşı yumuşak söylemlere geçmesi ilişkilerde yumuşamayı ortaya çıkarmıştır.²⁸

Sisi'nin, Arap Baharı süreci içerisinde Suudi Arabistan ve BAE ile, Libya'daki iç çatışmalarda Halife Hafter'e destek vermektedir. Katar ve İran'a karşı davranış da sergilemektedirler. Suriye konusunda ise Körfez ülkeleriyle ortak davranmayıp Esad'ın meşruiyeti yönünde tutum kararı almışlardır. Mısır bu bağlamda Suriye rejimi ile iyi ilişkilere sahip muhalifleri toplayıp muhalefeti bölmeyi hedeflemişlerdir. 2016'da Trump'ın ABD Başkanı olmasını takiben Mısır-ABD ilişkilerinde yakınlaşma olmasına rağmen, Sisi yönetiminin Rusya ile de olumlu ilişki oluşturma bilmesini sağlamıştır.

Mısır'ın komşusu Etiyopya ile ilişkileri Büyük Rönesans Barajı inşaatı yüzünden sorun olarak varlığını sürdürürken, Sudan ile ilişkileri Mısır'ın Darfur'daki ayrılıkçıları desteklemekte, Mısır'ın da Sudan'ın İhvan üyelerine ev sahipliği yapmakla itham etmesi yüzünden gerilim ilişkisi devam etmektedir. Bunlara ek olarak Doğu Akdeniz gerginliğinde Yunanistan, GKRY ve İsrail ile de ortak politikalar uygulama amacıyla yer alan Mısır'ın Şubat 2018'de AB-Arap Ligi Zirvesi'nde Arap dünyasının liderliğini üstlendiğini dile getirmektedir.

Abdülfettah Sisi 2018'de ikinci kez cumhurbaşkanı olduktan sonra Nisan 2019'da anayasa değişikliği ile üçüncü kez seçilmesine olanak sağlayan değişikliği yapmıştır. Değişiklikler içinde cumhurbaşkanının görev süresinin dört yıldan altı yıla çıkarılması da geçince, 2030'a kadar Sisi iktidarı oluşumu söz konusu hale gelmektedir. Yine ek değişiklikler ile cumhurbaşkanının yargı üzerindeki yetkilerinin artışı, ordunun daha da güçlendirilmesi ve Sisi'nin otoriter istikrar sağlama kapasitesini göstermektedir.²⁹

Libya'da Kaddafi rejiminin yıkılmasıyla beraber Geçici Ulusal Konsey oluşturulmuştu. 7 Temmuz 2012'de meclis seçimleri ilk defa yapılmıştır. Geçici Konsey yerine Milli Genel Kongre görev üstlenmiştir. Hükümeti kurmak amacıyla göreve gelmeleri yanında referanduma sunulacak anayasa hazırlama görevleri de bulunmaktadır. Fakat devrim sonrası istikrarın sağlanamadığı ülkede emekli General Halife Hafter, Zintan'dan milislerle darbe teşebbüsünde bulunmuş fakat Trablus ve Misrata'daki devrimci grupların desteği ile yönetim bu girişimi engellemiştir.

28 Enes Kanlı, Hamdi Yıldız, "Eski Tunus Cumhurbaşkanı Merzuki: Katar Arap Baharı devrimlerine destek olduğu için cezalandırılıyor", Anadolu Ajansı, 15.06.2017, (<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/eski-tunus-cumhurbaskani-merzuki-katar-arap-bahari-devrimlerine-destek-oldugu-icin-cezalandiriliyor/842186>).

29 Neşe Kemiksiz, "Mısır", editör Haydar Çakmak, Dünden Bugüne Ortadoğu, Ankara, Barış Kitap Yayınları, 2020, s.99-102.

Olayları takiben bazı milletvekillerinin Temsilciler Meclisi adı altında Tobruk'ta çalışmalarına başlamıştır. Libya'daki hal 2 meclisli hale dönmüştür. Daha öncesinde ABD'de yaşamına devam eden ve sonrasında 2011'de Libya'ya dönen Hafter, BAE ve Mısır'dan destek almıştır. Günümüzde Tobruk'ta Temsilciler Meclisi ve Trablus'ta Milli Genel Kongre varlığını sürdürürken ek olarak üçüncü siyasi güç olarak ülkedeki kaosa rağmen BM'ce kurulan Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH)'dir. Merkezi Trablus'ta bulunan UMH, Aralık 2015 tarihinde, Fas'ın Suheyraat şehrinde imzalanmış Libya Siyasi Anlaşması sonucunda kurulmuştur. Ülkede üç farklı siyasi yapılanmanın oluşu meşruiyet krizini de ortaya çıkarmaktadır. Bunlara rağmen BM, ülkede meşru yapı olarak UMH'yi tanımaktadır.³⁰

Olayların Suriye boyutundaki son gelişmelerindeyse çözüm arayışlarında Arap Birliği öncülüğünde sorun çözümü denenmiştir. Fakat Esad yönetiminin değişmesini isteyen unsurların düşünen tarafların karşı tutumlarının net olmayışı ile özellikle iç savaşın ortaya çıkmasıyla beraber insani bir dramı beraberinde getirmiştir. Ülkede Nusayri azınlık yönetimine karşı tepkiler artmıştır. Cihatçı Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) istikrarsızlıktan faydalanıp alan kazanmıştır.

2015'te Suriyeliler ülke içi göçe yönelirken daha sonrasında yurtdışına göç etmeye başlamışlardır. Türkiye, Lübnan ve Ürdün'ü tercih eden sığınmacılar mevcuttur. Suriyeli sığınmacıların yaklaşık %10'u AB ülkelerine sığınması ile AB içi göçmen krizi de ortaya çıkmıştır. 9 Ocak 2020 tarihli BM Mülteciler Yüksek Komiserliği verisine göre 5,556,732 Suriyeli ülkesinden ayrılmak zorunda kalmış ve 6,500,000 kişi Suriye sınırları içinde evlerinden ayrılmak durumunda kalmışlardır. Bu rakamlar sadece kayda geçen rakamlardır. BM verilerine göre Suriye'dekilerin %79 kadarının sağlıklı içme suyuna, %30'dan fazlasının yeterli gıda gereksinimini karşılayacak yiyeceğe erişimi yoktur. İki milyondan fazla çocuk okula devam edememiştir. Halkın %80 kadarı yoksulluk sınırının altında yaşama devam etmektedir.³¹

İŞİD örgütünün 2014 tarihli hilafet ilanı bölgede kısa süreli büyük meşruiyet alanı açmıştır. İŞİD yanında El-Kaide destekli En-Nusra Cephesi de hükümet güçleri ve Kürtler ile çatışmaya girmiştir. ABD'nin 2014 Eylül'ünde koalisyon güçleri oluşturarak İŞİD ile mücadeleye girişmesine rağmen Esad'a alan açmamaya çalışmışlardır. 2015'te Rusya Suriye'de muhalif güçleri bombalamaya başlamıştır. Bu gelişmeler paralelinde muhalif güçler ayrılmıştır. ABD, İran, Rusya ve Türkiye'nin müdahaleleri ile Suriye sorunu çözümsüzlüğe doğru evrilmiştir.

24 Kasım 2015'te Türkiye, Rus Sukhoi Su-24M tipi savaş uçağını düşürmüştür. Türkiye'nin bu hamlesi Rusya ile ilişkileri bozmuştur. Fakat Suriye'de iki devletin

30 Bilal Karabulut, "Libya", editör Haydar Çakmak, Dünden Bugüne Ortadoğu, Ankara, Barış Kitap Yayınları, 2020, s.236.

31 USA for UNHCR The UN Refugee Agency, "Syria Refugee Crisis Explained", 05.02.2021. (<https://www.unrefugees.org/news/syria-refugee-crisis-explained/>).

de etkileşimi sürdürmesi sonucu Astana sürecine varan görüşmeleri beraberinde getirmiştir. Suriye konusunda Esad'ın meşruiyetinin yeniden göze çarpar hale gelişi ortaya çıkmıştır. Türkiye'nin sınır güvenliği planıyla hareket ederken 24 Ağustos 2016'da Fırat Kalkanı Harekatını başlatmıştır takibinde sahadaki başarıyı masada görme amacıyla 23-24 Ocak 2017'de Astana Görüşmeleri gerçekleşmiştir. Kesintili olan Cenevre toplantılarının 2017 içinde sonuçsuz kalması ile Türkiye 2018 Ocak ayında Zeytin Dalı Harekatı'nı gerçekleştirmiş ve Suriye'nin kuzeyinde terör oluşumlarını pasifize etmeye çalışmıştır.³²

Mayıs 2018'de Şam tekrardan Esad rejiminin tam kontrolüne girmiş ve Rusya desteği ile artan meşruiyeti paralelinde az çok gücünü korur hale gelmiştir. İdlib vilayetinin sorun olarak mevcudiyeti Türkiye ve Rusya arasında Eylül 2018'de Soçi Mutabakatını imzalayarak İdlib ateşkesini ortaya çıkarmıştır. Aralık 2018'de ABD Suriye'den çekileceğini açıklamıştır. Sonrasında Suriye'nin kuzeyindeki Amerikan silahlarına sahip Kürt güçlerinin yanında Suriye'nin Türkiye sınırı kesişiminde güvenli bölge olabilirliği konuşulmuştur.

15 Şubat 2019'da ABD ve Kürt güçleri IŞİD'in sahip olduğu bölgelerden birini daha ele geçirmiştir. Washington yönetimi AB ülkelerinden kendi vatandaşları olan IŞİD üyelerini geri almalarını istemiştir. IŞİD tehdit olmaktan çıkmıştır. Son halde Esad rejimi meşruiyetini artırmıştır. Fakat İdlib'de ABD, Rusya, Suriye, Türkiye arasında muhalif grupların çekişmesi ortaya çıkmıştır.³³

Yemen, devrik başkanın yardımcısının Mansur Hadi'nin 27 Şubat 2012'de başkan olması sonrası reformlar ve iktidarı paylaşma konusunda adım atmaması üzerine İran destekli Husi gruplarca 21 Eylül 2014'te başkenti ele geçirmesiyle ABD destekli Suudilerin destekli yönetim planları bozulmuştur. Yaşanan devrimin iç savaşa ve vekil güçlerin müdahalesi haline dönmesiyle Suudi Arabistan ve BAE 2015'te Kararlılık Fırtınası hareketi ile şehirlerin yıkılmasına ve 100 bin küsur insanın ölmesine ayrıca 3 milyon insanın buldukları yerlerini terk etmesine yol açmıştır.

Nüfusun oranına bakınca %80'lik bir kısmın muhtaç haline gelmesi yanında Husilerin yapılanması Ensarullah yenilmeyip Suudilere karşı duracak seviyeye gelmiştir. Bu durum Suudiler ile BAE arasındaki ittifakı bozmuştur. Güney Yemen'i kendi etki alanı haline getirmeyi amaçlayan BAE'nin destekli Güney Geçiş Konseyi, Ağustos 2019'da Suudilerin destelediği Hadi'ye bağlı güçleri Aden'den çıkarmıştır.

Bu durum 1990 öncesindeki benzer güneyde bağımsız bir Yemen devleti oluşumunu öngörmektedir.³⁴

32 Eminecan Yüksel, "TSK'nın Sınır Ötesi Harekatları", Doğruluk Payı, 13.01.2020, (<https://www.dogrulukpayi.com/bulten/tsk-nin-sinir-otesi-harekatlari>).

33 Cem Karadeli, "Suriye", editör Haydar Çakmak, Dünden Bugüne Ortadoğu, Ankara, Barış Kitap Yayınları, 2020, s.243-247.

34 Fehim Taştekin, a.g.y.

Sonuç

Arap halklarının devrim isteği ile var olan dikta rejimlerine karşı duruş sergilemeleri aslında tamamen insani ihtiyaçlar merkezli ortaya çıkmıştır. Aslında devrimin gerçekleşmiş olması ama yerine oluşturulan yönetimlerin istenilen sonuçları sağlayamaması olayın başlangıcında yer alan belirleyici öznelerin süreçten etkilenen özne haline gelmelerine yol açmıştır. Özellikle dünya tarihinde gerçekleştirilen devrim hareketlerinde olduğu gibi kontrol edilemeyen hale evirilen süreçler halkların isteklerinin birebir karşısında sonuçların ortaya çıktığını gözler önüne sermektedir. Konuyla ilgili olarak Guardian merkezli araştırmada yaşam koşullarının kötüleştiğini özellikle çocukların geleceğinin kaygılı oldukları ortaya çıkmaktadır.³⁵

Tunus'ta başlayan ve tamamıyla insani ihtiyaç ile oluşan var olan yönetimlere karşı eyleme evirilen Arap halk hareketlerine dönüşen Tunuslu gencin eylemi aslında mevcut çözümsüzlüğü çözüm olarak öneren mevcut sistemi tanımama olarak kayda geçmiştir. Tam bir domino etkisiyle tüm Arap coğrafyasını etkileyen bir devrim ihtiyacı olarak etkileşime giden eylemler silsilesi bazı ülkelerde başarılı, başarısız, sonuçsuz ve iç savaş haline gelen karşılık bulmuştur.

Domino etkisiyle gelişen olaylar aslında Ortadoğu coğrafyası özelinde tam anlamıyla istikrarsızlıkları ortaya çıkarıp örnek dahi olamayan örnekler karşımıza çıkarmaktadır. Sözelimi Mısır'ın Sisi, Libya'nın bölünmüşlük, Yemen'deki iç savaş hali halkların istedikleri dışında bir yönetim tercihi olduğunu gözler önüne sermektedir. Suriye'de olay Esad'ın meşruiyetinin yeniden sağlanması yönüne evrilirken; Tunus nispeten diğer ülkelere göre daha ideal bir formül ortaya çıkarmıştır.

Demokrasi, eşitlik, özgürlük yanında ekonomik beklentiler boşa çıkmıştır. Çünkü istenilen seviyede devrimi gerçekleştiren yapıların nitelikli kadrolara sahip olamaması sorunları artırmıştır. Özellikle COVID-19 pandemisi bölgedeki adaletsizlikleri de gözler önüne sermektedir. Bölgede insanların IŞİD gibi vekalet savaşının unsurları arasında katıldıklarını ve kısa süreli başarıları üzerinden büyük taraftar toplamaları söz konusu olmuştur.

Mezhepsel farklılıklar, komşu ülkelerin komşularına dair müdahaleleri gibi durumlar yanında İhvan'ın organizasyonel tecrübesizliği üzerinden sorunlar artmıştır. Ortadoğu'da 21.yüzyılın dışında bir Siyasal İslam başarısızlığı da ortaya çıkmıştır. Konuyla ilgili olarak sahada model ülke olarak konumlanan Türkiye ise Direniş Cephesi'nde 1 Mart Tezkeresi ile yer alırken 2010'lardan itibaren mezhepçi yaklaşıma yönelmesi ve karşısında da İran'ın konumlanması üzerinden bir nevi yeni Şii-Sünni eksenini dengesi oluşmuştur. Bunların yanında taraflar vekalet savaş-

³⁵ Michael Safi, "Life has got worse since Arab spring, say people across Middle East", The Guardian, 17.12.2020, (<https://www.theguardian.com/global-development/2020/dec/17/arab-spring-people-middle-east-poll>)

ları üzerinden birbirlerinin çıkarlarına müdahale etmiştir. Arap Baharı konusunda da karşılaşan iki komşu devlete ek olarak uluslararası organizasyonların da tepkisel yaklaşımı aslında Arap halklarının taleplerinin gerçekleşmemesine yol açmıştır.³⁶

Sonuç olarak Arap halklarının devrim ihtiyacı hala varlığını korumaktadır. Eskisine oranla itaat kültüründen vazgeçilmiştir. Fakat eskisi gibi protesto edebilme imkanının bulunmadığı ülkeler bulunmaktadır. Bunların yanında zamanın Avrupası'nda yaşanan devrimlerde olduğu gibi yaşanabilecek bir olay ile her alanı etkileyebilecek toplu eylem ve devrim isteğinin halklarda var olduğu ortadadır. Tüm haliyle bakıldığında da ilerleyen yıllarda insan söz konusu olduğundan dolayı yeni isteklerin taleplerin ve eylemlerin olabilme ihtimali günden güne artmaktadır.

36 Karel Valansi, "Arap Baharı'nın onuncu yılı", T24 Gazetesi, 22.12.2020, (<https://t24.com.tr/yazarlar/karel-valansi/arap-bahari-nin-onuncu-yili,29154>).

Terörle Mücadelede Terör Örgütü Söylemlerinin Analizi: Konstantiniyye Dergisi

Ümran Güneş¹

Özet

Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD), terör örgütü olarak düşmanları tarafından nitelendirilmenin ve meydana çıkarılan algının önüne geçmek, Türkiye'nin terör örgütüyle olan mücadelesine gözdağı vermek ve özellikle Türkleri İslam devletine davet etmek için yayımladıkları Konstantiniyye dergisi ile terör örgütüne dair birçok bilgi paylaşımında bulunmuştur. Dergide örgüt yaşantısından örgütün öğretilerine, küresel güçler ile mücadelelerinden İslam devletine ve hilafet savunuculuğuna ve özel olarak Türkiye'nin toplumsal hayatından terörle mücadele politikalarına kadar birçok konu ile ilgili söylemlere yer verilmiştir. Bu çalışmada İŞİD terör örgütünün Konstantiniyye dergisinin sayılarında Türkiye ile ilgili yer verdiği ve üzerinde durduğu konular ele alınmıştır. Bununla amaçlanan terörle mücadelenin küresel boyutta etkili olabilmesi için Türkiye özelinde olsa da aslında tüm devletlere yöneltilen tehditlerin ortaya konularak mücadele stratejisine yeni bir boyut kazandırmanın önemini ortaya koymaktır. Bunun sonucunda çalışmada ele alınan söylemlerin demokrasi, özgürlük, adalet gibi küresel değerlerle paralel olması kaçınılmazdır. Literatüre katkısının yanında terör örgütü propagandası üzerinden terörle mücadelenin şekillendirilmesi bakımından da çalışma önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: İŞİD, Konstantiniyye, Terörle Mücadele.

¹ Dr.,Trakya Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Edirne, Türkiye, u.gunes@windowslive.com, ORCID: 0000-0002-8900-6745

Analysis of the Discourse of Terrorist Organizations in Fighting Terrorism: The Konstantiniyye Journal

Ümran Güneş²

Abstract

The Islamic State of Iraq and Sham (ISIS) has published a lot of information about the terrorist organization through Konstantiniyye Magazine, which they published to prevent the perception revealed by their enemies as a terrorist organization, to intimidate Turkey's struggle with the terrorist organization and especially to invite the Turks to the Islamic State. shared. The magazine covers many topics, from organizational life to the teachings of the organization, from its struggles with global powers to the advocacy of the Islamic state and the caliphate, and from Turkey's social life to anti-terrorism policies in particular. In this study, the issues that the ISIS terrorist organization included and emphasized on Turkey in the issues of Konstantiniyye Magazine were discussed. The aim of this is to reveal the importance of adding a new dimension to the combat strategy by revealing the threats against all states, even if it is specific to Turkey so that the fight against terrorism can be effective on a global scale. As a result, the discourses discussed in the study are inevitably parallel with global values such as democracy, freedom, and justice. In addition to its contribution to the literature, the study is also important in terms of shaping the fight against terrorism through terrorist propaganda.

Key Words: ISIS, Konstantiniyye, Counterterrorism.

² Ph.D., Trakya University, Department of International Relations, Edirne, Turkey, ORCID: 0000-0002-8900-6745

Giriş

Terörizm, 21. yüzyılın başlarında küresel bir nitelik kazanmasıyla yeni bir kavram gibi algılanmış olsa da insanlık tarihinin kadim sorunlarından biri olarak günümüze kadar gelmiştir. Tarihsel yolculuğunda terörizm; ideolojilerini, taktiklerini, hedeflerini ve stratejilerini değiştirerek dönüşüme uğramıştır. En son gelen noktada ise dinî motifli terörizm, terörizm kavramının karşılığı olmuştur. Dinî motifli terörizm ise -diğer dinlerde örnekleri görülmüş olsa da- El Kaide terör örgütünün gerçekleştirdiği 11 Eylül 2001 saldırıları ile beraber İslam dini üzerinden kabul görmeye başlamıştır. Bu tür terör örgütlerinin bir başka örneği olarak ise IŞİD terör örgütü ortaya çıkmıştır.

IŞİD terör örgütü, kendisinden önceki örgütlere göre içinde bulunduğu dünyanın getirdiği teknolojiden faydalanmayı bilerek propaganda yapma konusunda önemli adımlar atmıştır. Kendi ideolojisini duyurma ve yayma bağlamında kendi yayınlarını ortaya çıkarmıştır. Bunların arasında Konstantiniyye dergisi, Türkçe olarak yayımlanmıştır. Dergide Türkiye'ye karşı eleştirilerini ileri sürmüşler ve aynı zamanda Türkiye'deki Müslümanları İslam devletine katılmaya davet etmişlerdir. Siyasal ve askerî hesaplaşmalarının yanı sıra IŞİD terör örgütü, Türkiye'nin toplumsal değerleri üzerinden de bir savaş açmıştır. Bu çalışmada da bu toplumsal değerler ortaya konulacaktır ve küresel nitelikte olan bu değerler terörle mücadele kapsamında analiz edilecektir. Çalışmanın ilk kısmında kavramsal bir çerçeve çizilerek terörizm ve özel olarak IŞİD terör örgütünün gelişiminden bahsedilecektir. İkinci kısmında Konstantiniyye dergisindeki toplumsal eleştiri argümanları ele alınacaktır. Üçüncü kısmında ise terörle mücadele kapsamında bu argümanlar üzerinden öneriler sunulacaktır.

Terörizm Üzerine Kavramsal ve Tarihsel Bir Çerçeve

Terör kelimesi hem günlük hayatta hem de terim olarak çok fazla kullanılmaktadır. Öyle ki dünyada terör kelimesinden haberi olmayan, herhangi bir gazete manşetinde görmeyen veya terör korkusuna kapılmayan pek az belki de hiçbir kimse olmayacağını ifade etmek çok abartılı bir söylem olmayacaktır. Böylesine evrensel bir biçimde kullanılan terör kelimesinin kökeni Latince *terrere* kelimesidir.³ Türkçede yıldırma, sindirme, korkutma ve Arapça *tedhiş* kelimesinden türeyen *dehşet* gibi anlamlara gelmektedir.⁴

Terör kelimesinin terörizm kavramı yerine kullanılması anlamların karıştırılmasına ve aynı anlamda görülmesine neden olmuştur. Öncelikle terör ve terörizm kavramlarının birbirinden farklı olduğunun ortaya konulması gerekmektedir. Te-

3 Faruk Örgün, *Küresel Terör*, Okumuş Adam Yayınları, İstanbul 2001, s.13.

4 Suat İlhan, *Terör; Neden Türkiye*, Golden Print, Ankara 1998, s.8; Haydar Çakmak, "Kavramsal Olarak Terör, *Terörizm*, Haydar Çakmak (ed.), Barış Platin Kitap, Ankara 2008, s.29. (ss.)

rör kavramı bir durumdan bir kişiden duyulan korku, endişe ve panik hâli olarak tanımlanırken terörizm ise siyasal amaçlarla bir strateji doğrultusunda askerî unsurlara ve sivillere yöneltilen şiddettir.⁵ Terör kavramı gibi anarşizm, gerilla hareketi, direniş kavramları da terörizm kavramının yerine sıklıkla kullanılmaktadır. Bunun nedeni olarak ise terörizm kavramının kesin bir tanımının yapılamaması sorunu ele alınmaktadır.

Terörizm tanımı konusunda ciddi bir şekilde verilerin toplandığı bir algı oluşturmak ya da propagandaya yönelik yollar izlenebilir. Propagandaya yönelik araştırma birçok tanımın ortaya çıkmasına neden olan ana unsurdur.⁶ Her ne kadar birine göre terörist olanın birine göre özgürlük savaşçısı olacağı düşüncesinin bu tanımlama sorununa ışık tuttuğu varsayılrsa da esasen terörizm olarak neyin kabul edilip neyin edilmeyeceğine dair aktörlerin çıkarlarının söz konusu olduğu durumlar için bir perde görevi gördüğü de inkâr edilememektedir.

Terörizm tanımlamalarındaki vurgular dahi tanım üzerindeki farklılıkları ortaya koymaktadır. Carl Wellman terörizmi bir zorlama aracı,⁷ Boaz Ganor siyasal amaçlara ulaşmada sivillere uygulanan şiddet⁸ ve M. Crenshaw ise toplumda şiddet kullanarak psikolojik bakımdan baskı oluşturma yolu⁹ olarak tanımlamaktadır. Terörizm kavramı üzerine genel bir tanım kabul edilmese de kavramın temel noktaları ortaya çıkmıştır. İlk olarak, siyasi değişimi hızlandırmayı hedefleyen siyasi bir doğası vardır. İkinci olarak terörizm -devletlerin kaynaklarını kullansa da- devlet dışı olarak kabul edilir. Üçüncü olarak hedeflerinde sivil ayrımı yapmazlar. Son olarak terörizm uluslararası hukuk kurallarına uymaz ve faaliyetleri öngörülemezdir.¹⁰ Kısaca bir tanım yapılması gerekirse terörizm bir ideolojiden hareketle bir strateji ve plan doğrultusunda temelde siyasi, ekonomik, dinî ve etnik amaçlarla büyük toplum gruplarında etkili olarak hedefine ulaşmada devamlı ve sistematik şiddet uygulamalarıdır.¹¹

Terörizme dair daha anlamlı ve somut bir algı oluşturmak amacıyla tarihsel süreç içindeki gelişiminin incelenmesi de büyük önem arz etmektedir. İnsanlık tarihinin erken dönemlerine ait olan örgütlü terör grupları söz konusu olmuştur. En başta M.Ö. 70-73 yıllarında Roma'ya karşı sert eylemleri olan ve ayaklanan Filistin kökenli Yahudi bir grup olan Sicariler gelmektedir. Politik amaçlarına yönelik

5 Miranda Steel(ed.), *Oxford Wordpower Dictionary*, Oxford University Press, Oxford 2000, s.678.

6 Noam Chomsky, "Uluslararası Terörizm: Görünüş ile Gerçek", Terörizm Efsanesi, Noam Chomsky-Edward S. Herman vd., Bahadır Sina Şener(çev.), Ayraç Yayınevi, Ankara 1999, s.7. (ss.)

7 Carl Wellman, "On Terrorism Itself", *The Journal of Value Inquiry*, 13:4, 1979, s.258. (ss.)

8 Boaz Ganor, "Defining Terrorism", *Media Asia*, 29:3, 2016, s.126. (ss.)

9 Robert Taylor, *History of Terrorism*, Lucent Books, 2002, s.10.

10 Audrey Kurt Cronin, "Behind The Curve: Globalization and International Terrorism", *International Security*, 27/3, Winter 2002-2003, s.32-33. (ss.30-58)

11 Mesut Hakkı Çaşın, *Uluslararası Terörizm*, Nobel Yayıncılık, Ankara 2008, s.37; Arthur Garrison, "Terrorism: The Nature of Its History", *Criminal Justice Studies*, 16:1, 2003, s.40.

birçok saldırı gerçekleştirmişlerdir. Aynı zamanda fakir ve güçsüz halk kesimini yönetime karşı destekleyerek sosyal unsurlarını da korumuşlardır.¹² Başka bir erken dönem örneği ise ilk kanıtları 7. yüzyılda bulunan Hindistan'ın kuzeyinde ortaya çıkan Thuglardır. Kement gibi bir sistemle kurbanlarını öldüren katil ve hırsız olarak bilinen Thuglar, Hindu Tanrıça Kali için terör eylemlerini yapmışlardır.¹³ Modern sınıflandırmanın dışında kalıp da en fazla bilinen örgütlerden olan Haşhaşiler, 1090-1207 yılları arasında varlık göstermiştir. Eski düzeni yeniden sağlayabilmek için düzenin değiştirilmesine inanan Şii İsmaililik'ten etkilenen Haşhaşiler'in lideri Hasan Sabbah'tır. Suriye ve İran bölgelerinden Hristiyanların fetih çabalarına karşı savaşmalarının yanında Sünni düzenin sona erdirilmesi amacıyla Sünni devlet adamlarına da suikastlarda bulunmuşlardır.¹⁴ Farklı dinlerden örneklerinin olduğu terörizmin, siyasi olarak ilk kez tanımlanması Fransız İhtilâli dönemiyle olmuştur. 1793-1799 arasında yaşanan şiddet olayları neticesinde bu dönem "Terör Dönemi" olarak adlandırılmıştır.¹⁵

Uluslararası nitelikte terörizmin modern dönemde yaşadığı değişim ise David C. Rapoport'un dönemselleştirmesiyle analiz edilebilir. Rapoport, modern terörizmi 1800'lü yılların anarşist ideolojisinin ve stratejisinin hâkim olduğu yerel nitelikteki ilk dalga, 1920'lerden başlayıp 1960'lara kadar uzanan ulusalcı ya da antiko-lonyalist ikinci dalga, yeni sol olarak anılan Amerika Birleşik Devletleri'ne (ABD) ve sınıf eşitsizliğine karşı üçüncü dalga ve 1979'da başlayan dinî motifli dördüncü dalga olarak incelemiştir. İlk üç dalga tarihsel olarak son bulmuştur. Son dalga olarak ortaya çıkan dinî motifli terörizm ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğine (SSCB) karşı Afgan direniş sonucunda temellenmiştir. Bu direniş ve ardından gelen İran Devrimi dinî motifli terör örgütü sayısının artmasına neden olmuştur. Bu artış El Kaide'nin ABD'yi hedef aldığı 11 Eylül 2001 saldırılarının ardından da devam etmiştir.¹⁶

SSCB'nin 1988'de Afganistan'a girmesinin sonucunda Afganistan'daki mücadeleye katılmak için buraya gelen Müslüman direnişçiler zafer kazanmıştır ve bu zafer El Kaide'nin oluşumunun zeminini hazırlamıştır. Afgan direnişinde temeli

12 Walter Laqueur, *The New Terrorism*, Oxford University Press, 1999, s.10-11; Ömer Faruk Harman, "Yahudilik-Mezhepler ve Dini Gruplar", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Türk Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt:43, İstanbul 2013, s.214.

13 W. H. Sleeman, *History of The Thugs or Phansigars of India*, Carey & Hart, Philadelphia 1839, s.13-14; David C. Rapoport, "Fear and Trembling: Terrorism in Three Religious Traditions", *American Political Science Association*, 1983, s.660-661.

14 Bruce Hoffman, *Inside Terrorism*, Columbia University Press, 2006, s.84; Bernard Lewis, *a.g.e.*, s.198, 213-215; Bernard Lewis, *Haşhaşiler*, Kemal Sarısözen(çev.), Kapı Yayınları, İstanbul 2016, s.206.

15 Yılmaz Altuğ, *Terörün Anatomisi*, Altın Kitaplar, İstanbul 1995, s.19.

16 David C. Rapoport, "The Four Waves of Modern Terrorism", *Attacking Terrorism: Elements of A Grand Strategy*, Audrey Kurth Cronin- James M. Ludes(ed.), Georgetown University Press, 2004, s.47-48; Ellen Meiksins Wood, "A Chronology of The New Left and Its Successors, or: Who's Old-Fashioned Now?", *Socialist Register*, 31:31, 1995, s.22-23; Bruce Hoffman, "Old Madness New Methods", *Rand Review*, Vol.22, No.22, 1998-99, s.14; Greg Bankoff, "Risk Bölgeleri: Batı'nın Terör Üzerine Görüşleri ve İslam'ın Yeri", Şahin Gürsoy-Hakkı Karaşahin(çev.), *Dini Araştırmalar Dergisi*, Cilt:7, Sayı:20, 2004, s.383-384.

atılan en önemli konu El Kaide olmuştur. Bu direnişçilerden olan Usame bin Ladin, Seyyid Kutub'un ideolojisinden etkilenerek ortaya koyduğu cihat düşüncesiyle birçok direnişçiyi etrafında toplamıştır. 1998'de Yahudi ve Haçlılarla Savaş için Dünya İslam Cephesi¹⁷ olarak ilan edilen El Kaide, Usame bin Ladin'in de ideologlarından olan Abdullah Azzam'ın eski Müslüman topraklarının fethedilmesi amacıyla hareket etmiştir. Azzam'ın 1999'da öldürülmesinin ardından Usame bin Ladin, kendi ideolojisi doğrultusunda olması gerektiği gibi olmayan Müslüman rejimlere karşı da savaşımaya başlamıştır.¹⁸ 11 Eylül 2001'de ABD'deki Dünya Ticaret Merkezi ve Pentagon'a yaptıkları saldırı ile terörizme küresel olma niteliği eklemiştir. Bununla beraber terörizmin her ülkeyi vurabileceği, terörizmin saldırı ve savunma alanında klasik silahların ve teknolojinin dışında büyük gelişmeler yaşadığı ve terörizm ile mücadelede tüm dünya ülkelerinin birlikte hareket etme zorunluluğu ortaya çıkmıştır.¹⁹ Bir terör örgütünün ABD gibi bir dünya süper gücünün vurabilmesi dünyada terörizm algısı üzerine birçok noktada yeni kavrayışlar oluşturduğu gibi terörizmin kendi içinde de yeni bir alan açmıştır. Bu doğrultuda dinî motifli terörizm -İslam dini üzerinden- terörizmin yeni çağına hâkim olmuştur.

Asıl adı Ahmet Fadil Nezaal El Haleylah olan Ebu Musab Ez-Zerkavi ideolojik fikirleriyle Usame bin Ladin'in dikkatini çekerek ondan maddi destek almıştır ve 1999'da Tevhid ve Cihat Örgütünü kurmuştur.²⁰ 2004'te Irak El Kaidesi adını alan örgüt, El Kaide'nin adını kullanarak itibarını arttırmıştır. Aynı zamanda cihat için pek çok savaşçının da örgüte katılmasını sağlamıştır.²¹ 2006'da Irak El Kaidesi, Irak'taki diğer isyancı gruplarla bir araya gelerek Mücahitler Şurasını kurmuştur.²² Ancak aynı yıl örgütün lideri Zerkavi öldürülmüştür. Örgütün başına Ebu Ömer El Bağdadi geçirilerek Irak İslam Devleti (İİD) adını almıştır.²³ Irak İslam Devleti ile mücadele için ABD tarafından oluşturulan Sahva Birlikleri, Irak İslam Devleti'ni büyük ölçüde zayıflatmıştır ve etkisini kaybetmesine neden olmuştur.²⁴ 2010 yılında Ebu Ömer El Bağdadi öldürülmüştür ve yerine Ebu Bekir El Bağdadi geçmiştir.²⁵

17 Osman Şen, *Din, Terörizm ve El-Kaide*, Sarkaç Yayınları, Ankara 2011, s.57-58.

18 Philippe Migaux, "El Kaide", *Terörizmin Tarihi: Antikçağ'dan İŞİD'e*, Gerard Chaliand-Arnaud Blin(ed.), Bülent Tanatar(çev.), Nora Yayınevi, İstanbul 2016, s.392.

19 Haydar Çakmak (ed.), *Terörizm*, Barış Platin Kitap, Ankara 2008, s.15.

20 Fuad Hüseyin, Zerkavi, Defne Bayrak(çev.), Küresel Kitap, İstanbul 2014, s.10; 821Gülsüm Boz, *İŞİD Terör Örgütü ve Evrim Süreci: Irak El Kaidesi'nden Irak-Şam İslam Devleti'ne*, Ankara Strateji Enstitüsü, Analiz No:2014-3, 2014, s.7.

21 Can Acun, "Neo El Kaide: Irak ve Şam İslam Devleti (İŞİD)", *SETA Perspektif*, Sayı:53, 2014, s.2; Aydın Erdoğan, *El Kaide, İŞİD ve Boko Haram*, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, s.74.

22 Aaron Y. Zelin, "The War Between ISIS and Al-Qaeda for Supremacy of The Global Jihadist Movement", The Washington Institute For Near East Policy, Research Notes 20, 2014, s.3.

23 Can Acun, a.g.m., s.2; Ufuk Ulutaş-Halid Hoca, "Suriye Devrim mi? Bölünme mi?", *SETA Analiz*, Sayı:95, 2014, s.20; Michael Weiss-Hassan Hassan, *İŞİD: Terör Ordusunun İç Yüzü*, Emine Arzu Kayhan(çev.), Kırmızı Yayınları, İstanbul 2016, s.72; Muhammed Cihad Ebrari, (İŞİD Çerçeve Metni, Siyasal ve Sosyal Araştırmalar Merkezi(SAMER), s.16.

24 Fehim Taştekin, *Karanlık Çöktüğünde*, Doğan Kitap, İstanbul 2016, s.96; Aydın Erdoğan, a.g.e, s.74.

25 Fawaz A. Gerges, *İŞİD Tarihi*, P. Turhan Özer(çev.), Doruk Yayıncılık, İstanbul 2019, s.121.

ABD birliklerinin Irak'tan çekilmeye başlaması Sahva Birlikleri başta olmak üzere IİD ile olan mücadeleyi zayıflatmıştır. Bunun yanında Suriye'de iç savaşın başlaması IİD için yeni bir alan sağlamıştır ve burada yeniden toparlanma sürecine girmişlerdir. Suriye'de etkili olabilmek için burada Nusra Cephesi adında bir grup oluşturulmuştur. Nusra Cephesi'nin Suriye'de etkili olması ve başarı kazanması zamanla IİD'yi rahatsız etmiştir.²⁶ IİD'nin adını Irak ve Şam İslam Devleti olarak değiştirmesiyle El Kaide ve Nusra Cephesi ile arası tamamen açılmıştır.²⁷ 28 Haziran 2014'te Ebu Bekir El Bağdadi, Halife İbrahim sıfatını kullanarak halifeliğini ilan etmiştir.²⁸ El Bağdadi, 2019 yılında ABD'nin bir operasyonunda öldürülmüştür.²⁹ IŞİD'in yeni lideri olarak 2019'da Ebu İbrahim El Haşimi El Kureyşi başa geçmiştir ve halife ilan edilmiştir. Örgütte herhangi bir belirsizliğin ve dağılmanın ortaya çıkmaması için kısa sürede yeni bir lider ortaya çıkmıştır. Ancak bu hızlı gelişen durum IŞİD'i eleştirenler ve bölgede varlığını sürdüren Heyet Tahrir El Şam (HTŞ) tarafından çok akla uygun bulunamamıştır.³⁰ Bu durum da IŞİD'in gücünü eskisine göre zayıf hâle getiren önemli bir etken olmuştur.

Konstantiniyye Dergisinin Analizi

Terör örgütleri silah ve ekonomik güçlerinin yanında savaşçılara ve kendilerine inanan taraftarlara da sahip olmak zorundadır. Bu nedenle örgütlerinin propagandalarını yapmaktadırlar. Klasik olarak eylemle propaganda yöntemini kullanan terör örgütleri, yeni teknoloji ve haberleşme imkânlarını da kullanarak modern yöntemlere geçmişlerdir. Bu bağlamda IŞİD için de bu gelişmeler geçerlidir.

Öncelikle savaşçı ve taraftar toplama konusunda din olgusunun sosyolojik boyutundan oldukça faydalanmıştır. Bunun yanında eylemle propaganda ile Türkiye, ABD ve birçok Avrupa ülkesinde etkili olmuştur. El Kaide'den farklı olarak bir devlet gibi yapılanmaya çalışan IŞİD, propaganda bakımından da Al Hayat Medya'yı kurarak farklı yayınlar yapmaya başlamıştır.³¹ Arapça yayın yapan en-Nebe, İngilizce yayın yapan Dabiq ve Rumiyyah dergilerinin yanında Türkçe yayın yapan Konstantiniyye dergilerini yayımlamıştır.³²

Konstantiniyye dergisinin ilk sayısı Şaban 1436 (Haziran 2015) tarihli olarak çıkmıştır. Derginin çıkış amacı Türkiye'deki Müslümanların İslam devleti ile ilgili

26 Charles Lister, "Profiling the Islamic State", Brookings Doha Center Analysis Paper, Number:13, 2014, s.10-11; Can Acun, a.g.m., s.3; <http://www.aljazeera.com.tr/haber/nusra-cephesi-lideri-al-jazeeraayekonustu>, Erişim Tarihi:25.05.2021.

27 Aaron Y. Zelin, a.g.m., s.4-5.

28 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40415590>, Erişim Tarihi:24.05.2021.

29 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50199342>, Erişim Tarihi:24.05.2021; <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/deasin-oldurulen-lideri-bagdadinin-yardimcisi-kerkukteyakalandi/1663034>, Erişim Tarihi: 24.05.2021.

30 <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-50267190>, Erişim Tarihi:24.05.2021.

31 Özkan Dede- Yunus Emre Tansü, "IŞİD Terör Örgütü'nün Türkiye'deki Dijital Propagandası: Konstantiniyye Dergisi", *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 7(16), 2020, s.113.

32 Yenal Gökşun- Emin Salihi, "DAEŞ'in Medya Stratejisi", *SETA Raporu*, İstanbul 2018, s.12.

doğru olmayan fikirlere inanmamaları için merak edilen konuları açıklığa kavuşturmak olarak açıklanmıştır. Bu sayıda örgüt tarafından Türkiye üzerinden eleştirilen küresel değer demokrasi olmuştur. İslam'ın toplumun yönetiminde yeterli ve geçerli olduğu vurgusundan yola çıkarak demokrasinin ve onun düzeninin İslam kurallarının yerini almasını eleştirmiştir. Türkiye özelinde ise Müslüman bir ülke olmasından dolayı demokrasiyi terk etmeleri gerektiğini vurgulamıştır. Derginin ikinci sayısı ise Şevval 1436 (Temmuz 2015) tarihinde yayımlanmıştır. Bu sayıda Türkiye'nin PKK terör örgütü ile mücadelesi özgürlük ve adalet kavramlarıyla ele alınmıştır. Birbirlerine olan eleştirilerinin insan aklıyla ve sübjektif doğrularla yürütüldüğünden sonu gelmeyeceğini vurgulayarak yalnızca Allah'ın düzeni ve emirleriyle bir sistem kurulmasını ifade etmiştir. İnsan aklının değişen fikirleri nedeniyle düzen kurulmasının mümkün olmadığını, adalet ve özgürlük kavramlarının değişen siyasetlerde haklılık unsuru gibi kullanıldığını ve sonsuz karmaşanın yalnızca Allah'ın emirlerine göre kurulan sisteme tabi olarak sonlanacağı ileri sürülmüştür.

Derginin üçüncü sayısı Zilhicce 1436 (Eylül 2015) tarihli olarak yayımlanmıştır. Bu sayıda küresel bir eleştirinin yanı sıra Türkiye'deki Diyanet İşleri Başkanlığının uygulamaları dolayısıyla dinin yok edildiği ileri sürülmüştür. Sosyal olarak toplum yaşantısının İslam dinine uygun olmadığını eleştiren örgüt, ibadet yerlerinin de devlet dairesi gibi görüldüğünü açıklamıştır. Laiklik düzeninde olan Türkiye'nin kişilerin inançlarının tektipleştirmesini de eleştirmiştir. Konstantiniyye dergisinin dördüncü sayısı Safer 1437 (Kasım 2015) tarihinde çıkmıştır. Bu sayıda laiklik, demokrasi, eğitim ve kadın hakları üzerinden Türkiye'ye eleştiriler olmuştur. Laiklik ve demokrasi üzerine demokrasinin İslam'ın yerine konulan bir din olduğunu ve laikliğin de İslam'ın uygulamalarının yapılmaması için halkı kandırmada kullanıldığı ifade edilmiştir. Bu doğrultuda Türkiye'deki eğitim sistemi de eleştirilen konu olmuştur. İslam dininin tam olarak anlatılmadığı eğitim sistemi Müslüman toplum için sakıncalı görülmüştür. Aynı zamanda kadın hakları konusunda da medeni kanun başta olmak üzere toplum yaşantısı da İslam dininin emirlerine aykırı görülmüştür.

Beşinci sayısı Rebiülahir 1437 (Ocak 2016) ve altıncı sayısı Recep 1437 (Mayıs 2016) tarihlerinde yayımlanan Konstantiniyye dergisi, bu sayılarında Türkiye'nin askerlik ve polislik sistemine eleştiriler yöneltilmiştir. Doğru olmayan bir yaşam ve yönetim içinde olan Türkiye gibi bir ülkeyi savunmayı ve onun için savaşmayı şirk olarak kabul etmiştir. Yalnızca Allah yolunda savaşılmasını ve ölünmesini doğru bulan örgüt, bunun dışındakilere şiddetle karşı çıkmaktadır. Zilkade 1437 (Ağustos 2016) tarihinde çıkan yedinci sayıda örgüt kendi eylemlerinde sivillerin hedef alınmasına yönelik açıklamalarda bulunmuşlardır. Müslüman olmayan sivillerin hedef alınarak öldürülmesini İslam karşıtlarına karşı savaşmak olarak kabul ettiklerinden doğru görmektedirler.

Konstantiniyye Dergisi Üzerinden Terörizmle Mücadele

Birçok tehdit, tehlike ve saldırı ile mücadele durumunda savaş ya da askerî mücadele ön planda olmuştur. Sonuçlarıyla beraber düşünüldüğünde ise tehdit, tehlike ve saldırının hiç ortaya çıkmamasını sağlayabilmek daha istenirdir. Bu durum terör tehditlerinde de geçerlidir. Terörizm ile mücadele için birçok mücadele yolu ortaya konmuştur. Bunların arasında en genel olanı ise Birleşik Krallık'ın terörle mücadele stratejisi olarak ele alınan 2006'da halka duyurulan plandır. Plan daha sonraları revizyona uğramıştır. 4P olarak da bilinen plan; Önleme (prevent), İzleme (pursue), Koruma (protect) ve Hazırlanma (prepare) aşamalarından meydana gelmiştir. Bu aşamalar terör örgütlerinin taraftar ve katılımcı toplamasını önlemek, muhtemel terör saldırılarını engellemek, terör saldırılarına karşı güçlü bir koruma sağlamak ve eğer terör saldırısı olursa etkisini azaltmak olarak planlanmıştır.³³

Çalışmada yer verilen terör örgütü IŞİD'in Konstantiniyye dergisinde hedef aldığı değerler, terörizmle mücadelede önleme aşamasında değerlendirilmelidir. Demokrasi, adalet, özgürlük, eğitim gibi kavramların ve ülkelerin kurumlarının İslam dini ile karşı karşıya gelmediği ve terör örgütü tarafından yöneltilen tehditlerin ve eleştirilerin dayanaksız olduğu apaçık ortadadır. Önleme aşaması terör örgütlerinin sempatican, taraftar ve katılımcı kazanımının önüne geçerek terörizmle mücadelede uzun vadede etkili sonuçlar elde etmeyi hedeflemektedir. Bu doğrultuda Türkiye özelinden hareket ederek terörizmle küresel mücadelede toplum yaşamını düzenleyen kuralların -Müslümanların çoğunlukla yaşadığı ülkeler ya da böyle olmayan ülkeler fark etmeksizin- uygulanmasının bir gereklilik hâline gelmesi ve dinî terör örgütlerinin propaganda amacıyla başvurdukları sapkın düşüncelere yer verilmemesi zorunluluk olmuştur.

Müslüman ülkelerde bireylerin tamamına, İslami değerler ile ülkelerin yapıları ve düzenleri için gerekli olan demokratik kuralların ters düşmediğinin, ikisinin birbirinin düşmanı ya da zıddı olmadığı ve hiçbir düşünceye körü körüne bağlanılmaması ve bunun yanında Müslüman olmayan ülkelerde ise ülkelerinde yaşayan Müslümanların tamamının terörist olmadığı ve Müslümanların toplumun genelinden ayrıştırılmasına yönelik politikalar izlenilmemesinin bir düzen hâline getirilmesi sapkın düşünceleriyle terör örgütlerini etkinlik gösteremeyecek hâle getirecektir.

33 HM Government, *Contest: The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism*, June 2018, https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/716907/140618_CCS207_CCS0218929798-1_CONTEST_3.0_WEB.pdf, Erişim Tarihi: 30.05.2021.

Sonuç

İnsanlık tarihinin en eski sorunlarından olan terörizm dinî motifli niteliğiyle yaşanan yüzyılda etkisini devam ettirmektedir. Tarihsel süreçte terörizm ve terör örgütlerine dair birçok gelişme yaşanmıştır. Küreselleşmenin de etkisiyle silahların, ekonomik yapıların ve teknolojik imkânların gelişmesi terör örgütlerini tarihin önceki dönemlerinden daha bilinir hâle getirmiştir. 20. yüzyılın sonlarından beri hâkim olan dinî motifli terörizm günümüzde de etkisini sürdürmektedir. 11 Eylül 2001'de ABD'ye yapılan saldırılarla adını duyuran El Kaide ve aynı doğrultuda ilerleyen IŞİD terörizmin bu dalımın canlı örnekleridir.

Etkililiğini yitiren El Kaide'den daha çok IŞİD medya ve iletişim araçlarının kullanılmasında aktif hareket etmiştir. Yayımladığı birkaç derginin yanında Türkiye'yi hedef aldığı Konstantiniyye dergisi ayrıca önem taşımaktadır. Konstantiniyye dergisinde Türkiye'nin sahip olduğu değerlere birçok eleştiri yöneltilmiştir. Bu eleştirilerin odağındaki birçok değer ve yapı küresel niteliğe sahiptir. Dolayısıyla eleştirilen ve tehdit olarak görülen bu değerler saldırıya açık durumdadır. Terörizmle mücadelede bu değerlerin ve yapıların korunması, terör saldırılarının ve terör sempatanlarının, taraftarlarının ve katılımcılarının ortaya çıkmasını önlemeye yönelik olacaktır. Müslümanların din olgusu üzerinden yönlendirilmesinin önüne geçilmesinin ve Müslüman olmayanların Müslüman algılarının da iyileştirilmesinin önleme bakımından önemli bir görevi vardır.

Dinî motifli terör örgütlerinin ana ideolojisi dinî nedenlerden kaynaklansa da taraftarların ve katılımcıların başka nedenlerle buna dâhil olması ve bunun eylemlerinin boyutunu değiştirmesinin sonuçları tüm Müslümanların üzerine yıkılmaktadır. Bu durum da mücadelenin yönünü, kapsamını genişleterek etkisini azaltmaktadır. Bu nedenle terör örgütlerinin zayıf gördükleri ve saldırdıkları noktaları güçlendirmek onların varlıklarını sürdürebilmedeki en temel etken olan taraftara ve katılımcıya sahip olmayı ortadan kaldıracaktır.

Tüm bunların doğrultusunda IŞİD terör örgütünün yayını olan Konstantiniyye dergisinde yer verilen kavramlardan ve değerlerden silahlı bir savaşın yerini toplumsal yapılara zarar verilen bir savaşın alacağı yorumlanabilir. Bu nedenle bu kavramların ve değerlerin korunması terörle mücadelede yeni bir perspektif kazanılmasını sağlayacaktır.

Realizm Perspektifinde İran Dış Politikasının Temel Parametreleri ile Analizi

Ulvi Yener Ceyhan¹

Özet

Ortadoğu her zaman büyük güçlerin politik oyunlarının oynandığı bir rekabet alanı olmuştur. Bu çalışma realizm perspektifinden İran dış politikası temel dinamiklerinin değerlendirilmesini amaçlamaktadır. Çalışmada realizm teorisi, İran'a ait politikalarla açıklanmış ve son olarak İran dış politikasının temel parametreleri ile konu analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın ana çıkış noktası realizm teorisinin, yeterli düzeyde irdelenerek küresel ve bölgesel güçlerin, İran'a yönelik realist politikalarını anlamamızı kolaylaştırması amaçlanmaktadır. Bu güçler kendi ulusal çıkarları mevzu bahis olduğunda realist politika araçlarını kullanmaktan çekinmemişlerdir. Çalışmamız realizm perspektifinden bu güçlerin politikalarını daha yakından anlamamızı sağlarken, tartışmaya açılan alt başlıklarda sorgulayıcı bir tutum takınmaktadır. Hürmüz Boğazı'nı tutan, petrol, doğal gaz zengini, nükleer enerji kapasitesini her geçen gün arttıran ve bölgede Şii etkinliği kullanabilecek İran, ABD'nin bölgedeki çıkarlarını tehdit etmektedir. İran, 11 Eylül terör saldırıları sonrası bölgede şüphe duyulan bir devlet ortaya çıkmıştır. Kendine has siyasi söylemi, İranlılık kimliği ve Şii inancıyla bölgede, hayati çıkarlarından vazgeçmeyen, nükleer enerjiyi kendi bağımsızlığı ile özdeşleştirmiş bir İran karşımıza çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Realizm, ABD, İran

¹ Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Antalya, Türkiye, yenerceyhan@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9923-1479

Analysis Of Iran with Its Basic Parameters from A Realism Perspective

Ulvi Yener Ceyhan²

Abstract

The Middle East has always been a field of competition where the great powers are dominated by politics. This study examines on the evaluation of the main dynamics of Iran from the perspective of realism. The study is explained with the realism theory, Iranian policies and finally the analysis of the subject with the basic parameters of Iran has been studied. The main beginning point of the writing makes it easy for us to understand the realistic policies of the great powers against Iran by understanding the theory of realism sufficiently. The great powers didn't hesitate to use the realist policy tools when their national interests were betting. Our study provides a closer understanding of the policies of the great powers from the perspective of realism, and has a questioning attitude in the sub-chapters. Iran, holds the Strait of Hormuz, rich in oil, natural gas, increases its capacity of nuclear energy day by day and uses the Shiite activity in the region, has started to threaten the US interests in the region. It emerged as a suspected state in the region after 9/11. With its unique political discourse, Iranian identity and Shiite perseverance in the region, an Iranian who does not give up its vital interests and identifies nuclear energy with its own independence emerges.

Key Words: Realism, USA, Iran

² Akdeniz University, Institute of Social Sciences, Antalya, Turkey, yenerceyhan@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-9923-1479

1. Giriş

Bu çalışma uluslararası ilişkiler teorilerinden realizm perspektifinde İran dış politikasının temel parametreleri üzerine bir çalışma kaynağı olmayı hedeflemektedir. Bu doğrultuda çalışmamız iki ana başlıkta konuyu ele almayı hedeflemektedir.

İlk bölümde, realizm teorisi, ana düşünce sistemi, klasik realizm ve neorealizm olarak adlandırılan kavramların açıklanması yapıldıktan sonra, teorinin ana unsurlarını oluşturan devlet egoizmi-çatışma, devlet yönetimi-ulusal çıkarlar, uluslararası sistemin anarşik yapısı ve sonuçları irdelemeyi hedeflemektedir. Uluslararası anarşinin neden neo-realistlere göre iş birliği yerine, çatışma eğilimine yatkın olduğu sorusuna İran'ın kendine özgü iç ve dış dinamikleri aracılığıyla yanıtlar aranacaktır. Birinci bölümün son başlığı ise realizm teorisinin kutup yapısı, istikrar ve güç dengesi kavramlarını açıklamayı amaçlamaktadır.

İkinci bölümde, bu çalışmanın ana temasını oluşturan İran dış politikasının temel parametreleri, İran'ın sahip olduğu jeo-statejik konumunun özelliği, İran petrol ve doğal gazının dünya pazarlarına ulaştırılması noktasında Batı'nın hayati çıkarları bağlamında değerlendirilmektedir. İran'ın, uranyumun zenginleştirilmesi nükleer enerji mi/nükleer silahlanma mı; Şii İran kimliği devrim sonrası İran rejiminin bölge ülkelerine ihracı noktasında tehdit/ güvenlik faktörüyle yansımaları ne ölçüde karşılık bulmuştur yani diğer bir ifadeyle İran kendisinden beklenildiği gibi bölge müslüman ülkelere rejim ihracı noktasında başarılı bir performans sergilemiş midir gibi sorularına yanıtlar aranıp realizm perspektifinde İran dış politikası analiz edilmeye çalışılmaktadır.

2. Realizm

Siyasal realizm olarak da anılan realizm, dünya politikasını kendi arzuları doğrultusunda düşünme ve ahlaklıktan uzak, duygusal olmama gibi gerçekçi olarak ifade edilen uluslararası ilişkilerin ana akım teorilerinden biri olarak karşımıza çıkar. Realistlere göre, küresel politika tamamen güç ve çıkarla ilintilenmiştir. Dolayısıyla realizmi, güç siyaseti olarak değerlendirmek yanlış olmayacaktır. Güç siyasetini belirleyen iki ana kaynak noktası bulunmaktadır. İlki, egoizme bir atıfla, insan doğasının bencil, çıkarıcı yapısı ve rekabetçi duygu özelliğidir. İkinci olarak, devletler sisteminin yapısına bir atıfla, devletlerin içinde bulunduğu sistemde egemen bir yapının bulunmayışından ötürü, anarşik düzen ile açıklanmaktadır. Bu bilgiler ışığında realizm teorisi, insan egoizmi ile uluslararası sistemin anarşik yapısının birleşiminden doğan güç politikası olarak ifade edilebilir. Bu noktada realizmi tanımlanırken, iki ana akım ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki güç politikasının egoizm üzerine kurulu olduğunu dile getiren, klasik realizmdir.

İkinci olarak karşımıza çıkan neo realizm³ ise güç politikasını anarşik sistem ile tanımlamaktadır.⁴

2.1.Klasik Realizm

Klasik realizm, uluslararası ilişkileri belirleyen en önemli etkenin insanın yapısı olduğu üzerinde durmaktadır. İnsanların kararları, niyetleri, bencilliği ve egoizmi devletlerin dış politika tercihlerini belirleme noktasında önem arz etmektedir. Klasik realist düşünürler insanı ve onun tercihlerini, beklentilerini ve doğasını politikanın dışında görmezler. Yine ulusal politika, uluslararası politikanın bir devamı olması sebebiyle politikayı belirleyen insan faktörünün bencilliği ve egoizmi bu alana yansımaktadır.

2.2.Neorealizm

Neorealizm, uluslararası ilişkileri belirleyen en önemli etkenin sistemin yapısı olduğu üzerinde durmaktadır. Sistemin yapısı çerçevesinde devletlerin kendileri ve diğer devletlerle olan ilişkilerini incelemektedir. Bu doğrultuda, uluslararası sistemin yapısının anarşik olması yapısal realizmi açıklayan en temel unsurdur. Devletler, dış politika tercihlerini güç siyaseti doğrultusunda kullanırken, sistemin anarşik yapısından hareket etmektedirler. Dolayısıyla devletler, davranışlarının başka bir otorite veya güvenlik makamı tarafından kontrol edilmemesinden hareketle serbestçe politikalarını uygulamaktadırlar.⁵

Çalışma, teoriye ilişkin ana kavramların açıklamalarını yaptıktan sonra, realizmin anahtar unsurları olan devlet egoizmi ve çatışma, devlet yönetimi ve ulusal çıkarlar, anarşi ve getirdikleri, kutup yapısı, istikrar ve güç dengesini kavramlarını açıklayarak devam etmektedir.

3. Devlet Egoizmi ve Çatışma

Klasik realist düşünceyi savunan, insan doğasının kötümserliği söylemini gerçekçi bir modele dayandıran düşünürleri Machiavelli'ye kadar götürmek mümkündür. Realist teori de, insanların düzenbaz, kaypak ve hepsinden ziyade kötü niyetli olduğundan hareketle siyasi liderleri kurnazlıkla, acımasızlıkla devleti yönetme üzerinde durmuştur. Aynı düzlemde Hobbes'un düşüncesi de insan doğasına dair kötümser bir tablo çizmektedir. Ona göre, insanları yöneten şey rasyonel olmayan arzularıdır. Hoşnutsuzluklar, korkular, umut, arzular ve hepsinden daha da yoğun güç arzusudur. Hobbes'un ifade ettiği bu doğa hâli durumu toplumun fertleri arasında bir iç savaş çıkarmıştır.

3 Yapısal Realizm

4 Andrew, Heywood, (Çev. Prod.Dr. Nasuh Uslu ve Prof. Dr. Haluk Özdemir) Küresel Siyaset, BB 101 Yayınları, Ankara, 2018. s. 91

5 Eyüp, Ersoy, Realizm, Uluslararası İlişkiler Teorileri, (Der.) Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014. s. 172

Klasik realist düşünürlerin insana ilişkin atfettiği bu egoizm ve kötümser tablo dolayısıyla devlet egoizmine giden yolu da beraberinde getirmektedir. Zira, insan doğası kötü, saldırgan ve güç peşinde koşuyorsa devlet doğası da bunun bir uzantısı olarak aynı perspektif de koşacaktır. Tıpkı Morgenthau'nun belirttiği gibi “sosyal dünya, insan doğasının kolektif alana yansımından başka bir şey değildir.”⁶

Bu bağlamda devletlerin temel amacı ayakta kalmak, yaşamaktır. Bunun için devletler askerî, teknolojik ve stratejik her türlü araç kullanmaktan çekinmeyecekler, diğerleri aleyhine güç kazanma yolunda adımlar atacaktırlar. Sonuç olarak, devletler arasında sistemin anarşik yapısının da etkisiyle güvenlik bunalımı doğacaktır. Bunun yarattığı etkiyle güç ve hırs peşinde koşan devletler, sistemi çatışmacı bir yöne götüreceklerdir.

4. Devlet Yönetimi ve Ulusal Çıkarlar

Realizm, her ne kadar uluslararası politikayı anlama girişimi olarak ifade edilse de aynı zamanda devlet yönetiminin önemli rolünü de kabul etmektedir. Bu bağlamda Morgenthau'nun devlet yönetme sanatına vurgu yapan “siyasal realizmin altı ilkesi” şu şekildedir:

- ✓ “Siyaset, kökü insan doğasında olan nesnel yasalar tarafından yönetilir.
- ✓ Uluslararası politikayı anlamanın anahtarı, güç yoluyla tanımlanan çıkar kavramıdır.
- ✓ Devlet gücünün şekli ve doğası zaman içerisinde, mekâna ve bağlama göre değişebilir fakat çıkar kavramı varlığını sürdürür.
- ✓ Evrensel ahlaki ilkeler, devlet davranışlarına rehberlik etmez fakat bu argüman, siyasal davranışın ahlaki önemi konusundaki farkındalığı dışlamaz.
- ✓ Ahlaki özelemler belirli bir ulusa özeldir, üzerinde evrensel olarak uzlaşmış bir ahlak ilkeleri dizisi yoktur.
- ✓ Siyasal alan, uluslararası politikadaki temel sorunun, bu politika ulusun gücünü nasıl etkiler? olması anlamında özerktir.”⁷

Realist gelenekte, devlet yönetiminin ana noktası ulusal çıkarıdır. Devletlerin yapısı ve içeriği değişse de değişmeyen tek şey onun çıkarlarıdır. Çıkarların varlığı devletlerin siyasal ahlak konusundaki tavrını da belirlemektedir. Bu noktada, realistlerce üzerinde durulup reddedilen ana konu, ulusal temelli ahlakın varlığının dışında, devletler arasında her durum ve olay için geçerli olacak evrensel ahlak ilkelerinin olmadığıdır. Dolayısıyla, evrensel ahlak ilkelerinin olası varlığı, ulusal

6 Andrew, Heywood, (Çev. Prod.Dr. Nasuh Uslu ve Prof. Dr. Haluk Özdemir) Küresel Siyaset, BB 101 Yayınları, Ankara, 2018. s. 93

7 Age. s. 95

temelli ahlak ilkelerine ulaşma önünde engel teşkil etmektedir. Bu bağlamda, savaş kavramı her zaman realizm ile ilişkilendirilmiş olduğu düşüncesinin aksine realistler, savaşa ve saldırgan bir dış politikaya karşıdır. Savaş, onlara göre sadece hayati çıkarlar mevzu bahis olduğunda, fayda-zarar analizi hesaplanarak yapılmaktadır.⁸

5. Anarşi ve Getirdikleri

Kenneth Waltz, “Uluslararası Politika Teorisi” (Theory of International Politics) kitabında analiz düzeyini, insan, devlet ve uluslararası sistem üzerine üçlü bir yapı üzerine oturtmaktadır. İnsan doğası ve devlet yönetiminde etiği reddetmekte, devlet davranışlarının nasıl etkin bir biçimde belirlediğini belirtmektedir. Waltz, uluslararası sistem değişimini devletler arasındaki yetenek dağılımındaki değişimle birlikte açıklayarak sistem teorisini geliştirmektedir. Buna göre sistem teorisi, sistemlerin işleyişi ve onları oluşturan unsurlar arasındaki etkinliklerini ve gelişimini ortaya koyan bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹

6. “Uluslararası Anarşi Neden Neorealistlere Göre İş Birliği Yerine Çatışmaya Eğilimlidir” Sorusunun İran İç ve Dış Politikasının Dinamikleri ile Analizi

Uluslararası anarşinin, neorealistlere göre iş birliği yerine çatışmaya eğilimli olmasının nedeni üç ana parametreden oluşmaktadır. Bu parametreler, realizmin perspektifinde İran iç ve dış politikasının kendine has özellikleriyle değerlendirilecektir.

Birinci parametre, devlet çıkarlarına ulaşmak için kendi kaynaklarına güvenmek zorundadır. Devletler, ihtiyaçlarını giderme konusunda başka kimseye güvenemezler. Bu bağlamda, İran iç siyasi dinamikleri gösterilebilir. Nitekim İran Anayasası'nın 153. maddesi gereğince İran doğal kaynaklarının, ekonominin, ordunun ve kültürün yabancıların kontrolünü sağlayacak antlaşmayı yasaklamaktadır. Bu açıdan bakıldığında, devlet ulusal çıkarlarına ulaşma noktasında kendi kaynaklarına güvenmek zorundadır. Aksi durumda bağımlılık zayıflıktan kaynaklanabilecek ve bağımsızlığın engellenmesi düşüncesini ortaya çıkarabilecektir. İran politika yapıcılarının göre güçlü bir devlet yapısı bağımsızlık ile ilişkilendirilmekte ve bunun da temel motivasyon kaynağını nükleer enerji oluşturmaktadır. Realizm perspektifinde, İran'ın ulusal çıkarı kendi öz kaynakları aracılığıyla nükleer enerjiye sahip olması bağlamında karşılık bulmaktadır.¹⁰

8 Andrew, Heywood, (Çev. Prod.Dr. Nasuh Uslu ve Prof. Dr. Haluk Özdemir) Küresel Siyaset, BB 101 Yayınları, Ankara, 2018. s. 97-98

9 Eyüp, Ersoy, Realizm, Uluslararası İlişkiler Teorileri, (Der.) Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014. s. 172-177

10 Murat, Yeşiltaş, İran'ın Nükleer Söylem Siyasetini Anlamak: Eleştirel Bir Değerlendirme, Akademik Ortadoğu, Sakarya, 2014. s. 42-44

İkinci parametre, devletler arasındaki ilişkiler her zaman belirsizlik ve şüpheyle nitelenir. Bunu en iyi güvenlik ikilemi kavramı açıklar. Buna göre, bir devletin savunma nedeniyle askerî gücünü artırmasının, diğer devletler tarafından her zaman saldırgan olarak yorumlanma eğilimi taşımasından doğan ikilemdir. Buna örnek olarak, İran-Amerika Birleşik Devletleri (ABD), İran- İsrail ve İran- Körfez ülkeleri arasındaki ilişkiler gösterilebilir.

Tarihsel perspektifte İran-ABD ilişkilerine baktığımızda, Sovyetlerin güneye yayılma tehdidine karşı İran, ABD'nin Ortadoğu'nun güneyinde ileri karakol pozisyonunda yer almıştır. Ancak İran, 1979 İran İslam Devrimi'nden sonra ABD ve Batı karşıtı politik söylem geliştirmiştir. ABD, İran'a yönelik ulusal çıkarlarını, İran üzerindeki kontrolünü tamamen kaybetmiştir.¹¹

11 Eylül olayları sonrasında bölgeye yönelik Amerikan angajmanı karşısında çevrenleme şüphesiyle İran açısından güvenlik zaafiyeti ortaya çıkmıştır. İran, çevrenleme psikolojisinin de etkisiyle kendini savunmak için Rusya ve Çin gibi küresel aktörlerden yardım alarak, savunma sanayi ve askerî kapasitesini artırma yolunda adımlar atmaktan çekinmemiştir. Yine İran'ın uranyumun zenginleştirilmesi noktasında taviz vermemesi bölgeye yönelik belirsizliğin en temel parametrelerinden birini oluşturmaktadır. Bu durum, İran şüpheciliğinin ana karakteristiğini oluşturmaktadır. Bunun yarattığı sonuç, İran'ın ABD'yi büyük şeytan, İsrail'i ise küçük şeytan olarak tanımlamasına sebebiyet vermektedir. İkili ve çok taraflı ilişkiler, realizmin şüphecilik ve güvenlik paradoksu ile doğru orantılı olarak bölge ve küresel politikaya etki etmektedir.¹²

Diğer yandan üzerinde dikkatle durulması gereken diğer nokta ise İran- Körfez ülkeleri arasındaki ilişkilerin ana eksenini yine karşılıklı şüphe ve güvenlik kaygıları belirlemesidir. İran, İslam Devrimi'nin ardından bölge de tek şii teokrasisi hâline gelmesiyle birlikte bölgede adeta Şiilerin hamiliğine soyunmuştur. Bu durum, devrimin ilk yıllarında kendi toplumlarında da Şii nüfusu barındıran Sünni Arap devletler tarafından endişe kaynağı olarak algılanmıştır. Bu bağlamda Körfez'de bulunan petrol zengini küçük devletler, olası İran rejim ihracına şüpheyle yaklaşmaktadır. Bu devletler, toplumlarının bir parçası olan Şiileri kontrol edememekten çekinmektedir. Ayrıca bu devletlerin iç siyasal dinamiklerinin kendi iktidarlarını destekleyecek düzeyde güçlü olmaması sebebi kuşkuya neden olmaktadır.

Diğer taraftan İran, Hürmüz Boğazı'nın kontrolünü elinde bulundurmaktadır. İran'ın bölge petrol ve doğal gazının dünya pazarlarına ulaşması noktasında jeopolitik kartını kullanması yalnızca bölge ülkelerini değil aynı zamanda küresel piyasalarda da derinden etkileri olacak problemlere yol açabilecektir. Bununla bir-

11 Yaşar, Semiz, Birol, Akgün, Büyük Ortadoğu Jeopolitiğinde İran- ABD ilişkileri, SÜ İİBF Sosyal ve Araştırmalar Dergisi, Konya, 2005. s. 163-180

12 Kayhan, Bergezar, Iran, the middle East and International Security, Ortadoğu Etütleri, Ankara, 2009. s. 27-39

likte İran, Körfez’de askerî tatbikatlar gerçekleştirmekten imtina etmemektedir. Bu doğrultuda İran, bölge devletlerine ve küresel güçlere askerî gücünü sergileme noktasında adımlar atmaktan çekinmediğini göstermektedir. Hiç şüphesiz bu gelişmeler, Körfez ülkelerinde İran şüphesizliğinin artmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda bu devletler güvenlik kaygılarıyla birlikte, İran’a yönelik saldırgan pozisyona gelmektedir. Her açıdan bu ülkeler, İran tarafından kuşatılma hatta belki de yutulma endişeleri realizm bakış açısıyla bölge alt sistemini belirleyen ana politika eksenini oluşturmaktadır.¹³

Üçüncü parametre, devletlerin temel kaygısının diğer devletler karşısında göreceli konumlarını geliştirme veya koruma, göreceli kazanç elde etmesi çatışmayı teşvik ettiği görüşü karşımıza çıkmaktadır. Bu durum iş birliğini engellemekte, uluslararası örgütlerin etkinliğini azaltmaktadır. Bütün devletlerin belirli bir davranış veya politikadan yarar sağlama olasılığına rağmen aslında her devlet, diğer devletlerin kendisinden daha fazla elde edip etmediği konusunda daha çok kaygı duymaktadır.

Üçüncü parametreyi, iki temel unsur ile irdelemeye çalışırsak ilk unsur olarak karşımıza Irak-İran Savaşı’nda bir yanda Arap dünyasında liderliğe oynayan Irak ile diğer yanda devrim sonrası bölgede güçlenen İran yer almaktaydı. İki ülkenin göreceli konumlarını geliştirme veya kazanç elde etme durumu çatışmayı teşvik etmiştir. Ancak ne var ki her ülkede sahip oldukları petrol ve doğal gaz gibi iki stratejik unsura güçlerini dayandırmaktaydı. Buna ek olarak, göreceli kazanç Irak açısından İran lehine bozulmaktaydı. Bölgeye hâkimiyet noktasında birinin diğerine kıyasla daha fazla elde etme beklentisi çatışmayı kaçınılmaz hâle getirmiştir.

Irak- İran Savaşı’na giden yolda üzerinde önemle durulması gereken noktanın, böylesi bir süreçte taraflar arasında iş birliğinin engellenmiş olduğudur. Nitekim Birleşmiş Milletlerin (BM) savaşı engelleme noktasındaki etkinsizliği gözler önüne serilmiştir.¹⁴

İkinci unsur olarak, yukarıdaki bakış açısıyla savaşın yalnızca bölgenin iki ülkesi arasında gerçekleştiği değerlendirilmesinde bulunmak, üçüncü parametrenin açıklanmasını eksik bırakmaktadır. Zira savaşın temel parametrelerine baktığımızda, küresel güçlerin ABD’nin ve Batı’nın, İran’ın devrim sonrasında bölgede güçlenmesinden endişe duyması nedeniyle bölgeye yönelik sahip oldukları avantajları koruma noktasında öncelikli olarak Irak’ı savaş esnasında desteklemiştir. Batı’nın Irak’a yönelik yardımları Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkeler üzerinden gerçekleşmiştir. Öte taraftan, ABD’nin Reagan başkanlığı döneminde, savaş esna-

13 Zafer, Akbaş, Adem, Baş, İran’ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları, History Studies, International Journal of History, Düzce, 2013. s. 21-44

14 Zafer, Akbaş, Adem, Baş, İran’ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları, History Studies, International Journal of History, Düzce, 2013. s. 21-44

sında İran'a el altından silah satışı yaptığı İrangate skandalıyla ortaya çıkarılmıştır. Bu silah satışından elde edilen gelirlerin Nikeragua'daki kontra-gerillalara aktarıldığı kontra-gate skandalıyla ortaya çıkarılmış ve ABD zor duruma düşmüştür. Bu savaştan elde edilen gelirler sayesinde ABD, hem Irak'ı ABD silah ticaretinin önemli bir müşterisi hâline getirmekteydi hem de Suudi Arabistan ve Körfez ülkelerini askerî teçhizatlar sağlama noktasında önemli bir pazara dönüştürmekteydi.¹⁵

Bu bilgiler makro çerçevede analiz edildiğinde, ABD'nin bölgedeki iki ülkeyi de sekiz yıl süren savaş esnasında açıktan veya üstü örtük bir biçimde desteklemesinin amacı, ulusal çıkarları doğrultusunda realist bir dış politika tercihinin yansımaları olarak değerlendirilebilir. Bölgeye yönelik ulusal çıkarlarını maksimize etme amacıyla olan ABD'nin, Irak-İran Savaşı'nda olduğu gibi bir devletin tam anlamıyla güçlenmesini istememektedir. Dolayısıyla savaş sırasında taraflara belli ölçülerde askerî teçhizat, istihbarat yardımı vs. yaparak birinin diğerine göre üstün gelmesi engellenmektedir. ABD'nin savaş boyunca bölge güçlerine yönelik dengeleme politikası, bölge devletlerinin tek bir gücün hegemonyası altına girmesinin önüne geçmektedir.

ABD çıkarlarının sürdürülmesi amacı altında bölge devletlerinin kendi aralarındaki çatışma, realizm perspektifine uygun bir biçimde yönetilerek hem Ortadoğu, ABD silah endüstrisinin önemli pazarı olarak ABD ulusal çıkarlarına hizmet etmektedir hem de bölgeyi tek başına domine eden bir gücün sivrilmesinin önüne geçilerek İran petrol ve doğal gaz kaynaklarının dünya piyasalarına sorunsuz bir şekilde ulaşması amaçlanmaktadır.

Bu bilgiler mikro düzeyde analiz edildiğinde ise savaşan tarafların yarar sağlama noktasını bir yana bırakması doğru olacaktır. Zira savaşın kazananı olmamıştır tezi ileri sürülebilir. Savaş sonrası, Irak'ın ve bölgenin istikrarsızlaşmasına neden olmuştur. Bunun sonucu olarak, ABD'nin bölgeye yönelik angajmanının önünü açılmıştır. Ancak savaş, İran tarafında siyasal devrim rejimini sağlam zemin üzerine oturtmasına ve beraberinde Batı karşıtı tutumun güçlenmesine yol açmıştır.¹⁶

Bu alt başlık ile ilgili olarak analiz edilmesi gereken son faktör de BM nezdinde uygulanan ekonomik, siyasi yaptırımlar karşısında İran'ın bölge ülkelerinden Suudi Arabistan ile ilişkileri göreceli kazanç ve yarar sağlama noktasındaki rekabet kendisini göstermektedir. İran, Suudi Arabistan ile doğrudan bir çatışma noktasına Irak ile olduğu gibi gelmemektedir. Ancak tarafların belirli bir politika doğrultusunda diğerine göre kazanç sağlama hedefi bulunmaktadır. Bu bağlamda iki devlet arasında sürdürülen din politik söylemi, tarafların kullandığı ana politik araçlar-

15 Tayyar, Arı, Irak, İran, ABD ve Petrol, Özet: Nezh AYTAÇ, 1997. s. 1-22

16 Tayyar, Arı, Irak, İran, ABD ve Petrol, Özet: Nezh AYTAÇ, 1997. s. 1-22

dan birisidir. Ancak İran, nükleer enerji geliştirme çalışmaları sayesinde Suudi Arabistan ve diğer bölge ülkelerine yönelik caydırıcılık sağlamaktadır. ABD ve Batı'nın her türlü ambargosu karşısında İran'ın, kendine has siyasetiyle alternatif yaratabilme kapasitesini Rusya ve Çin ile geliştirdiği stratejik ilişkiler aracılığıyla sürdürdüğü bilinmektedir. Diğer taraftan ABD bölgede güvensiz olarak nitelendirdiği İran karşısında Suudi Arabistan'ı desteklemektedir. ABD'nin bu ülkeyle yakın müttefik ilişkisi içerisinde olduğu bilinmektedir.

İki ülke rekabetinin altında büyük güçlerin bölgeye yönelik realist politikalarının varyasyonları hiç şüphesiz karşımıza çıkmaktadır. Anarşik uluslararası sistem yapısı içerisinde bu iki devlet aynı dine mensup dahi olsalar aralarındaki derin şüphe ve güvenlik zaafiyeti endişesi, ilişkilerin geleceğini şekillendiren bölgenin temel parametrelerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. İki devlet arasında var olan güvensizlik zemininin yarattığı tansiyon, zaman zaman sıcak çatışma riskini doğursa da realizmin kabul etmediği evrensel ahlak ilkelerinin dışında bu devletler ulusal çıkarlar doğrultusunda hareket etmektedirler. Ayrıca bölge devletlerinin kendi aralarındaki şüpheli yaklaşımları bölgesel iş birliğini engellemektedir. Bu durumun yarattığı güven bunalımından ötürü bölge devletleri, Ortadoğu dengelemini yakından takip eden küresel güçlerin realist, hegemonik politikalarının uygulayıcısı pozisyonundadırlar. Arap şüphecililiği, Ortadoğu'nun politik yapısı, petrol, doğal gaz ve yer altı zenginliklerinin dünya pazarlarına ulaştırılması bağlamında enerji nakil hatları olmak üzere temel parametrelerin bu politikalara eklenmesiyle birlikte bölgenin istikrarsız yapısını daha uzun bir süre devam ettireceği görüşü savunulabilir.

7. Kutupluluk, İstikrar ve Güç Dengesi

Neorealistler, güç dengesinin çatışmayı sınırlandırabileceği, dolayısıyla savaş ve barış olasılığını etkileyen temel faktörün uluslararası sistem içerisinde faaliyet gösteren büyük güçlerin sayısı ile ilgili olduğunu savunmaktadırlar. Neorealistler açısından uluslararası sistemin dengeye ulaşma eğilime gideceğine dair inanç olsa da dünya düzenini belirleyen şey, büyük güçlerin değişen kaderleridir. Kutupluluk konusundaki vurgu bunu yansıtır.¹⁷ Avrupa siyasi tarihinde, Avrupa Uyumuna¹⁸ diye adlandırılan dönem bunun gerçekleştiğinin iyi örneklerindedir.

Neorealistler, iki kutupluluğu genellikle istikrar ve azalan savaş olasılığıyla çok kutupluluğu da istikrarsızlık ve daha büyük bir savaş olasılığıyla ilişkilendir-

17 Andrew, Heywood, (Çev. Prod.Dr. Nasuh Uslu ve Prof. Dr. Haluk Özdemir) Küresel Siyaset, BB 101 Yayınları, Ankara, 2018. s. 99-100

18 Avrupa Uyumuna: 19.yüzyılda Avrupa'da barışı tehdit eden önemli olaylar karşısında büyük güçlerin kurduğu ad hoc bir karşılıklı danışma sistemidir. Avusturya, İngiltere, Fransa ve Prusya'nın dahil olduğu sisteme daha sonra İtalya'da katılmıştır. Geri kalan küçük devletler kendilerini ilgilendiren durumlarda sisteme dahil olmuşlardır. Uyum sistemi, büyük devletlerin barışın tehdit edildiği anda toplandıkları konferanslar şeklinde yürütülmüştür. Sonuç itibarıyla konferanslara büyük güçlerin hegemonyası egemen olmuştur. Avrupa Uyumuna, Birinci Dünya Savaşı'na kadar sürmüştür. https://www.turkcebilgi.com/avrupa_uyumu (erişim tarihi: 30.05.2021)

mektedirler. Ancak realistlerde yapısal istikrarsızlık ve savaş olasılığı arasında uzlaşmazlık vardır.

Saldırgan realistler açısından, devletlerin temel amacı güç elde etmek olduğu için güç dengesi bozulursa savaşın patlak verme olasılığı oldukça yüksektir. Bu bağlamda, Irak-İran Savaşı öncesinde, Irak'ın Kuveyt'i ilhak etmesi ve İran'ın toprak bütünlüğünü tanımadığına yönelik siyasi söylemi bilinmektedir. Kısa bir zaman sonra Irak'ın, İran'a yönelik savaş açması saldırgan realist perspektifine uygun bir örnek olarak değerlendirilebilir. Çünkü devrim sonrası İran, bölgenin güç dengesinin Irak aleyhine bozulmasına neden olmuştur. Irak, bu durumun yarattığı güç dengesini kendi lehine çevirmek istemiştir. Dönemin iç siyasi dinamikleri Saddam Hüseyin yönetiminin karakteristiği ile birleşince savaş önlenemez hâle gelmiştir.

Diğer taraftan savunmacı realistler, devletlerin gücü değil güvenliği önceleme eğiliminde olduğunu, devletlerin uluslararası sistemin dinamikleri her ne olursa olsun genellikle savaşa gitme konusunda isteksiz olacaklarını savunmaktadırlar.¹⁹ Bu bağlamda, İran'ın Rusya ve Çin ile geliştirdiği stratejik ortaklık iş birliği sürecini, ABD'nin İran'a yönelik çevreleme stratejisinin²⁰ bir sonucu olduğu ileri sürülebilir. Savunmacı realist bakış açısına göre İran bu tutumuyla ABD karşısında, Rusya ve Çin ile kurduğu stratejik ilişkiler aracılığıyla bir noktaya kadar gücü değil, hayati çıkarları doğrultusunda güvenliği önceleme eğiliminde olduğu kaygısı taşıdığı savunulabilir. Nitekim, böyle bir durum dışarıda bırakılan düşmana karşı birleşip kendi aralarında savaşa gitme konusunda isteksiz tavır sergilemelerine yol açmaktadır. Dolayısıyla küresel güçler etrafında oluşan ittifaklar sistemi, Soğuk Savaş dönemi iki kutuplu uluslararası sistemi yeniden hatırlatmaktadır. Buna göre, bir tarafta Sovyet Rusya'nın başını çektiği Doğu Bloku yer alırken, karşısında ABD'nin başını çektiği Batı Bloku yer almaktadır. İki kutuplu dünya sistemi belli ölçüye kadar sıcak çatışma risklerini azalttığı, blok liderlerinin kendi nüfuz bölgelerini kontrol altında tutmaları nedeniyle, güvenliği önceleme eğiliminde oldukları fikri savunulabilmektedir.

Realist düşünürlerin söylediklerine paralel olarak, iki kutupluluğun sona ermesiyle birlikte dünyanın pek çok yerinde sıcak çatışmalar yaşanmıştır (Bosna Savaşı, Ruanda Savaşı, Ortadoğu'daki savaşlar..vs.) dolayısıyla günümüz çok kutuplu dünya düzeni olarak nitelendirilen uluslararası sistem, savaşları engelleme ve önleme noktasında önemli bir rol oynayamamaktadır.

19 Andrew, Heywood, (Çev. Prod.Dr. Nasuh Uslu ve Prof. Dr. Haluk Özdemir) Küresel Siyaset, BB 101 Yayınları, Ankara, 2018. s. 2018: 100

20 Çevreleme politikası ABD'nin Soğuk Savaş döneminde Sovyetler Birliği'nin yayılmacı politikasına karşı izlediği askeri, ekonomik ve diplomatik unsurlar içeren dış politika stratejisidir. Detaylı bilgi için bkz. <https://www.tuicakademi.org/cevreleme-politikasi/> (erişim tarihi : 23.03.2021)

8. İran Dış Politikasının Temel Parametreleri ile Analizi

8.1 İran'ın Sahip Olduğu Jeo-stratejik Konumu

İran bulunduğu coğrafi konum sebebiyle Ortadoğu coğrafyasında Doğu ve Batı koridorunun güneyinde yer alan önemli bir geçiş bölgesinde yer almaktadır. Bir yandan Basra Körfezi'nde Hürmüz Boğazı'na hâkimiyeti ile bölgenin hidro-karbon alanlarını denetlemektedir. Bu bölgeden elde edilen petrol yüzeye en yakın şekilde çıkarılma, maliyeti en düşük olan petrol özelliği taşıması sebebiyle önem arz etmektedir. Batı'nın ve dünya ülkelerinin petrole olan bağımlılıkları düşünüldüğünde, İran'ın bölgeye yönelik ulusal çıkarları devam edecektir. Diğer yandan, İran'ın Orta Asya/ Hazar bölgesi ile Hindistan'a kadar uzanan geniş coğrafya'daki geçiş noktası olması özelliği, ülkeye jeopolitik, jeo-stratejik ve jeo kültürel olarak avantaj sağlamaktadır. Nitekim İran'ın bölgedeki stratejik özellikleri, bölge ülkeleriyle güven bunalımıyla sürdürülen ilişkiler, ABD ve Batı'nın kendisine yönelik çevreleme sürecine karşılık Çin ve Rusya gibi güçlerle geliştirdiği iş birlikleriyle kuşatılmışığı dengeleme ihtiyacı, İran dış politikasının realist perspektifte hareket etmesine yol açmaktadır.²¹

8.2. İran Petrolü ve Doğal Gazının Dünya Pazarlarına Ulaştırılması Noktasında Batı'nın Hayati Çıkarları

Batı'nın bölgeye yönelik petrol bağımlılığı bulunmaktadır. Bu bağlamda ABD'nin ana hedefi yalnızca İran'ın değil, Basra Körfez'inden elde edilen petrol ve doğal gazın dünya pazarlarına ulaşmasının sorunsuz bir şekilde sağlanmasıdır. Hürmüz Boğazı'nın İran tarafından kontrol edilmesi, (olası) herhangi bir durumda kapatılması dünya enerji piyasalarını çok ciddi şekilde etkileyebilecektir. Dolayısıyla Batı'nın hayati çıkarlarının zedelenebilme ihtimali açıktır. Bu durumun bölgede enerji nakillerinin istikrarsızlaşması ihtimali, İran'a duyulan derin güvensizlik ve şüphe ile birleşince Batı'nın bölgeye yönelik realist politikaları tezahür etmektedir.²²

8.3. İran'ın Uranyum Zenginleştirilmesi Nükleer Enerji mi, Nükleer Silahlanma mı?

İran'ın nükleer enerji ile tanışması ABD aracılığıyla gerçekleşmiştir. İran, devrim öncesi ABD ile dostane ilişkilerin varlığı sebebiyle nükleer faaliyetlerine başlamış ve günümüze kadar sürdürülmüştür. İran'ın nükleer enerji faaliyetleri öncelikli olarak bağımsızlık ile özdeşleştirilmiştir. Ayrıca İran'ın bu faaliyetleri, İran kimliğini bölgede tamamlayan bir unsur hâline gelmiştir. Pakistan, Hindistan, Çin ve Rusya gibi bölge ülkelerinin nükleer enerjiye sahip olmaları, İran'ın nükleer güç sahibi ülkelerle çevrili olması durumunun doğal bir sonucunun yarattığı baskı, ül-

21 Zafer, Akbaş, Adem, Baş, İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları, History Studies, International Journal of History, Düzce, 2013. s. 21-44

22 Yaşar, Semiz, Birol, Akgün, Büyük Ortadoğu Jeopolitiğinde İran- ABD ilişkileri, SÜ İİBF Sosyal ve Araştırmalar Dergisi, Konya, 2005. s. 163-180

keyi nükleer faaliyetlerin geliştirilmesine yönlendirmektedir.²³ Bu bağlamda İran, uranyumun zenginleştirilmesinin barışçıl amaçlarla yapıldığını ve her devletin uranyumun zenginleştirilmesi noktasında hakkı olduğunu savunmaktadır. Ancak Batı, İran'ın bu konudaki argümanına şüpheyle ve güvenlik ikilemine varacak düzeyde yaklaşmaktadır. Batı sürekli olarak, İran'ın Uluslararası Atom Enerji Ajansı-na (International Atomic Energy Agency)²⁴ gönderilmesi gereken bilgilerin düzenli bir şekilde ulaştırılmadığını savunmaktadır.

Bush döneminde, İran ile müzakerelerin başlayabilmesi için nükleer enerji faaliyetlerin sonlandırılması ön şartı bulunmasına karşın bu şart Obama dönemi ile birlikte ortadan kaldırılmıştır. Diplomasi hamlesi ile görüşmelerin yapılabileceği noktasında önemli adımlar atılmış olsa da ABD açısından istenilen sonuçlara ulaşılamamış ve İran uranyum zenginleştirme faaliyetlerinden vazgeçmemiştir.

İran'dan elde edilen bilgilerin kısıtlı olması sebebiyle uranyumun yüzde kaç oranında zenginleştirildiği, nükleer silah elde etme noktasına ne dereceye kadar ulaşıldığı hâlen tam olarak bilinmemektedir. İran yetkilileri tarafından ülkenin nükleer faaliyetleri hakkında uluslararası kamuoyuna güvenilir bilgi paylaşımı gerçekleştirilmemektedir. Dolayısıyla İran'ın yalnızca nükleer enerji ile sınırlı kalmayıp bununla birlikte nükleer silahlara erişme düşüncesi dünya kamuoyunun gündemini uzun bir süre daha meşgul edecek gibi durmaktadır.²⁵

İran'ın Hamas ve Hizbullah gibi radikal gruplara yönelik desteği ve olası bir savaş durumunda, nükleer silahlar gibi stratejik araçların radikal grupların eline geçecek olma ihtimali bulunmaktadır. Bu durumun neden olduğu gerilim başta İsrail olmak üzere bölge ülkelerinin güvenliğini tehdit etmektedir. Nitekim, ABD'nin İran'a yönelik en temel kaygısını bu konu oluşturmaktadır. Dolayısıyla Ortadoğu gibi karmaşık ve istikrarsız bir coğrafyada bir de üstüne nükleer silahların varlığı ve bunun radikal islami grupların eline geçeceği endişesi, ABD'nin enerji nakillerinin dünya pazarlarına ulaştırılmasının güvenliğini engelleyebileceği düşüncesini güçlendirmektedir.

İran, petrol ve doğal gaz zengini nükleer enerji geliştirme, elde etme noktasında çaba sarfeden ülke pozisyonuyla diğer bölge ülkelerinden farklılaşmaktadır. Devrimin ardından İran, bölgede ABD'nin kontrolü dışına çıkmıştır. Dolayısıyla

23 Yaşar, Semiz, Birol, Akgün, Büyük Ortadoğu Jeopolitiğinde İran- ABD ilişkileri, SÜ İİBF Sosyal ve Araştırmalar Dergisi, Konya, 2005. s. 163-180

24 Uluslararası Atom Enerjisi Ajansı: BM bünyesinde faaliyet gösteren bağımsız, uluslararası bilim ve teknoloji temelli bir yapılanma olup, 29 Temmuz 1957'de kurulmuştur. Ajans, nükleer bilim ve teknolojinin barışçı amaçlarla kullanılması ve planmasıyla üye ülkelere destek sağlamaktadır. Bununla birlikte Ajans, dünya genelinde nükleer faaliyetlerin güvenli şekilde sürdürülmesi için Nükleer Güvenlik Standartları hazırlamaktadır. Ayrıca Ajans, bünyesindeki denetim mekanizması ile üye ülkelerin taahhütlerini yerine getirmelerini kontrol etmektedir. Detaylı bilgi için bkz. <https://trguvenlikportali.com/ders-8-uluslararasi-atom-enerjisi/> (erişim tarihi: 30.05.2021)

25 Yaşar, Semiz, Birol, Akgün, Büyük Ortadoğu Jeopolitiğinde İran- ABD ilişkileri, SÜ İİBF Sosyal ve Araştırmalar Dergisi, Konya, 2005. s. 163-180

ABD'nin İran'a yönelik derin şüphesi ve yakın angajmanı, ABD'nin İran'a yönelik realist politik yaklaşımıyla açıklanabilir.²⁶

8.4. Şii İran Kimliğinin, Devrim Sonrası İran Rejiminin Bölge Ülkelerine İhracı Noktasında Tehdit/Güvenlik Faktörüyle Yansıması

Ortadoğu'da yer alan tek şii teokrasisi İran'dır. Şii kimliği ile İran İslami Devrimi gerçekleştirmiş, bölge de yaşayan kimi zaman dışlanan Şii mezhebindeki halklara bir umut kaynağı olmuştur. Ancak kendi içlerinde de Şii unsurları barındıran diğer Körfez ülkeleri, Suudi Arabistan, Irak ve Kafkas halkları ile Orta Asya'ya kadar yayılan coğrafyadaki ülkeler, Devrimin gerçekleştiği ilk andan itibaren İran'a yönelik güvensiz bakış açısının varlığı oluşmuştur. Nitekim, İran'ın da rejim ihracına dönük dış politika hedefi bölge ülkelerini toplumlarındaki Şii kimliği aracılığıyla tehdit edilebilme olasılığıyla karşı karşıya getirmiştir. Bu durumun yarattığı baskı unsurunun bir sonucu olarak, kendi egemenliklerini sağlam bir meşruiyet zemininde inşa edemeyen bölge ülkelerinin İran'a yönelik politikalarının belirlenmesinde bu parametrenin de göz ardı edilmemesi gerekmektedir.²⁷

İran'ın Şii rejim ihracı olasılığının, bölge ülkeleri tarafından İran'a yönelik duyulan şüpheleri tam anlamıyla ortadan kaldırdığı savunulamaz. Ancak İran devrimi rejim ihracı bağlamında ilk yıllarında beklendiği gibi bölge ülkelerine yönelik başarılı olamamıştır. Bölgeye yönelik islami devrim ihracı tehdidi tam anlamıyla ortadan kalkmasa da yatıştığı yönünde bir değerlendirme yapılabilir.

Sonuç

Realizm perspektifinde İran dış politikasının temel parametreleri ile analizi başlığı altında ele aldığımız bu çalışma, uluslararası ilişkilerin ana teorilerinden biri olan realizm yardımıyla irdelenmeye çalışılmıştır. Bu bağlamda teorinin ana kavramları üzerinde durulmuş ve İran dış politikasının temel parametreleri realist bakış açısıyla analiz edilmeye çalışılmıştır.

Küresel güçler, ABD ve Batı bölgeye yönelik hayati çıkarları olan petrolün, doğal gazın ve bu kaynakların dünya enerji piyasasına sorunsuz ulaştırılmasını amaçlamaktadır. Bu güçler, küresel siyasete yön verirken kimi zaman liberal politika araçlarını kullansalar da Ortadoğu coğrafyasına yönelik realist politikaları vuku bulmaktadır. Realist politikada bir devletin amacı, hayatta kalıp yaşamını devam ettirmektir. Bu doğrultuda, kendi amaçları, çıkarları ve güvenlik zafiyetleri bağlamında ABD ve Batı'nın İran'a yönelik dış siyaseti, realist politikanın tüm araçlarının kullanıldığı bir dış politika alanı olarak gözükmektedir

Realist bakış açısına göre, devletlerin sağkalım mücadelesinde sonsuz çıkar

26 Zafer, Akbaş, Adem, Baş, İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları, History Studies, International Journal of History, Düzce, 2013. s. 21-44

27 Mehmet, Şahin, Şii Jeopolitiği İran için Fırsatlar ve Engeller, Akademik Ortadoğu, Sakarya, 2006. s. 39-55

hedeflerinin gerçekleştirilmesi gerekliliği, uluslararası sistemin anarşik yapısıyla birleşince hegemonik güçler, İran'a yönelik realist politika araçlarını kullanmaktan çekinmemişlerdir. Bu güçler, realist teoriye ait tüm politik araçların hakkını vererek bölge siyasetine etkili bir şekilde yön vermeyi hedeflemektedir.

Küresel güçlerin bu hedeflerine rağmen, petrol ve doğal gaz zengini, nükleer güç geliştirme noktasında kapasitesini her geçen gün arttıran, kendine has siyasi söylemiyle bölgede tek Şii teokrasisiyle bölgesel bir güç olarak İran yer almaktadır. ABD ve Batı'nın çevreleme tehdidine karşı İran, Rusya ve Çin ile geliştirdiği stratejik iş birliği aracılığıyla Batı'nın ekonomik ve siyasi alanda uyguladığı realist politik araçlarını bertaraf etmeyi amaçlamaktadır.

Realizm perspektifinde sunulan bakış açısıyla analiz etmeye çalıştığımız İran dış politikasının sağkalım mücadelesinin sürdürülebilirliği, daha uzun bir zaman boyunca hegemon güçlerin bölgeye yönelik ulusal çıkarları bağlamında devam edecektir.

Kaynakça

- AKBAŞ, Zafer, BAŞ, Adem, İran'ın Nükleer Enerji Politikası ve Yansımaları, History Studies, International Journal of History, Düzce, 2013.
- ALAKEL, Murat, BAKIR, Murat, The Role of US And Power Challenges in the New Geopolitical Order, International of Business and Social Science, USA, 2011.
- ARI, Tayyar, Irak, İran, ABD ve Petrol, Özet: Nezh AYTAÇ, 1997.
- BEEMAN, O. William, The Great Satan Vs. The Mad Mullahs How the United States and Iran Demonize Each Other, Greenwood, London, 2005.
- BERGEZAR, Kayhan, Iran, the middle East and International Security, Ortadoğu Etütleri, Ankara, 2009.
- ÇETİNSAY, Gökhan, Rafsancani'den Hatemi'ye İran Dış Politikasına Bakışlar, Türkiye'nin Komşuları, (Der.) Mustafa Türkeş, İlhan Uzel, İmge Kitabevi, Ankara, 2002.
- DOSTER, Barış, Bir Bölgesel Güç Olarak İran'ın Ortadoğu Politikası, Ortadoğu Analiz Dergisi, Ankara, 2012.
- EFEĞİL, Ertan, İran'ın Dış Politika Yapım Sürecini Etkileyen Unsurlar, Ortadoğu Analiz Dergisi, Ankara, 2012.
- EISENSTADT, Michael, Iran's Islamic Revolution: Lesson for the Arab Spring of 2011?, Strategic Forum, Washington, 2011.

- ERSOY, Eyüp, Realizm, Uluslararası İlişkiler Teorileri, (Der.) Ramazan Gözen, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014.
- GANJI, Babak, Politics of Confrontation The Foreign Policy of the USA and Revolutionary Iran, Tauris Academic Studies, London New York, 2006.
- KINSEY, James, Analysis of Iran's Foreign Policy, International Politics of the Middle East, Arizona, 2016.
- HEYWOOD, Andrew, (Çev. Prod.Dr. Nasuh Uslu ve Prof. Dr. Haluk Özdemir) Küresel Siyaset, BB 101 Yayınları, Ankara, 2018.
- MORGENTHAU, Hans, Politics Among Nations: The Struggle for Power and Peace, Knopf, New York, 1948.
- RAMAZANİ, R. K, Ideology and Pragmatism in Iran's Foreign Policy, Middle East Journal, 2004.
- RAMAZANİ, R. K, Iran's Foreign Policy: Both North and South, Middle East Journal, 1992.
- SARAY, Mehmet, Türk-İran İlişkileri, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1999.
- SEMİZ, Yaşar, AKGÜN, Birol, Büyük Ortadoğu Jeopolitiğinde İran- ABD ilişkileri, SÜ İİBF Sosyal ve Araştırmalar Dergisi, Konya, 2005.
- SMITH, Lee, Weakening Washington's Middle East Influence, The New York Times, New York, 2009.
- ŞAHİN, Mehmet, Şii Jeopolitiği İran için Fırsatlar ve Engeller, Akademik Ortadoğu, Sakarya, 2006.
- WALTZ, Kenneth, The Theory of International Politics, Adison Wesley Publishing Company, United States, 1979.
- YEŞİLTAS, Murat, İran'ın Nükleer Söylem Siyasetini Anlamak: Eleştirel Bir Değerlendirme, Akademik Ortadoğu, Sakarya, 2014.

İnternet Kaynakları:

https://www.turcebilgi.com/avrupa_uyumu (erişim tarihi: 30.05.2021)

<https://www.tuicakademi.org/cevreleme-politikasi/> (erişim tarihi : 23.03.2021)

<https://trguvenlikportali.com/ders-8-uluslararası-atom-enerjisi/> (erişim tarihi: 30.05.2021)

XIX. Yüzyılda Afrika Kıtasındaki “Hinterlant”ta Sömürgeci Rekabet ve Osmanlı Devleti

Sevda Özkaya Sofu¹

Özet

XIX. yüzyılda, uzun bir süredir yükselen Batı'nın tesiriyle Osmanlı Devleti'nin dâhilî ve haricî politikaları bazı yeni kavramlarla karşı karşıya kalmıştır. Bilhassa söz konusu Ortadoğu ve Kuzey Afrika toprakları, sömürge siyasetinin vazgeçilmez hedefi hâline geldiğinden beri yeni bir diplomasi aracı olarak “milliyetçilik-kavmiyetçilik”, ticari sömürge alanını genişletmeyi ifade edecek kavramlardan birisi ise “hinterlant” olmuştur. Bu iki kavram, Osmanlı idaresindeki Arap toprakları ve Kuzey Afrika'nın sömürgeci rekabetin sahası hâline gelmesinin diplomatik ifadesidir. Rekabetin başlıca aktörleri İngiltere ve Fransa'dır. Afrika'nın hayat kaynağı Nil Nehri rekabetin önemli konularından birisidir. Nil'in kaynağını bulmak, tarım alanlarının sulanmasında nehirden daha fazla faydalanmak, nehir taşımacılığı gibi konularla birlikte asıl mesele Afrika'daki “hinterlant”ı müstemleke kapsamına alabilmektir. Coğrafi, iktisadi, askerî çalışmalar hep bu amaca hizmet etmiştir. Nil'in ulaştığı geniş coğrafya içerisinde yer alan, bugünkü Libya, Sudan, Nijerya, Kongo'yu kapsayan bölge, XIX. yüzyılın sömürgeci güçleri İngiltere, Fransa, İtalya için daha fazla içeriye sızmayı ve Afrika'nın merkezini ele geçirmeyi sağlayacak “hinterlant”tır. Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hükümler haklarının hukuken devam ettiği bu süreçte, söz konusu faaliyetler kontrol altında tutulmaya çalışılmıştır. Mısır ise bu çatışmaların asıl kaynağıdır. Zira bölgeye yabancı müdahalesi ilk kez Mısır'dan başlamış, çözümlenme ilk kez Mısır'da gerçekleşmiştir. Mehmed Ali Paşa ve ardından gelen Hidivlik döneminde, Nil üzerinden Afrika hâkimiyeti rekabeti büyüterek sürmüş ve Osmanlı Devleti bazı tedbirler alarak bölgenin elden çıkmasını engellemeye çalışmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Afrika, Sömürgecilik, Milliyetçilik

¹ Doç.Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Kastamonu, Türkiye, sozkaya@kastamonu.edu.tr

Colonial Competition and the Ottoman State in the “Hinterland” of the African Continent in the XIX. Century

Sevda Özkaya Sofu²

Abstract

XIX. In the 19th century, with the influence of the rising West for a long time, the internal and external policies of the Ottoman Empire faced some new concepts. Especially since the Middle East and North African lands in question became the indispensable target of colonial policy, “nationality-nationalism” as a new diplomacy tool, and “hinterland” has been one of the concepts to express the expansion of the commercial colonial area. These two concepts are the diplomatic expression of the fact that the Arab lands and North Africa under Ottoman rule became the arena of colonial rivalry. The main actors of the competition are England and France. The Nile River, the life source of Africa, is one of the important issues of competition. Along with issues such as finding the source of the Nile, making more use of the river for irrigation of agricultural lands, and river transportation, the main issue is to colonize the “hinterland” in Africa. Geographical, economic and military studies have always served this purpose. Located in the wide geography reached by the Nile, the region covering today’s Libya, Sudan, Nigeria, Congo, XIX. For the colonial powers of the century, England, France, Italy, it is the “hinterland” that will allow more infiltration and capture the center of Africa. In this process, in which the sovereignty rights of the Ottoman Empire in the region continued legally, these activities were tried to be kept under control. Egypt is the main source of these conflicts. Because foreign intervention in the region started from Egypt for the first time, and the dissolution took place in Egypt for the first time. During the reign of Mehmed Ali Pasha and the Khedivship that followed, the rivalry for African domination over the Nile continued to grow and the Ottoman Empire tried to prevent the region from getting out of hand by taking some precautions.

Key words: Ottoman Empire, Africa, Colonialism, Nationalism

² Assoc. Prof., Kastamonu University, Faculty of Science and Literature, Department of History, Kastamonu, Turkey, sevdaozkaya@kastamonu.edu.tr

Giriş

Sömürgecilik çağı aslında coğrafi keşiflerle birlikte hem keşiflerin görünmeyen sebebi hem de görünen sonucu olarak başlamıştır. XIX. yüzyılda ise her alanda büyük gelişmelerin, ilerlemelerin, değişikliklerin, çatışmaların, oluşumların meydana gelmesiyle paralel olarak genişlemiş, dünya siyasetine damgasını vurmuştur.

Sömürgeciliğe konu olan topraklar bilindiği üzere daha çok Osmanlı Devleti'nin idaresinde bulunan zengin yeraltı ve yer üstü kaynakları, iş gücü potansiyelli, ticari önemiyle Avrupa'nın iştahını kabartan Arap toprakları ve Afrika kıtasıdır.

Silahlı ya da silahsız işgal yoluyla ele geçirilen bölgelerin siyasi, iktisadi, kültürel, dinî, medeni her anlamda kullanılması, bütün kaynaklarının ele geçirilmesi anlamına gelen sömürgecilik beraberinde hinterlant, soykırım gibi kavram ve uygulamaları da getirmiştir.

Uzun XIX. yüzyılda gerek Arap topraklarında yaşananlar gerek Afrika'da yaşananlar bugüne kadar etkilerini devam ettiren gelişmeler olmuştur. Coğrafi ve tarihî hiçbir dayanağı bulunmayan sınırlar çizilmiş, ülkeler, devletçikler meydana getirilmiş ve mezhep, dil, kültür farklılıkları ayrılık sebebi olarak kısıktılmıştır. Sömürgeciliğin yarattığı maddi ve manevi yıkım bu bölgeleri adeta bir lanet gibi sarmış, huzur bir daha gelmemiştir.

İngiltere, Fransa, Belçika, İtalya, Almanya, Portekiz, İspanya sömürgeci devletler olarak tarih sahnesinde kendilerini gösterdiklerinden beri Osmanlı Devleti'nin himayesinde olan bölgeler dışında her yere ulaşmışlardır. Ancak Osmanlı Devleti iç ve dış sebeplerle gücünü kaybettiği zamandan itibaren neredeyse hiçbir sıkıntının yaşanmadığı bu topraklarda işgaller, çatışmalar ve yıkım başlamıştır.

Gerek denizlerdeki üstünlüğü gerek Sanayi Devrimi sayesinde İngiltere uzun bir zamandan beri dünya siyasetinde en kazançlı konuma yükselmiş sömürgecilikte de en fazla kazanım elde eden devlet olmuştur. Afrika'daki rekabeti de daha çok Fransa'yladır.

Diplomatik mücadelelere, gizli antlaşmalara sebep olan bilhassa Kuzey Afrika'nın önemi nereden kaynaklanmaktadır ve Osmanlı hâkimiyeti altındaki bölge neresidir önce bunu ortaya koymak gerekmektedir.

Osmanlı Devleti'nin Afrika kıtasındaki toprakları Mısır Hidivliği ile Trablusgarp vilayeti, Bingazi mutasarrıflığı, Tunus eyaleti ve Cezayir memleketidir. Mısır Hidivliği, Afrika kıtasının kuzeydoğu ucunda, kuzeyi Bahr-i Sefid sahilidir. Doğusunda El Ariş kasabasından Akabe Körfezi'ne kadar Tih-i ben-i İsrail ile Bahri Ahmer, Babul Mendeb ve Aden Körfezi güneyinde Zengibar, Habeş memleketi ve bu hat altındaki büyük göller batısında Vaday memleketi Libi ve Barka çölleri vardır.

Bu bölgede her çeşit hububat, meyve, sebze, hurma, limon, portakal, muz, hind hurması, safran, pamuk, şeker kamışı, çivit, pirinç, kavun ve karpuz yetişmektedir. Mısır Sudanı'nda ise hurma, üzüm, pamuk ve tütün yetişmektedir.³ Bu bereketli bölgede Osmanlı hâkimiyeti tıpkı Ortadoğu'da olduğu gibi Yavuz Sultan Selim'in Mısır Seferi'yle başlamıştır, ardından Cezayir, Tunus, Trablusgarp ve Habeş eyaletlerinin kurulmasıyla devam etmiştir.

Avrupalıların sömürgeci rekabetinin alanı olan Afrika'nın merkezî mıntıkası hakkında yabancı seyyahların o dönem verdikleri bilgiler oldukça aydınlatıcı ve ilgi çekicidir. Şöyle ki, "Merkezî Afrika XIX. yüzyılda Vaday, Ganem, Tibesti, Çad, Darfur, Bahrül Gazel, Sudan, Mısır ve havalisini kapsar. Buranın nüfusu söz konusu tarihte 5 milyon hane olarak verilmiştir. Vaday ve Ganem ayrıca Borku ve Tibesti'de çokça nüfus bulunmaktadır. Nüfus 5 milyondan ibaret değildir. Çad Gölü havalisiyle Trablusgarp limanları arasında hareket hâlinde bulunan 2-3 milyon bedevi de vardır." Avrupalı seyyahların ortaya çıkardıkları üzere ahali neredeyse tamamen Müslümandır. Farklı farklı seyyahlar bu bilgiyi tekrar etmekte ve hatta Nijer havalisinde 60 milyondan fazla Müslüman olduğu ifade edilmektedir. "Bu ahali Osmanlı Devleti'ne bağlıydı. Avrupalılar yerlilerle yaptıkları mukavelelerde Kuran-ı Kerim üzerine yemin almışlardır. Bahsedilen Afrikalıların bir çoğu Nil-i Ulya taraflarındaki din kardeşleriyle birlikte hac vazifelerini yerine getirmek için Mekke'ye gider ve Fransa zabıtları her yerde bu hacılara rastlamışlardır. Birbirleriyle ve halifenin memurlarıyla ilişkileri de Avrupalılar tarafından anlatılmıştır..." İşte Avrupalı bir seyyahın anlattığı bu bilgilerden yola çıkılarak onlara kendi silahları ile cevap vermek mümkün hâle gelmiştir. Çünkü gerçekten Avrupalılar Afrika kıtasında yaşayan halkları "nizam ve kanundan yoksun, medeniyetten habersiz" görmüşlerdir. Bu zihniyet varlığını ne yazık ki korumaktadır. Halkın kendi eski geleneklerine, İslam kurallarına uygun bir şekilde düzenleri olduğu, sakin buldukları bölgelerin doğa şartlarına göre sistemler meydana getirdikleri yine Avrupalı seyyahlarca anlatılmıştır. Bu halkların yöneticileri, hukukçuları, polisi ve orduları bulunduğu, İslamiyet'e geçişlerinin de silah zoruyla olmadığı gibi kabiliyetlerini daha da geliştiren bir durumun ortaya çıktığından bahsedilmiştir.

Merkez Afrika'da Aristo'nun, Eflatun'un, Hipokrat'ın Arapçaya çevrilmiş eserlerine rastlayan seyyah, "bir çok zaman yalnız kum çöllerinden ibaret sanılan bu memleketlerin büyük nüfuslara ve yerleşim yerlerine sahip olduğu"nu da söylemiştir. Bölgedeki verimlilik de yine seyahatnamelere konu olmuştur: "...kuvve-i nebâtiye bazen o kadar feyizlidir ki beygirler karınlarına kadar ota gömülürler, pirinç , pamuk, çivid otu gibi şeyler en başlıca servet vasıtası ve zamğ, fildişi, deve

3 Binbaşı M. Nasrullah, Kolağası M. Rtüşdü-Mülazım M. Eşref, Haz. Rahmi Tekin-Yaşar Baş, Osmanlı Atlası, XX. Yüzyıl Başları, OSAV, 2003, İstanbul, s. 122-125. Haz. Seyit Ali Kahraman. Ayrıca bkz. Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 10. Kitap, 1. Cilt. s.150, 345, 369.

kuşu kanadı ise çok para anlamına gelmektedir. Çok sayıda fil, deve kuşu deniz aygırları ve ceylanlar vardır. Keçileri, orman koyunları keza çok ve merkepleri fazladır..." diye Afrika-i Fransuva Layihası'nda Avrupa'nın iştahını kabartan bölgenin özellikleri gözler önüne serilmektedir.

Halkın çiftçilik yanında yün dokumak, çanak çömlek yapmak, silah imal etmek gibi küçük sanayi ile uğraştıkları ve mücevherat işledikleri bilgisi de yer almaktadır. "...İthalata gelince pamuk mensucat ile şeker, çay, kağıt, ayna, gül yağı, defne, seccade, mum gibi eşyadan ibarettir ki bu yol Trablusgarb'dan geçmektedir. Kervanlar için iki büyük yol vardır; en çok kullanılanı Trablusgarb cihetidir. İşte bu bütün ticari hareketi Tunus ve Cezayir üzerine geçirmek için Fransa gayret göstermiş yine de Avrupa ile bütün ticaret sadece bu yol üzerinden devam etmiştir. Diğer yol Darfur üzerinden Nil-i Ulya'ya giden yoldur. Bu yol Sudan'ı tahrip eden savaşlar sebebiyle biraz daha önemini kaybetmiştir..." Faydalanılan nebat dışında bu dönem Afrika'nın seyyahları tarafından dile getirilen zenginliklerinden bazıları da nitrat ve fosfordur. İşte bu zenginlik, Afrika'nın merkezine kapılar açmak ve oraya hâkim olmak için sömürgeci devletlere yeterli bir sebep olmuştur. "...Tibesti'de kükürd, tuz, kibrit madeni gibi kaynaklar bulunduğu muhakkaktır. Sadece kaya tuzu büyük bir servet kaynağıdır çünkü kervanların ticareti olduğu gibi genellikle alışverişlerde para yerine de kullanılmaktadır. Yine Vaday'ın nüfusu 3 milyon kadar ve çoğu Araptır. Geri kalan zencidir. Kuzeyi ot ve hayvan bölgesidir. Burada çok miktarda fil ve antilop bulunmaktadır. Vaday'da su da boldur. Her kasabada kuyular, ağaçlar ve tarlalar vardır..." Yine bu layihada toprağın çok iyi bir cinsten olup ne çok sert ne de yumuşak olduğu anlatılmıştır. "...Burada zamğ, fil dişi ve deve kuşu kanadı başlıca metadır. Toprak pamuk ve çivid otu ziraatına uygundur. Pirinç ve susam yetiştirilir. Vaday'ın şehirleri güzel bir şekilde tesis edilmiştir. Ganem ise tarıma çok elverişlidir. Yine pamuk ve çivid otu ayrıca kahve yetişir, 1 buçuk milyon kadar nüfusu vardır, kervan ticaretiyle uğraşırlardı. Borku dağlık Tibesti'yi teşkil eden dağ silsilesinin güneyinde bulunur. Hakkında çok bilgi olmamakla birlikte ovalarının çok verimli olduğu ve ovalarında yaşayanların olduğu bilinmektedir. Tibesti dağlardan ibaret, toprağı volkanik ve suyu boldur" şeklinde bilgiler yer almaktadır.⁴

Sömürgeci Rekabet

Osmanlı Devleti bahsedilen bu topraklarda da hâkimiyeti altında bulunan diğer topraklarda olduğu gibi önceden mevcut düzeni de göz önünde bulundurarak bir idari sistem kurmuş ve bölge halklarının yaşantılarına müdahale etmediği gibi vergiye bağlamakla yetinmiştir. Bilindiği üzere Osmanlı Devleti bu bölgelerden çok yüksek bir kâr elde etmemiş aksine hâkimiyeti altındaki halkları, bölgeleri Allah'ın emaneti gören Türk hâkimiyet telakkisinin bir sonucu olarak korumak ve himaye

⁴ BOA. Y. PRK. AŞA. (33-9), H. 06. 01. 1317. Bu belgede geçen söz konusu layiha 1899 tarihli ve Avrupalı bir seyyaha aittir.

etmek için mücadele etmiş, maddi ve manevi destekte bulunmuştur. Bu ise XIX. yüzyıl sömürgeci Avrupası'nın ve dahi bugünün Avrupası'nın da anlayamadığı ve kabul edemediği bir uygulama olmuştur. Nitekim Avrupalılar bu bölgeyi zengin kaynaklarına sahip olmak için isterken Osmanlı Devleti'nin hiç bir zaman sömürgeci bir anlayışa sahip olmadığı tarihi bir gerçektir.

Sömürgeci devletler doğrudan işgale başlamadan önce misyonerleri ve keşif heyetleri, coğrafyacıları vasıtasıyla bölgeye nüfuz etmeye ve yakından tanımaya çalışmışlardır. Bu tarz yaklaşım sömürgeciliğin ilk aşamasıdır denebilir. Önce bölgeye dair iktisadi, kültürel, sosyal, dinî, siyasi bilgileri toplamak ve ardından önemine binaen bir işgal projesi geliştirmek şeklinde hareket edilmiştir.

Öncelikle Avrupalıların Afrika'nın iç bölgelerine ilgi duymaya başlamaları XVIII. yüzyılın sonlarına rastlamaktadır. Başta özellikle önemli nehirlerin kaynaklarını keşfetmek için çeşitli dernekler kurulmuştur. Bunlar çoğunlukla Hıristiyanlığı yaymak için, kilisenin ve sömürgecilik amacıyla hükümetlerin destekledikleri coğrafya dernekleridir iç bölgelere keşif seferleri düzenlemişlerdir. Bölgenin en önemli alanlarından biri olan Nil Vadisi için de Carlo Piaggia ve Giovanni Miani adlı iki İtalyan da Nil Nehri'nin kaynağına ulaşmaya çalışmış ve geçtikleri bölgelerdeki insanların hayatlarını incelemişlerdir.

Yukarıda da ifade edildiği üzere Nil Nehri ve Nil Vadisi uluslararası öneme sahip konumdadır. Bir kere Nil Nehri bir sınır aşan sudur. Nehir havzası jeopolitik ve ekonomik bir bütün oluşturmamaktadır. Bölge ülkeleri bağımsız olmadan önce Nil havzasında hâkim güç İngiltere olmuş ve bu bölgeyi kendi menfaatleri icabı muhafaza etmeye çalışmıştır. Afrika'nın kuzeydoğusunda yer alan, kaynağından itibaren döküldüğü Akdeniz'e kadar dünyanın en uzun nehri olarak 6648 km kat eden ve dokuz ülkeden (Burundi, Ruanda, Tanzanya, Uganda, Kenya, Zaire, Etiyopya, Sudan, Mısır) geçen Nil tarih boyunca özellikle Mısır'ın dinî, kültürel, siyasal, ekonomik ve sosyal hayatında büyük rol oynamıştır. Nil, İslam literatüründe de önemli bir yer tutar ve coğrafya-tarih kitapları, seyahatnameler ve bu bölgedeki idare-vergi sistemi üzerine yazılmış eserler bulunmaktadır. Batlamyus'un Nil'in kaynağının Cebel-i Kamer olduğu yolundaki rivayeti İslam âleminde XIX. yüzyılın ikinci yarısına, Nil'in gerçek kaynaklarının bulunmasına kadar geçerliliğini korumuştur. Nil'in yukarı mecrası ve kaynakları hakkında bilinenler uzun süre Ortaçağ İslam müelliflerinin verdiği bilgilerle sınırlı kalmış, çok daha sonraları Avrupalı seyyahlar nehrin kaynaklarını ve büyük gölleri keşfetmişlerdir. Aslında gerçekleştirilen seyahatler, Nil'in kaynağını bulmak bahanesiyle bahsi geçen misyonerlik faaliyetlerine zemin hazırlamıştır.

Nil'in membasını bulmak için farklı devletler tarafından heyetler gönderilmiştir. Daha önce Evliya Çelebi'nin de bahsettiği ve yine İslam coğrafyacılarının da

belirttiği üzere bu nehrin kaynağı tam olarak bilinmemekle birlikte haritalarda Cebel-i Kamer'den başlatılmıştır. 1864 tarihinde Nil Nehri'nin kaynağını keşfetmek için bir heyet, Osmanlı Devleti'nden Aziziye Kumpanyası vapurlarından birisinin kendilerine tesis edilmesini istemişlerdir. Bu vapurun 100 kişi, hayvanat ve eşyayı taşımak için istendiğini ve ayrıca masrafların da devlet tarafından karşılanması talep edildiğini gösteren belgeler bulunmaktadır.⁵ Yine Avusturya devleti tebaasından ilim adamı ve eğitimcilerden oluşan bir heyet, Nil'in menşesini teftiş etmek amacıyla yola çıkmış ve Osmanlı Devleti'nin gittikleri yerlerde korumasını istemişlerdir.⁶ İşte bu türden keşif gezileri ve Afrika'nın iç bölgeleriyle ilgili olarak elde edilen bilgiler Batı'da büyük ilgi görmüş, misyonerlerin faaliyetleri neticesinde Güney ve Doğu Afrika Protestan, Orta ve Batı Afrika ise Cizvit ve Katolik misyonerlerin faaliyet alanı hâline gelmiştir. Bu keşiflerle birlikte bölgeye yönelik haritaların yapımı da hızlanmıştır, Nil Nehri ve havalisini gösteren, Afrika kıtasını, merkezini anlatan haritalar Avrupalılarca yapılmıştır. Ancak erken denilebilecek bir dönemde Evliya Çelebi'nin de bir Nil haritası bulunmaktadır. Evliya Çelebi XVII. yüzyılda Akdeniz sahilinden Nil boyunca yolculuk yapmıştır. 1672-73 yıllarında Nil deltasından güneye Sudan ve Etiyopya'dan geçmiş Kızıldeniz üzerinden Zeyla Boğazı'na kadar inmiştir ve bir harita yapmıştır. Bu harita XVIII. yüzyılda Kahire'den Vatikan'a gitmiş, 1949'da Ettore Rossi tarafından duyurulmuştur. Kramer'e göre Nil'in membası İslam alimleri ve seyyahlarınca bilinmemiştir. İslam kaynakları Nil Nehri'ni Hattı Istıva cenubunda Cebel-i Kamer'den çıkarmışlardır.⁷ Evliya Çelebi haritasında da nehrin başlangıcı olarak Cebel-i Kamer gösterilmektedir.⁸

İşte hem Avrupalıların hem de İslam dünyasının iktisadi hayatında, edebiyatında ve mitolojisinde önemli bir yere sahip olan bu vadi ve çevresinde sömürgecilik yarışı da giderek şiddetlenmiştir. Afrika'nın sömürgeleştirilmesinde en büyük paya sahip olan İngiltere, Süveyş Kanalı'nın açılması ile stratejik ve ekonomik önemi iyice artan Mısır'ı işgal ederek Fransa'nın buradaki nüfuzuna son vermiştir (1882). Böylece Afrika'nın güney ve kuzey noktalarını ele geçirip buralardan iç bölgelere doğru ilerleme imkânını elde etmiştir. Nil Nehri'nden güneye inmeye devam ederek Sudanlıların şiddetli savunması karşısında iki kere başarısızlığa uğradıktan sonra Sudan'ı da işgale muvaffak olmuş ve burası Mısır-İngiliz ortak yönetimi altına girmiştir (1896). Ancak Mısır ve Nil Vadisi havalisindeki halk, padişaha bağlılığını ve kendilerini kurtaracağına dair inançlarını muhafaza etmişlerdir. Osmanlı Devleti, İngiltere Başbakanı Gladstone'un Mısır'ın tahliye edilmesine dair kararı çıkartmasına çalışmıştır. Osmanlı Devleti İngiltere'ye karşı Fransa'nın harekete geçmesini sağlamak amacıyla diplomatik görüşmelerde bulunmuştur. İngilizler

5 BOA., HR. MKT.H. H. 19.08. 1281.

6 BOA., HR. MKT. H. 16.04. 1281.

7 J. H. Kramers, "Nil", MEB. İA., C. 8, s. 275-280.

8 Robert Dankoff, Nuran Tezcan, Evliya Çelebi'nin Nil Haritası, YKY. İstanbul, 2011, s. 10-25.

ise işgali her alana yayarak Kahire, Tanta, Musavva, Zekazik ve Mısır-ı Ulya'da İngiliz aleyhine dağıtılan gazeteleri dahi müsadere etmişlerdir. Bu gazetelerden birisi Ebu Nazzare gazetesidir. Sahibi, Devlet-i Aliyye'ye durumu bildirmiştir. Osmanlı Devleti'ne bağlı olan gazete sahibi, gazeteyi yeniden bastırıp aynı mahallere tekrar gönderdiğini ifade etmiştir. İngiliz işgaline karşı Mısır ve havalisinde Osmanlı Devleti'ne bağlı tebaanın mücadelesi de devam etmiştir. Yine bundan sonra İngiliz ve Fransız parlamentolarına gazete nüshalarının gönderileceğini ve böylece bu parlamentolarda Osmanlı Devleti'nin hükümlerlik hakkı ve halkın bağlılığının duyulması sağlanmak istenmiştir.⁹

Nil vadisinin öneminden bahsedilmekle birlikte özellikle İngiltere'nin sömürge bölgesinde Nil ve civarı ile ilgili politikalar üretmek zorunda olduğunu vurgulamak gerekir. Zira bütün Mısır'da Nil Nehri'nden başka içecek bir bardak su bile bulunmadığını gören İngilizler, nehrin her sene haziran sonlarında taşkınlarını ve eylül ayında yavaşladığını görmüşlerdir. Su bazen çok gelmekte bu ise bütün ziraatı olumsuz etkilemektedir. Bazen çok az gelmekte bu kez de sulamaya yetmemektedir. İngiltere bu tespiti yaptıktan sonra her sene Nil'in bir hayli suyunun denize gitmesi, bir faydası olmaması ve çok telefata sebebiyet vermesi nedeniyle tedbir olarak bir öneri getirmiştir. İngilizlerin gerçekleştirdiği ve bu sorunu çözdüğü projeye göre amaç, Asvan Şelalesi'nin üstünde Nil tarafında araları 2 km mesafeden ibaret olan iki tahtın arasına bir bend inşa etmektir. Bu bendin inşası 4 sene sürmüştür. Yine bu bölgede granit taşının bulunması İtalyanların dikkatini çekmiştir. Bu taşı işleyebilen İtalyan taş ustaları bu bölgede çalışmışlar, taşları kesmişler bu bendin işler hâle gelmesi için 10 binden fazla usta ve işçi, iki yüzden fazla lokomotif, tulumbalar, 80 bin ton çimento kullanılmıştır. Böylece ziraat için her vakit Nil'in suyundan istifade edilmesi sağlanmıştır. Bunun dışında Mısır-ı Süfla ve Beni Said'de iki kantar daha yapılarak su gitmeyen yerlere de ulaştırılmıştır. Bu iş için yapılan masraf bir İngiliz kumpanyası tarafından 6,5 milyon liraya mal edilmiştir. Bu proje sayesinde artan üretim, elde edilen gelir artmış, Mısır hükümetinin geliri 9,5 milyon Mısır lirasından 12 milyona ulaşmıştır. Ayrıca ihtiyat sandığında 4 milyon liradan fazla para olduğu bildirilmiştir.¹⁰ Bu türden yatırım ve projeler Mısır ve İngiltere sömürge bölgelerinin ticari, zirai verimliliğini artırarak bölgedeki İngiliz tüccarına ve İngiliz sömürge yönetimine fayda sağlamıştır. Bu gerçek açık olmakla birlikte İngiltere, Mısır'ı tahliye etmemek için söz konusu projeleri ve neticelerini tamamen Mısır halkının hizmeti için yapmış gibi dünya kamuoyuna sunmuştur.

Nil Nehri'nin denize dökülen artık suyunun tarımda kullanılması ve buna uygun yerlerin keşfi için yine İngiltere tarafından çalışmalar yapılmıştır. Mısır için İngiltere'nin kendisine hudut olarak belirlediği mevkilerde bu işleri yapmaya ça-

9 BOA. Y. PRK. TKM. (23-50) H. 20 05. 1309.

10 BOA. A. MTZ. (05), H. 20.01. 1320.

lışması Osmanlı Devleti tarafından elbette sadece suyun verimli kullanılmasına yönelik bir çalışma olarak görülmemiştir. Bölgede hâkimiyetini sağlamlaştırmak ve alanını geliştirmek için giriştiği faaliyetler olarak değerlendirilmiştir.¹¹ Bu tarz bir diğer proje de Nil ve Sobat Nehirleri arasında bir kanal inşasının gerekliliği hakkındadır. Bu konuda hazırlanan layihada Nil Nehri, etrafındaki arazi, burada yetişen nebat, arazinin tarıma elverişliliği hakkında kanalın yapımının zorluğunu ortaya koyacak deliler sunulmuştur. Ancak bu kanalın da yapımı için beş sene gibi bir süre takdir edilmiştir. Sudan, Sennar, Hartum, Danghala gibi yerlerdeki ticaret metası hakkında verilen bilgiler ışığında bölgede düşünülen kanal sayesinde verimin ve ekilebilir arazinin dolayısıyla ticaretin getirisinin yükseleceğine dikkat çekilmiştir. Etrafı bataklık ve yerleşime elverişli olmayan arazide iş yapmanın güçlüklerinden bahisle buradaki iş için Hidiviyet-i Mısıriye'den memur tayini istenmiştir. Bölgede fildişi, pamuk ticareti yapıldığı, Kordufan'da zamk ihracatının dikkat çekecek oranda düştüğünün ifadesi yanında Sudan'ın duçar olduğu fakirliğin asıl sebebi ahalisinin dağılmış olmasına bağlanmıştır. Ve nihayet layihada Sudan'da "adilane" bir idari sistem kurmak huzuru temin edecek ve geliri artıracaktır denilmektedir. Eğer bu proje gerçekleşirse İngiltere hükümeti Sudan'ı işgal ettiği için pişman olmayacaktır ifadesi her şeyi açıklar niteliktedir.¹² Gerçekten Avrupa'nın adil düzeni, işgal ettiği topraklarda sömürgeleştirme politikalarında hiçbir ayrıma gitmemiş ve işgallerinden pişmanlık duymamıştır.

Osmanlı Devleti siyasi, askerî ve iktisadi sahada zor günler geçirdiği sömürgecilik çağında, topraklarını elinde tutabilmek, tebaasını esaretten koruyabilmek adına sert tedbirlerden çok diplomasi, denge siyaseti ve bilhassa II. Abdülhamid'in İttihad-ı İslam politikasını etkili bir biçimde kullanmaya gayret etmiştir. İngiltere ve Fransa başta olmak üzere sömürgeci güçler, Kuzey Afrika'da işgallere karşı meydana gelen ayaklanmalarda padişahın tahrikini sebep olarak değerlendirmişlerdir. Osmanlı Devleti'nin 400 yıldır kendine ait olan bu topraklarda varlığını korumaya çalışması adeta bir suçmuş gibi gösterilmiştir. Bu da durumun garipliğini ortaya koymaktadır. Saray-ı Hümayun ile Tunus'taki ayaklanmacılar, Trablusgarp halkı ve Mısır'da vatanseverler (Urabi Paşa ve taraftarları) olarak bilinen grupların arasında gerçekleşen haberleşmeler buna delil olarak görülmüştür. Bu bölgelerde Osmanlı Devleti'nin gizli memurlarının aldıkları talimatlarla halkı yönlendirdiğine inanmışlardır. Nitekim İstanbul'da "El Cevaib" adlı Arapça bir gazetede bazı makaleleri "gözden geçirerek" bu makalelerde talimatlar bulunduğu dair fikre sahip olmuşlardır. Bu gazetenin Tunus, Trablusgarp ve Mısır'da revaçta olduğu bilgisiyle Tunusluların Fransa'ya, İngiltere'ye ve diğer işgalcilere mukavemet etmeleri istenmektedir iddiasında bulunmuşlardır. Yalnızca İstanbul'da yani payitahtta basılıyor olmaları bu tarz gazeteleri şüpheli duruma düşürmektedir ve Araplar arasında gös-

11 BOA. Y. PRK. MK. H. 25, 04. 1310.

12 BOA., HR. SYS., (1004-20), M. 08.07. 1899.

terdiği tesirle ayaklanmalar, Osmanlı tarafından tertip edilmektedir gibi bir düşünce dile getirebilmiştir.¹³ Tabii ki Osmanlı Devleti'nin İttihad-ı İslam politikası, sahip olduğu toprakları elde tutma gayreti, Müslüman ahalinin esir edilmesine karşı politikalar geliştirmesi gereklidir. Ancak sömürgecilik çağının zihin yapısı bunu kabul etmemiştir.

Yine Mısır'da İngiliz işgaline ve İngilizlerle ortak hareket eden mevcut yönetime karşı olan Urabi Paşa ve taraftarlarının da Osmanlı Devleti'nden emir alarak hareket ettikleri inancına kapılmışlardır. Bunlara göre, isyancı miralaylar uzun bir zamandır İstanbul'un emri altındadır ve şimdi Mısır'da Cami'ül Ezher ulemasının Yıldız Sarayı ile doğrudan haberleştiği, bu yolla ecnebi nüfuzu aleyhinde tertiplerde bulunduğu tespiti de yapılmıştır.¹⁴

Avrupalıların güç, mücadelelerinden faydalanmaya çalışan Osmanlı idaresinin İslam birliği politikasının hem Avrupa kamuoyunda hem basınında ele alındığından bahsedilmişti. Yine Paris'te "De Ba" gazetesinde İslam politikası ile ilgili yapılan değerlendirmeler Avrupa'nın bu politikaya bakışını ortaya koyan bir örnektir. Özellikle Kuzey Afrika'da uygulanan İslam birliği politikasının geniş bir katılım sağladığı görülmüştür. Mısır'da ve havalisinde meydana gelen direnişlerin böylece İstanbul tarafından organize edildiği Avrupalılar tarafından düşünülmüştür. Oysa bölge halkının büyük çoğunluğu asırlardır Müslüman olmakla birlikte Müslüman bir devletin yönetimi altındadır. Burası ilk defa keşfedilmiş bir yermiş gibi davranılarak Osmanlı Devleti'nin İttihad-ı İslam politikasını kendi misyonerlik faaliyetleri penceresinden anlamaya çalışmışlardır. Dinî taassubun kıskırtılmış olduğunu düşünen sömürgeci devletler, bilhassa Tunus, Trablusgarp ve Cezayir'de Fransa aleyhine bir düşmanlığın başlatıldığını ve bunun haksızlık olduğunu ironik bir biçimde ortaya koymuşlardır. Böylece sadece Fransa değil diğer sömürgeci devletler de İstanbul'dan "gelecek emir" üzerine hareket edileceğine inanmışlardır.¹⁵ İslamiyet'in Afrika'da yayılışı konusunda Avrupalılar tarafından yapılan tespitler ilginçtir. Bir kere Hristiyanlar gibi misyonerlerin gönderilmediği ve İslam'ın yayılmasını tüccarların, seyyahların sağladığı tespiti yapılmıştır. Müslümanların ticaret ve seyahatlerinde dinlerini telkin ettiklerini, ahalinin güvenini ve sevgisini kazandıklarını tespit etmişlerdir. Bu noktada zenciler için kullanılan ifade de yine aşağılayıcıdır şöyle ki; "...zenciler çocuklar gibidirler kendilerine verilen şeyi kabul etmezler görünürde kendilerinden sakınılan şeyleri arzu ederler... ve işte bu duyguyu uyandırdıktan sonra İslam inancının anlatıldığı" na dair tespitleri bulunmaktadır. İslam'ın bu bölgede yayılması ve yer bulması buna bağlanmıştır.¹⁶

13 BOA. Y. PRK. TKM. (4-40) H. 24. 12. 1298.

14 BOA. Y. PRK. TKM. (4-40) H. 24. 12. 1298.

15 BOA. Y. PRK. TKM. (4-69) H. 29. 02. 1299)

16 BOA. Y. PRK. TKM. (44-18) H. 26. 09. 1318)

Osmanlı Devleti, Afrika halkının esir edilmesine engel olmak için hem manevi hem de maddi destek sağlamıştır. 12 kıta topun Hanover'den Zengibar'a gönderildiğinin haber alınması üzerine harekete geçilmiş ve Afrika kıtasındaki ahalinin Müslüman olmaları sebebiyle Avrupalılara esir edilmelerine göz yumulmamıştır. Afrika halkını kendi ticari ve siyasi menfaatleri için esir etmek isteyen yabancı devletlerin teşebbüslerine karşı Zengibar'a özel bir sefir görevlendirilmiş Avrupalılarla Zengibarlılar arasında meydana gelen olaylarda Avrupalıların milletlerarası hukuka aykırı bir biçimde davranmalarının kabul edilemez olduğu da vurgulanmıştır.¹⁷

Ortadoğu'da sömürgeciliğin diplomatik yolu daha çok milliyetçilik olmuşken Afrika'da "hinterlant" olmuştur. Bu kavram bir nevi "arka bahçe" demektir. Avrupalılar işgal ettikleri yerlere "arka bahçeler" oluşturarak yayılmalarını devamlı hâle getirmişlerdir. Bunu yaparken birbirleriyle "hinterlant" alanların hâkimiyeti konusunda da rekabete girmişlerdir. Artık XX. yüzyılın başında bütün Afrika'nın sömürge hâline gelmesinde "fiilî işgal" prensibi ile "hinterlant" teorisi önemli rol oynamıştır. Avrupa devletleri, aralarında çıkan anlaşmazlıklar görüşmek üzere 1884-1885'te Berlin'de toplanmışlar ve neticede varılan karara göre, kıyıda yerleşim alanı bulunan bir ülkenin bu yerin arka bölgelerine de sahip olma hakkı tanınmıştır. Bu karara dayanarak Avrupalılar, Afrika'yı fiilen işgale hız vermişlerdir. Kıtanın hızla sömürgeleştirilmesi sırasında çıkan anlaşmazlıklar çeşitli ikili antlaşmalarla halledilmeye çalışılmıştır. Nitekim Trablusgarp vilayetinin hinterlandını şümul olarak İngiltere ve Fransa arasında Osmanlı Devleti'ni ilgilendiren itilafnameler yapıldığı bilinmektedir. 5 Ağustos 1890, 14 Haziran 1898, 21 Mart 1899 tarihlerinde akd olunan mukavelelerden ilki Times mecmuasının ikinci nüshasının 927. sayfasında, ikincisi 29. cildin 116. sayfasında, üçüncüsü yine 29. cildin 387. sayfasında derc edilmiştir. Trablusgarp vilayetiyle Tunus ve Cezayir arasında sınırlamaların belirlenmiş olmasında Fransa tarafından Osmanlı Devleti'nin hükümler hakkı dâhilinde bulunan yerlere tecavüz etmiş ve buranın güvenliğinden sorumlu Osmanlı askerinin taaaruzu olmuştur. Bu konuda Fizan mebusu Abdulkadir Cami Bey'den izahat yapması istenmiş ve Abdulkadir Cami Bey tedkikatını yapmıştır. Buna göre Afrika'nın batı yönündeki müstemlekelerin sınırlarının belirlenmesi hususunda İngiltere ve Fransa hükümetleri arasında 15 Ağustos 1890 tarihinde iş birliğine varılmış ve İngiltere hükümeti Cezayir ve Tunus'tan itibaren Nijer, Say mevkiinden Çad Gölü üzerindeki hatta kadar Fransa'nın nüfuz alanı olduğunu kabul etmiştir. Böylece Fransa, Çad Gölü'nün kuzey ve güney sahillerini kendisine ait kabul etmiş, Çad Gölü'ne kadar giden kervan yollarını kendine mahsus kılmıştır. Osmanlı Devleti'nin bu bölge üzerindeki hukuku yok sayılmıştır. Ticari bakımdan büyük öneme haiz olan Trablusgarp'ın hinterlant üzerinde hukukunu tesis etmeye lüzum görülmüş ve Fransa'nın müstemlekâtı ile Mısır kıtası arasında Fransa'dan başka bir devlet bulunması ihtimalini İngiltere açısından daha uygun bularak 30

17 BOA., İ. HR. (338-21899), H. 03. 06. 1306.

Nisan 1890 tarihinde Trablusgarp hinterlandına ait olması gereken mıntıka hakkında Paris ve Londra'daki Osmanlı sefirlerine İngiltere ve Fransa hükûmetleri nezdinde beyanda bulunmuştur.¹⁸ Böylece Osmanlı Devleti, Avrupa'nın kendi lehine kullandığı hinterlant uygulamasının zararlarından korunmaya çalışmış ve karşı politikalar geliştirmiştir. Bu konuda uzun ve ayrıntılı bir açıklama ve beyanname ile bölgenin Osmanlı kontrolünde kalması için gayret gösterilmiştir.

Merkezî Afrika ticaretinin en önemli mevkisinde bulunması ve geniş bir alana hâkim konumu sebebiyle Trablusgarp, Osmanlı Devleti, İngiltere, İtalya ve Fransa arasında uzun zaman mücadele konusu olmuştur. Burada büyük bir ticaret potansiyeli, çeşitli ırk ve mezhepleri birbirlerine bağlı halde iktisadi ve siyasi bir yapı meydana getirmeye itmiştir. Tarihî, hukuki ve siyasi sebeplerle Osmanlı Devleti, bölgedeki yabancı devletlerin işgal ordularına itiraz etmeye hakkı olduğunu ortaya koymak istemiştir. Şayet Osmanlı Devleti'nin hükûmranlık haklarını tanıyarak birbirlerine karşı düşmanca tutumlarını bir tarafa bırakırlarsa bir anlaşmanın söz konusu olacağı ve böylece bütün kervanların bu bölgede emniyetle seyahatinin temini mümkün hâle gelecek, bütün devletlerin faydasına olacağı anlatılmıştır.¹⁹ Merkezî Afrika'da ortaya çıkan Nil-i Ulya meselesi ilk etapta Fransa ve İngiltere hükûmetleri arasında bir mukavele akdi ile sonuçlanmıştır. Buna göre İngiltere hükûmeti, bütün Nil Vadisi'yle Bahrül Gazel, Darfur'u işgal edecek ve Fransa hükûmetinin Libya sahrası sınırına kadar Vadi-i Ganem ve Tibesti'yi temlik eyleyebilecekti. Fransa ise Trablusgarp vilayetinin güneyindeki yerlerden geçerek Afrika'nın merkezinin Trablus'a doğru giden kervan yolunu kapsayan yerlere hâkim olacağı konusunda anlaşmışlardır. Böylece her iki ülke iktisadi-ticari menfaatlerini gerçekleştirecek önemli bir adım atmışlardır. Bu mukavele Osmanlı Devleti hukuk müşavirleri tarafından incelenmiştir,²⁰ işte bu durum "hinterlant" doktrininin önemli bir örneğidir. Daha önce de vurgulandığı üzere "hinterlant" teorisi Afrika'nın paylaşımının hızlı ve acımasızca gerçekleşmesinde önemli ve etkin olmuştur. Nitekim Afrika kıtasındaki hinterlanda (memleketin içeri tarikleri) dair İngiltere ve Fransa hükûmetleri arasında mukavele akdi İtalya için de son derece kabul edilemez bir gelişmeydi. İtalya bu konuda Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün muhafazasından yana olduğunu ifade etmiştir. Yanı sıra Trablusgarp'ın güney cihetinde bulunan "hinterlant"ın Fransızlar tarafından işgalinin Trablusgarp'ın Afrika'nın merkeziyle olan ticari münasebetini yok edeceğini, Osmanlı Devleti'nin tavrını süratle koymasına gerektiğini vurgulamıştır. Böylece "hinterlant" prensibi doğrultusunda ele geçirilen bölgelerin önemlerine binaen sömürgeci devletler arasında sorunlara, çatışmalara ve diplomasi mücadelesine sebep olduğu görülürken bölgede hâkim bulunan Osmanlı Devleti'nin ve bölgenin asli halklarının istekleri yok kabul

18 BOA. HR. HMS. İŞO. (193-17), H. 21. 12. 1328.

19 BOA. HR. SYS. (1601-86), M. 14.07. 1903.

20 BOA. YA.HUS. H. 18. 11. 1316.

edilmiştir.²¹ Tabii Fransa, Osmanlı Devleti'nin bölgedeki hükümlanlık haklarına asla bir zarar vermediklerini ifade etmekten geri durmamıştır. Trablusgarp hinterlandını teşkil eden Çad Gölü etrafında zaten mevcut olan Fransa etkisi göz önüne alındığında, buranın Fransa müstemlekâtına ait bir hinterlant olduğunu anlatmıştır. Osmanlı Devleti söz konusu yol üzerinde hâkimiyetinin Fransa tarafından göz ardı edilemeyeceği mealinde karşılık vermiş ve bu karşılıklı mücadele sıkça tekrar etmiştir.²²

İngiltere, Fransa ve İtalya arasındaki bu rekabet basına da yansımıştır, sömürgeci devletlerin halkları arasında düşmanlıklar meydana gelmeye başlamış, bilhassa Fransa ve İtalya'nın sömürge bölgeleri konusundaki anlaşmazlıkları basında şiddetli bir dille ele alınmıştır. İtalyan "Tribüne" gazetesinde bu konuda kaleme alınan "Nereye Gidiyoruz?" başlıklı makale buna işaret etmiştir. Şiddetli tartışmaların giderek endişe verici bir hâl almasına dikkat çekilmiş, bu durum devam ederse çözümü çok zor olacak sorunlarla karşılaşılacağından bahsedilmiştir. Makalede "... büyük milletlerin bekâ-i hayatlarına taalluk eden mesâil-i mühimme şekil ve sûretinde gösterilmek istenilen mesâil iki dost milletin menfaat-i azimesi ile mukayese edilemeyecek kadar önemsiz kalır" ifadeleri yer almıştır. Trablusgarp konusunda düşülen anlaşmazlığın daha büyük bir düşmanlığa dönüşmesinden duyulan kaygı dile getirilmiştir. İtalya ve Fransa'nın yararına olarak her iki taraf nezdinde tarafsız bir şekilde teşebbüste bulunduğunu ifade eden yazar, Roma ve Paris'te şiddetle tartışmaya devam eden gazetelere " nereye gidiyoruz" demiştir.²³ Anlaşılmaktadır ki Trablusgarp hinterlandı konusunda İtalya ile Fransa'nın girmiş olduğu çıkmaz, basına ve halka sirayet etmiş, şiddetli tartışmalara yol açmış ancak bunun ileride doğurabileceği tehlikeler hem Fransa hem İtalya açısından endişe verici olmaya başlamıştır.

Görüldüğü üzere Afrika'nın bir parçasında hâkimiyet kurma, burayı sömürme düşüncesi doğal bir hâl almış, söz konusu bölgenin halkları, yönetimleri, değerleri, özgürlükleri yok sayılmış öyle ki basın ve halk bu bölgeler için birbirine düşmüştür. Bu durum günümüzde de devam eden acı ve ibret verici bir tabloyu gözler önüne sermektedir.

I. Dünya Savaşı'ndan önce Afrika'nın bazı yerlerine sömürgeci sermayesinin yatırım yapması, Afrikalıların ihtiyaçlarına değil Avrupa ülkelerinin çıkarlarına yönelik olmuştur. Sömürgecilik anlayışının ne derece ileri gittiğini anlamak bakımından Avrupa'nın bu bölgede tarım, ticaret, sanayi yani iktisadi ve siyasi gücüne güç katmak için her türlü yola başvurduğu görülmüştür. Bölgede yaşayan tüm canlılara, hayvanlara, kuş ve balıklara dahi hükmedilmek için çalışılmıştır. Mesela İn-

21 BOA. Y.A.HUS. H. 18. 11. 1316.

22 BOA. Y. A. HUS. (394-91), H. 22. 11. 1316.

23 BOA. Y. A. HUS. (309- 104) H. 29. 03. 1312.

giltere hükümeti, Afrika kıtasında bulunan hayvanat, böcek, balık, kuş çeşitlerini tespit etmek, bunların muhafaza edilmesini sağlamak için Almanya ile görüşerek bir toplantı yapılmasını istemiştir. Burada mesele, bu canlıların korunması için doğa dostu bir yaklaşım sergilemek değildir. Amaç, insanını ve toprağını kendine esir ettiği bu bölgedeki her türlü zenginliği bilimsel ve iktisadi-ticari işlerinde kullanmak ve kendine mal etmektir. Öncelikle bu canlıların yok edilmesini engelleyecek yasaklar ve şartlar konulması gündeme alınmıştır. Burada öncelik muzır ve yırtıcı hayvanat dışında bir yaşından küçük olanların yavrularıyla birlikte dişilerinin itlaf edilmesini önlemektir. Tabii bir envanter çıkarılmak istenmiştir. Yine bu hayvanların deri, boynuz ve dişlerinin, kuş teveklerinin ticareti de yasaklanacak işler arasındadır. Köle ticaretinden para kazanan, her türlü tecavüzü buraya hak gören zihniyetin, hayvanlar hakkındaki duyarlılığı hayretler uyandıracak niteliktedir. Anlaşılacağı üzere bu bir politikadır. Yine balıkların ve suda yaşayan canlıların korunması için göl, çay ve derelerde dinamit gibi patlayıcıların kullanılmasının yasaklanması, bazı cins hayvan ve türün çiftleşme zamanlarında muhafaza edilmesi, fildişi ihracının men edilmesi, avlanmak isteyen ecnebilere özel izin belgesi verilmesi, avcılık için belirlenen alan dışında silah kullanımının yasaklanması gibi maddeler görüşülecek konular arasındadır. Bu bölgede arazisi bulunan devletlerin bu konuda görüşmeleri için Londra'da bir konferans düzenlenmesi teklif edilmiştir. Osmanlı Devleti, Londra sefaretinden bir memuru bu konferans için görevlendirmiştir. Konferansa dâhil olan devletler tabii ki bölgenin sömürge sahipleri olan İngiltere, Almanya, Fransa, İtalya, Portekiz, İspanya ve Belçika'dır. Mısır hükümeti de toplantıya davet edilmiştir.²⁴

Sonuç

Nihayet Afrika'nın paylaşılması işinin birkaç sene içinde son bulacağına dair Kölnish Zeitung gazetesinde çıkan makalede de şunlar ifade edilmiştir; "...bu kıta neredeyse tamamen Avrupa devletlerinin tasarrufunda bulunmaktadır. Düvel-i muazzamanın henüz zapt edilmeyen bölgeler de nüfuzları altındadır. İngiltere, Fransa, Almanya, İtalya devletleri bir çok bölgeyi ele geçirmişler yalnız Osmanlı Devleti bu paylaşımından istifade edememiştir..." Oysa bahsedilen bölge asırlarca Osmanlı idaresinde kalan bir bölgedir ve şimdi sanki tamamen bomboş bir arazinin paylaşımından bahsedilmektedir. Osmanlı Devleti'nin Tunus üzerindeki hâkimiyet hakları Fransa'ya geçmiş ve İtalya Kızıldeniz sahilinde Osmanlı ülkelerini zapt etmiştir. Osmanlı'nın Mısır Hidivliği üzerindeki hâkimiyeti İngiliz işgaliyle zora girmiş, Afrika'da sadece Trablusgarp, Borku Osmanlı'nın doğrudan idaresinde kalmıştır. Ancak Avrupalı devletler buralara da göz dikmişlerdir. İtalya devleti Fransa'nın Tunus'ta kendisinden önce davranıp İtalya'nın elinde bulunan Trablusgarp ticaretini himaye etmeyi arzulamaktadır fakat içinde bulunduğu mali sıkıntılar

²⁴ BOA. Y. A. RES. (106-71) H. 22. 12. 1317.

buna engel olmuştur. Fransa ise Tunus sınırını giderek doğuya doğru genişletip tedricen Trablusgarp'ı işgale hazırlanmıştır. Fransa, Fas hükûmetine karşı yaptığı gibi burada da şiddetle hareket etmiş Trablusgarp'ın siyasi ve iktisadi önemi bunda çok etkili olmuştur. Mısır halkı Tunus'un Fransa işgaline kadar Osmanlı'nın güçlü yönetimi altındayken nasıl işgal edildiğini görmüş ve bundan kaygı duymuştur. Tunus beyinin artık hiçbir hükmünün kalmamış olması işgale uğrayacak her yerde aynı sonucu getirecektir. Afrika'nın Akdeniz sahili boyunca Fransız askeri bulundurulmuş, bu sebeple kaygılar artmış ve halk Osmanlı'ya bağlılıklarını bildirmiştir. Ancak Mısır'da açılmış olan Süveyş Kanalı'nın Fransa ve tabii diğer Avrupalı devletlerin uzun zamandır müdahalesine sebep olduğu da ortadadır. Halk Süveyş Kanalı'nın açılışında yardımları olan devletlerin müdahaleyi haklı göstermek için ellerinde dayanak olduğunu bilmekle asıl her zaman Mısır'ın zenginliklerine, bağımsızlığı ve geleceğine kast edeceklerinin bilincinde bir gurup bulunmaktadır. Şayet bir müdahale söz konusu olursa buna şiddetle karşı koyacaklarını da ifade etmişlerdir.²⁵ Tabii Süveyş Kanalı açılışı ve İngiliz-Fransız müdahaleleri hep bölgenin refah düzeyini arttırdığı söylemi arkasına saklanmıştır buna karşılık buranın zenginlik ve mutluluk zamanlarının Hz. Musa dönemlerinden beri geldiği, ilim ve irfanın bu topraklarda geliştiği dolayısıyla köklü bir medeniyet ve zengin bir tarihe sahip bu bölgenin kolaylıkla İngiliz yahut başka bir devletin müdahalesini kabullemeyeceği ifade edilmiştir. Sömürgeci devletlerin geçmişten bugüne ilkel toplumlara medeniyet götürme sloganı karşısında Mısır'ın, tüm Afrika'nın medeniyet izleri bir şey ifade etmemiştir. "... hatt-ı Mısriye ilim ve fennin menşei olduğundan ulema ve üdebânın nazar-ı teveccüh ve ehemmiyetini çekmiş ve bu bölgede firavunlar döneminden beri meydana gelen eserler ve pozitif bilimlerde görülen ilerleme bunun örneğidir..." Tüm bu medeniyet, bilim ve kültür mirası üzerinde Mısır'ın her daim payidar kalacağından şüphelenilmemiştir. Borku gerçi sahralardan ibarettir. Servet bakımından sadece Trablusgarp önemlidir.

Osmanlı Devleti'nin bölgedeki idare tarzı sömürgeciler tarafından beğenilmemiştir. Çünkü Osmanlı Devleti'ni buradan sadece vergi aldığı başka bir şekilde faydalanmadığı ve bir miktar da asker ahz ettiği görülmüştür. Daha önce de bahsedildiği üzere Trablusgarp'ın önemi içerideki bütün kervan yollarının Trablus'a bağlı olmasından kaynaklanmıştır. Fransa bu yolu Tunus arazisine rabt etmeye çalışmışsa da muvaffak olamamıştır.²⁶

Nihayet burada Osmanlı idaresine son verilmesi gerektiği ve yabancı bir devletin bu ticaret yolunu muhafaza etmesi gerekliliği ortaya konmuştur. Eğer böyle olursa ticaret ve servet artacaktır. Bunun örneği Trablusgarp ticaretinin son 13 sene zarfında 3 misli ve Tunus ticaretinin ise Fransa idaresinde 1881'den beri 4 misli art-

25 BOA. Y. PRK. TKM. (4-59) H. 20. 01. 1299

26 BOA. Y. PRK. TKM. (4-59) H. 20. 01. 1299

masıdır.²⁷ Fransa'nın yahut İngiltere'nin menfaatine olarak nüfuzu altındaki bölgelerdeki ekonomik yükseliş kendi adlarına başarı olmakla birlikte Afrika'nın karanlığa mahkûm edilmesi üzerine yükseldiği unutulmamalıdır.

KAYNAKÇA

- BOA. Y. PRK. AŞA. (33-9)
- BOA., HR. MKT.H. H. 19.08. 1281.
- BOA., HR. MKT. H. 16.04. 1281.
- BOA. Y. PRK. TKM. (23-50) H. 20 05. 1309.
- BOA. A. MTZ. (05), H. 20.01. 1320.
- BOA. Y. PRK. MK. H. 25, 04. 1310.
- BOA., HR. SYS., (1004-20), M. 08.07. 1899.
- BOA. Y. PRK. TKM. (4-40) H. 24. 12. 1298.
- BOA. Y. PRK. TKM. (4-40) H. 24. 12. 1298.
- BOA. Y. PRK. TKM. (4-69) H. 29. 02. 1299)
- BOA. Y. PRK. TKM. (44-18) H. 26. 09. 1318)
- BOA., İ. HR. (338-21899), H. 03. 06. 1306.
- BOA. HR. HMŞ. İŞO. (193-17), H. 21. 12. 1328.
- BOA. HR. SYS. (1601-86), M. 14.07. 1903.
- BOA. Y.A.HUS. H. 18. 11. 1316.
- BOA. Y.A.HUS. H. 18. 11. 1316.
- BOA. Y. A. HUS. (394-91), H. 22. 11. 1316.
- BOA. Y. A. HUS. (309- 104) H. 29. 03. 1312.
- BOA. Y. A. RES. (106-71) H. 22. 12. 1317.
- BOA. Y. PRK. TKM. (4-59) H. 20. 01. 1299
- BOA. Y. PRK. TKM. (4-59) H. 20. 01. 1299
- BOA. Y. A. HUS. (307- 51) H. 23. 02. 1312.
- Binbaşı M. Nasrullah, Kolağası M. Rüşdü-Mülazım M. Eşref, Haz. Rahmi Tekin-Yaşar Baş, Osmanlı Atlası, XX. Yüzyıl Başları, OSAV, İstanbul, 2003.
- Dankoff, Robert, Tezcan Nuran; Evliya Çelebi'nin Nil Haritası, YKY. İstanbul ,2011.
- Evliya Çelebi Seyahatnamesi, 10. Kitap, 1. Cilt. Haz. Seyit Ali Kahraman, YKY., İstanbul 2001.
- Kramers, J. H. "Nil", MEB. İA., C. 8.v

²⁷ BOA. Y. A. HUS. (307- 51) H. 23. 02. 1312.

Prospects for China's Mediation Diplomacy in The Middle East

İrem Aşkar Karakır¹

Abstract

China's foreign policy towards the Middle East and North Africa (MENA) has traditionally been shaped by its national interests based on energy security, arms exports, and technology transfers. In order to complement its interest-driven regional policies, China has expanded its diplomatic contacts and promoted cultural ties in the region. Over the last decade, China has also been involved in mediation attempts in a number of regional issues, despite its declared commitment to non-intervention principle into other countries' domestic affairs. This study aims to analyze China's mediation diplomacy in the region focusing on the Israeli-Palestinian Conflict and Iran's Nuclear Program. It is argued that compared to other major external powers in the region, prospects about China's mediation diplomacy seem high given two significant advantages of China. First of all, unlike Western powers or Russia, China has not left any bitter taste in the region associated with colonialism, religious or historical engagement. As confirmed by various surveys, China enjoys a highly positive image both among the ruling circles and the masses in the region. Secondly, China has been careful not to take sides in regional conflicts, making China an ideal candidate to act as an honest broker.

Key words: China, Middle East and North Africa (MENA), Mediation, Diplomacy, Conflict Resolution

¹ Assoc. Prof., Dokuz Eylul University, Faculty of Business, Department of International Relations, Izmir, Turkey, irem.askar@deu.edu.tr

Introduction

While China's involvement in the Middle East and North Africa (MENA) began relatively late compared to other external actors, China's influence in the region has remarkably grown mainly in the last decade. China's increasing engagement with the region has primarily been triggered by its growing economic interaction with the regional states. Traditionally, China adhered to the principle of non-intervention in its foreign policy towards other states, and the MENA was not an exception. However, as Ponizilova outlines, securing energy supplies along with economic interests (trade and investment) and efforts to reinforce China's power, influence and image both in the region and in international politics have led China to follow a more active role in the region.² Yet, even at its strengthened hand, it would be difficult to compare China's involvement in the region with some other major external actors, including the United States (US), Russia and the EU. China has employed a cautious approach with respect to critical developments in the region. The outbreak of the Arab Spring was an unexpected incident for Chinese foreign policy decision-makers. Thus it took some time for them to decide how to react. Like other leading external players in the region, China was worried about the potential impact of increasing regional political and economic instability on China's interests.

The unfolding of regime changes, conflicts, and civil wars as a consequence of the Arab revolutions resulted in greater external involvement in mediation or conflict management without any apparent success. There has also been a noticeable rise in China's mediation in the region, including bilateral and multilateral diplomacy.³ This study aims to analyze China's mediation diplomacy in the region, focusing on the Israeli-Palestinian Conflict and Iran's Nuclear Program. It is argued that compared to other major external powers in the region, prospects for China's mediation diplomacy seem high given two significant advantages of China. First of all, unlike Western powers or Russia, China has not left any bitter taste in the region associated with colonialism, religious or historical engagement. According to Niblock, since China does not have a historical background in the region, it cannot be blamed for the artificial, divided boundaries in the region, the Palestinian issue, injustices, human degradation and dependency⁴.

This situation strengthens Beijing's hands to "project itself as a fellow-victim: a third world country which itself has suffered through external intervention."⁵ As

2 Martina Ponizilova, (2019) "Foreign Policy Activities of China in the Middle East: Establishing Energy Security or Being a Responsible Emerging Power?" *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, v.21, n.6, pp.643-644.

3 Mordechai Chaziza. (2018) "China's Mediation Efforts in the Middle East and North Africa: Constructive Conflict Management," *Strategic Analysis* 42(1): 33.

4 Tim Niblock. (2020). "China and the Middle East: A Global Strategy Where the Middle East has a Significant but Limited Place," *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies* 14(4): 495-496.

5 Ibid.

confirmed by various surveys⁶, China enjoys a highly positive image among the ruling circles and the masses in the region. Secondly, China has been careful not to take sides in regional conflicts, making China an ideal candidate to act as an honest broker.

Historically, China had not regarded conflicts in the MENA as a challenge to its interests. However, since the eruption of the Arab uprisings, China has realized that regional conflicts can negatively affect China's investments in the region and trade relations with regional states.⁷ More importantly, regional instability is reflected in fluctuating prices and supplies of energy resources, which in return threatens the world's second-largest economy's secure access to highly needed energy resources. These undesirable outcomes have led China to participate more in conflict resolution processes in the region. Yet, it is fair to suggest that cautious mediation diplomacy in the MENA has prevented Beijing to play a decisive role in conflict management. As Lons rightfully points out, China "chooses to participate rather than dominate; to follow rather than lead; to put forward constructive ideas rather than set agendas; and to pursue de-escalation rather than all-out resolution in complicated wars".⁸ In addition, Chinese diplomats are not experienced as do their American, European, or Russian counterparts settling disputes in the region. The US, the Soviet Union/Russia, and Western European powers have been engaged in conflict management in the MENA since the first Arab-Israeli War of 1948⁹, while China was relatively passive in the region throughout the Cold War.

Before elaborating on China's mediation diplomacy in the MENA, explaining the term 'mediator' would be appropriate. Mediator refers to a third party, not directly involved in the conflict, but whose active participation in the negotiation process, with the aim of deescalating or settling the conflict, is accepted by the parties in the conflict.¹⁰ Mediators can utilize a number of resources including "legitimacy", "material and immaterial means", "expertise", "negotiating skills", "support from other powers", "availability over time", "rewards", "pressure" and "references".¹¹ According to Pfetsch, prospects for conflict resolution are high if the mediator has more negotiation resources and if the third party has "a balanced relationship

6 For instance, see Pew Research Center. (December 5, 2019). "People around the globe are divided in their opinions of China." Accessed April 14, 2021. <https://www.pewresearch.org/fact-tank/2019/12/05/people-around-the-globe-are-divided-in-their-opinions-of-china/>. According to this report, majorities in the Middle Eastern countries surveyed, have a favorable view of China.

7 Ponizilova 2019, p.651.

8 Camille Lons et. al. (21 October 2019). "China's great game in the Middle East," European Council on Foreign Relations, Policy Brief. Accessed March 18, 2021. https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/

9 Degang Sun & Yahia Zoubir. (2018). "China's Participation in Conflict Resolution in the Middle East and North Africa: A Case of Quasi-Mediation Diplomacy?," *Journal of Contemporary China* 27(110): 224.

10 Saadia Touval. (2003). "Mediation and Foreign Policy," *International Studies Review* 5(4): 91-95 and Frank R. Pfetsch. (2007) *Negotiating Political Conflicts*, New York: Palgrave Macmillan, p.141.

11 Pfetsch 2007, p.152.

with both conflict parties,” while this does not necessarily mean neutrality.¹² Viewing mediation as part of foreign policy, Touval points out that strategies and tactics used by the mediator reflect its primary political goals.¹³ For the most part, mediator states pursue their own interests and gains in the mediation process such as increased reputation and upcoming profitable economic relations.¹⁴ Along with sovereign states, regional entities and international organizations employ mediation diplomacy as an instrument “to participate in global governance, enhance political influence and facilitate relations with other major powers”.¹⁵

Evolution of China’s Diplomacy

Before assessing China’s mediation diplomacy in the Middle East, it would be helpful to understand China’s political structure and how China’s diplomacy has evolved through time. Even though China’s economy shifted from communism to capitalism, the Chinese Communist Party (CCP) did not collapse and has remained in power in contrast to expectations in the West. Although the CCP was highly subject to one strong leader’s control under Mao’s leadership, following the death of Mao, different factions within the party were able to express themselves and have taken decisions together on the basis of consensus.¹⁶ Becker defines the political system in China as ‘Leninist democratic centralism,’ suggesting that “the word democracy is the sole democratic detail” in this system.¹⁷ No matter whether the Chinese mode of governance is democratic or not, as China’s one and only ruling party, the CCP is an organized and disciplined party to a large extent and it has prioritized the development and improvement of people’s lives.¹⁸ Despite various developmental shortcomings the country has encountered, the CCP has been able to avoid any “political disorder, institutional dysfunction and social anomie that come with the neoliberal governance model”.¹⁹ Thus, centralized rule by the CCP has contributed to political stability in the country, which strengthened China’s hand in its foreign relations. According to Yizhou, Chinese diplomacy can be classified into two distinct periods since the establishment of the People’s Republic of China (PRC) in 1949: the Mao Zedong period and the Deng Xiaoping period.²⁰ Under the rule of Mao, China was an isolated actor in international politics. Mao highly emphasized

12 Ibid.

13 Touval 2003, p.94.

14 Pfetsch 2007 pp.145-146.

15 Sun & Zoubir 2018, p.224.

16 Shahid Javed Burki. (2017). *Rising Powers and Global Governance: Changes and Challenges for the World’s Nations*, New York: Palgrave Macmillan, p.53.

17 Uwe Becker. (2014). “Prospects and Politics,” *The BRICs and Emerging Economies in Comparative Perspective*, Uwe Becker (ed.), London and New York: Routledge, p.189.

18 Li Bin. (2018). “The Historical and Present Dimensions of Consensus on New Global Governance,” *Social Sciences in China*, 39(4): 162.

19 Ibid.

20 Wang Yizhou. (November 2009). “Chinese Diplomacy since 1949: an Overview,” *Beijing Review*, p.14.

political and economic independence and in the 1960s adopting an independent foreign policy, China tried to stay away from both the West and East camps of the Cold War.²¹ It even resisted intense pressure from the Soviet Union to draw China into its influence. Mao's foreign policy was characterized by its opposition to the superpowers (the US and the Soviet Union) and the security institutions, which they led on the one hand, whereas close relations with developing countries on the other hand.²² Mao committed to the modernization of his country through the "emancipation of women, the attainment of universal literacy and the provision of basic healthcare to the entire citizenry".²³ Yet, the leading limitation of the Mao period was China's failure to establish a dynamic economy and its marginalization in the international economic system.²⁴

Unlike the Mao era, China's membership in international organizations noticeably increased under Deng Xiaoping's leadership.²⁵ The most significant accomplishment of the Deng era was economic liberalization, and accordingly China began to integrate into regional and global political and economic systems.²⁶ For instance, China increasingly participated in intergovernmental and non-governmental organizations, particularly financial ones,²⁷ which marked a sharp difference in China's role in the international political and economic community compared with the Mao era. Commercial diplomacy had become the guiding principle of foreign policy to support economic achievements under Deng.²⁸

Diplomatic relations and memberships in international organizations launched by Deng have been expanded by the following leaders: Jiang Zemin (1993-2003), Hu Jintao (2002-2012) and current leader Xi Jinping (2012-...). In the meantime, respect for sovereignty and non-interference in the domestic affairs of other states remained as core principles of Chinese foreign policy. As Kupchan points out, until 2010 China followed a foreign policy with "limited and modest aims," keeping a low diplomatic profile, and instead focused more on economic growth.²⁹ Only after the Chinese leadership agreed that the country reached a threshold with respect to possession of necessary resources did China began to pursue a more active and assertive foreign policy.³⁰ While pursuing active diplomacy, Chinese leadership has

21 Kai He. (2016) "China's bargaining strategies for a peaceful accommodation after the Cold War," TV. Paul (ed.), *Accommodating Rising Powers: Past, Present and Future*, Cambridge: Cambridge University Press, p.212.

22 Evan S. Medeiros and M. Taylor Fravel. (2003). "China's New Diplomacy," *Foreign Affairs* 82(6): 24.

23 Burki 2017, p.47

24 Yizhou 2009, p.10.

25 Alastair Iain Johnston. (2003). "Is China a Status Quo Power?" *International Security* 27(4): 12.

26 Ibid., p.5 and Yizhou 2009, p.10.

27 Evan S. Medeiros and M. Taylor Fravel. (2003). "China's New Diplomacy," *Foreign Affairs* 82(6): 24.

28 Wang Yizhou (March 2012). "New Direction for China's Diplomacy," *Beijing Review*, p.14.

29 Charles A. Kupchan (2012). *No One's World: the West, the Rising Rest, and the Coming Global Turn*, Oxford: Oxford University Press, p.101.

30 Ibid.

been careful in differentiating China from other great powers, which seek to impose their ideologies or preferences on weaker states.³¹ It has been highlighted that China's foreign policy would not benefit from power asymmetries. Instead, China would "work on behalf of other developing and rising powers to democratize the global order and undermine the power of the West".³²

In recent years, Chinese foreign policy has become considerably more transparent. One of the factors contributing to the transparency of China's foreign policy-making is the expansion of public debates on global affairs thanks to the increasing number of TV talk shows, diplomacy books, and opinion pieces in various publications.³³ Another factor is that the Chinese state began to extensively use the internet to inform the public about the foreign policy-making process by making white papers available on State Council Information Office's website and providing detailed information on China's position regarding various issues on Ministry of Foreign Affairs' website.³⁴ In addition to steps in favor of more transparency in foreign policy, China has increasingly pursued soft-power diplomacy. China's soft-power diplomacy included three leading components: promoting its language and traditional culture, offering an attractive developmental model for less developed states and presenting financial aid for developing states without putting forward any political preconditions like the Western donors.³⁵

China also strengthened its diplomacy through its commitment to multilateralism and expansion of its memberships and partnerships in regional and global mechanisms and organizations. By the late 1980s and early 1990s, China sought to develop its relations with other countries. In this regard, it either established diplomatic relations with 18 countries along with post-Soviet states or improved its existing ties.³⁶ In the meantime, China has gradually reinforced its presence in a number of international organizations and regimes.³⁷ Chinese leaders have prioritized their country's different identities in accordance with the other side, whom they have entered into mutual interaction. When different variables regarding China are considered, it can be suggested that China is concurrently a developed state, a rising state and a developing state. If we look at China's position in the United Nations Security Council (UNSC), China has been attributed the role of a 'great pow-

31 Catherine Jones and Shaun Breslin. (2015). "China in East Asia: Confusion on the horizon?" Jamie Gaskarth (ed.), *Rising Powers, Global Governance and Global Ethics*, London and New York: Routledge, p.117

32 Ibid.

33 Medeiros and Fravel 2003, p.30.

34 Ibid., p.31.

35 Randall L. Schweller and Xiaoyu Pu. (2011). "After Unipolarity: China's Visions of International Order in an Era of U.S. Decline," *International Security* 36(1): 57

36 Medeiros and Fravel 2003, p.24.

37 Lai-Ha Chan, Pak K. Lee and Gerald Chan. (2008). "Rethinking global governance: a China model in the making?" *Contemporary Politics* 14(1): 3-4.

er,' having the capacity and responsibility to address key global issues with the established powers.³⁸ China has also improved its relations with the European states and "it was a founding member of the Asia-Europe Meeting, which holds biannual summits for heads of state and yearly ministerial meetings".³⁹

On the other hand, as a rising state it is one of the founding members of the BRICS (Brazil, Russia, India, China and South Africa) and it undertook a critical role in the establishment of the Shanghai Cooperation Organization (SCO). Lastly, China also shares some common characteristics with the developing states such as socio-economic shortcomings and the experience of colonization by great powers. This 'developing state' identity of China is underlined in its alliances with developing or less-developed states, as the Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC) has demonstrated.⁴⁰ In addition to these three identities, China has been identified as a regional power. As Sutter states; "based on its size, strategic location and rising economic and military power China has become the leading regional power in Asia".⁴¹ China either signed strategic partnerships or cooperation agreements with the neighboring states including "Russia, India, Indonesia, Kazakhstan, Thailand and Malaysia".⁴² It has also sought to cooperate with regional organizations such as the Association of Southeast Nations (ASEAN). By November 2002, China and ASEAN signed a Declaration on the Conduct of Parties in the South China Sea, aimed at preventing violent means in dealing with disputes in the South China Sea.⁴³

While China expanded its political influence in Asia in the last three decades, Chinese leaders have been careful and avoided any aggressive action that can be viewed as a threat by its neighbors, which would provoke them to establish a counter coalition.⁴⁴ They believed that enhanced political, economic and military relations with the neighbors, increased commitment to regional organizations and more Chinese flexibility on territorial disputes would serve both to regional stability and to China's interests.⁴⁵ China has played an active role in settling the territorial disputes with the neighboring states. As Medeiros and Fravel point out, in resolving border disputes with countries such as Kazakhstan, Kyrgyzstan, Laos, Russia, Tajikistan, and Vietnam, China even consented to receive "only 50 percent or less of the contested territory".⁴⁶ Overall, through its commitment to multilateralism,

38 Shaun Breslin. (2013) "China and the global order: signaling threat or friendship?" *International Affairs* 89(3): 617

39 Medeiros and Fravel 2003, p.25.

40 Breslin 2013, p.617

41 Robert Sutter. (2003-04). "Why Does China Matter?" *The Washington Quarterly* 27(1): 82.

42 Rosemary Foot. (2006). "Chinese strategies in a US-hegemonic global order: accommodating and hedging," *International Affairs* 82(1): 86.

43 *Ibid.*, p.85.

44 Kupchan 2012, p.101.

45 Sutter 2003-04, pp.82-83.

46 Medeiros and Fravel 2003, p.26.

enhanced relations with others including neighbors and non-neighbors alike, and peaceful settlement of historical territorial disputes, China has strengthened its hand as a responsible international actor. In addition, Chinese leaders have tried to replace the 'China threat' perception with 'peaceful rise of China' perception through the diplomacy.

China's Foreign Policy towards the Middle East

China's diplomatic relations with regional states started in the late 1970s under Deng Xiaoping's rule. A number of interests have shaped Chinese foreign policy-making towards the region, including securing energy supplies, consolidating economic relations, and arms and defensive technology trade with regional states. While China was self-sufficient in oil until the early 1990s, for the first time, it began to import crude oil in 1993, facilitating its economic relations particularly with the Persian Gulf states.⁴⁷ This also marked a clear shift from China's previous ideologically-based foreign policy to an interest-based foreign policy towards the region. By 2015, the share of imported oil constituted "up to 60 percent of the country's consumption".⁴⁸ Ponizilova interprets this as an energy interdependence between China and oil-rich regional states rather than energy dependence of China on the region's oil.⁴⁹ In this regard, oil-rich Gulf states also depend on China as a giant customer of their hydrocarbons and petrochemicals, and they seek to maintain this economic interdependence.

Arms sales to regional states constitutes another critical dimension of China's interest in the MENA. Since the 1980s, China have perceived the MENA as a large and a significant market for arms. While, China's arms sales to regional states fell by about 40% in the aftermath of the Iran-Iraq War, the region has remained China's largest arms market⁵⁰ which has been an issue of constant irritation for the US.⁵¹ Arms exports and defensive technology transfers to region have contributed to China's development and modernizations of its defense industry.

China's foreign policy-making towards the region includes three leading principles. Firstly, China has been careful not to intervene in the domestic affairs of regional states. Secondly, China has aimed to establish friendly relations with all countries in the region without taking into consideration their regime types. Hiim and Stenslie point out that China has prioritized maintaining good relations with major regional powers such as Israel, Turkey, Iran and Saudi Arabia without en-

47 Steve A. Yetiv and Chunlong Lu. (2007). "China, Global Energy, and the Middle East," *Middle East Journal* 61(2): 203.

48 Yoram Evron. (2017). "China's diplomatic initiatives in the Middle East: the quest for a great-power role in the region," *International Relations*, 31(2): 126.

49 Ponizilova 2019, p.646.

50 Yetiv and Lu 2007, p.211.

51 Zhiqun Zhu. (2007) "Petroleum and Power: China, the Middle East, and the United States," *Yale Journal of International Affairs* 2(2): 29.

tering into formal alliances with them unlike the US.⁵² Lastly, Beijing has avoided involving in regional conflicts and has cautiously committed itself to conflict settlement in the region through multilateral frameworks. Mostly, China favors conflict management initiatives of regional organizations which are acceptable to the involved parties and if regional initiatives cannot settle the case, then it may involve the UNSC in the conflict resolution.⁵³

Throughout the 1990s, China sustained good relations with regional states, including America's close allies (Israel and Saudi Arabia) and anti-American states (Iran and Iraq) mainly based on economic relations and arms trade.⁵⁴ Starting with the early 2000s, China also sought to develop cultural ties with regional states. For that purpose, China organized cultural activities in the region and the Chinese-Arab Friendship Association was established in 2001.⁵⁵ In the same year, China also signed approximately 3,000 contracts with Gulf Cooperation Council (GCC) states "for labor services worth \$2.7 billion".⁵⁶ China-Arab States Cooperation Forum was then established in 2004 by China and the Arab League in order to encourage Sino-Arab cooperation through regular meetings involving Chinese representatives and their Arab counterparts.⁵⁷ In the meantime, senior Chinese military officers visited Egypt, Syria, Jordan, Lebanon and Israel to meet with their counterparts and Chinese troops participated in peacekeeping mission in Lebanon in 2006.⁵⁸ China also contributed to anti-piracy and maritime security missions in the Arabian Sea and the Gulf of Aden.⁵⁹

Following the outbreak of Arab Uprisings and its destabilizing outcomes in the region, Chinese decision-makers decided to follow a more active foreign policy towards the region due to two underlying reasons. First, the growing political and economic instability in the region was challenging Chinese interests including energy security, trade relations, Chinese regional investments and disruption of China's maritime routes to Europe.⁶⁰ Second, through destroying the existing linkages between great powers and regional states, which previously limited China's involvement in the region, it now allowed much room for maneuver for China.⁶¹

52 Henrik Stalhane Hiim & Stig Stenslie. (2019). "China's Realism in the Middle East," *Survival* 61(6): 158.

53 Mordechai Chaziza. (2015). "China's Middle East Foreign Policy and the Yemen Crisis: Challenges and Implications," *Middle East Review of International Affairs* 19(2): 19.

54 Yetiv and Lu 2007, p.201.

55 Mohammad Salman, Moritz Pieper and Gustaaf Geeraerts. (2015). "Hedging in the Middle East and China-U.S. Competition," *Asian Politics & Policy* 7(4):581.

56 Zhu 2007, p.27

57 Ponizilova 2019, p.651.

58 Salman, Pieper and Geeraerts 2015, p.581.

59 Lons 2019.

60 Enrico Fardella. (2015). "China's Debate on the Middle East and North Africa: A Critical Review," *Mediterranean Quarterly* 26(1): 10-12.

61 Evron 2017, p.126.

China launched the Belt and Road Initiative (BRI) in 2013, which attaches special importance to the MENA with its trade routes connecting Asia, Europe and Africa. Region's importance for China was reflected in a number of Chinese government documents. For instance, in 2014, China presented '1 + 2 + 3 strategy' aimed at supporting Sino-Arab cooperation in upcoming years. '1+2+3 cooperation pattern,' indicated China cooperation trends with the regional states "with '1' representing energy as a core interest; '2' infrastructure construction, as well as trade and investment; and '3' nuclear energy, satellites, and new energy sources".⁶²

Another document is the 'Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road' which was issued in March 2015, by the National Development and Reform Commission, Ministry of Foreign Affairs, and Ministry of Commerce of the People's Republic of China, with State Council's authorization. The document refers to the MENA, and states five cooperation priorities for countries along the BRI including policy coordination, facilities connectivity, unimpeded trade, financial integration and people-to-people bonds.⁶³ 'China's Arab Policy Paper' which was issued in January 2016 is also an important document with a focus on the Arab states. The document underlines China's willingness "to cooperate with Arab states to promote the new type of cooperation mechanism featuring openness and reciprocity, mutual benefit and win-win results".⁶⁴ Lastly, it is pointed out that China would be strengthening its relations with the countries in the region with the "Declaration of Action on China-Arab States Cooperation", which was issued during the 8th China-Arab States Cooperation Forum in 2018 held in Beijing.⁶⁵ By late March 2021, Chinese Foreign Minister Wang Yi visited six countries in the region including Saudi Arabia, Turkey, Iran, the United Arab Emirates (UAE), Bahrain and Oman, which demonstrated region's expanding importance for China. In an interview, just before his Middle East tour, Li outlined China's approach to conflict in the region, stressing Beijing's commitment to five points including "mutual respect (non-interference in internal affairs), equity and justice (read Palestinian issue), non-proliferation (Middle East nuclear-weapon-free zone), collective security (proposal to hold in China a multilateral dialogue conference for regional security in the Gulf) and development cooperation (BRI, Free Trade Agreements)".⁶⁶ For the most part, China has employed diplomat-

62 Lons 2019.

63 For more details, view Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road. (March 2015). Accessed March 14, 2021. <http://2017beltandroadforum.org/english/n100/2017/0410/c22-45.html>

64 China's Arab Policy Paper (January 2016). Accessed May 20, 2021. http://english.www.gov.cn/archive/publications/2016/01/13/content_281475271412746.htm

65 The 8th Ministerial Meeting of the China-Arab States Cooperation Forum (CASCF) Held in Beijing (10.07.2018). Accessed March 22, 2021. <http://www.china-embassy.org/eng/zgyw/t1576621.htm>

66 M.K. Bhadrakumar (April 4, 2021) "China playing the long game in the Middle East," Asia Times. Accessed April 10, 2021. <https://asiatimes.com/2021/04/china-playing-the-long-game-in-the-middle-east/>

ic and economic means in its foreign policy-making towards the MENA. Beijing's overwhelmingly non-interventionist policy into domestic affairs of regional states has been welcome in the region. Since the eruption of the so-called Arab Spring in late 2010, China has increased its influence in the region through BRI and commitment to mediation diplomacy. China appointed special envoys to Middle East Peace Process between Israel and the Palestinians and to Syria. The next section focuses on a number of examples from China's mediation diplomacy in the region.

China and the Israeli-Palestinian Conflict:

China adopted an impartial position with respect to the Israeli-Palestinian Conflict, supported its peaceful resolution through the Partition Plan and viewed it "as an imperial power conflict between external antagonists who created the conflict, nurtured it, sustained it and benefited from its continuation".⁶⁷ China has been in contact with the Palestinian Liberation Organization (PLO) since its establishment in 1964 and has backed Fatah, the moderate wing of the PLO.⁶⁸ While Beijing supported the self-determination rights of the Palestinians, it also supported the Israeli Communist Party, Maki, with a belief that the Maki Party's governance would contribute to likelihood of peace between the Palestinians and Israelis.⁶⁹ As Fulton points out, whereas China has leaned towards the Palestinians politically and ideologically since Mao's rule, in the name of Third World solidarity, it has economically leaned towards Israel.⁷⁰

China adopted an anti-Israeli stance until the mid-1980s, which began to change under Deng Xiaoping's economic liberalization and was then replaced by a realist and pragmatist foreign policy towards Israel.⁷¹ China continued to provide diplomatic support for the Palestinians in the UN since its access to permanent membership in the UNSC. Palestinians also demanded a greater role to be played by China in the Palestinian-Israeli Peace Process.⁷² In the 1990s, China's position with respect to the conflict became more complicated. While it preserved its pro-Palestinian position encouraging a two-state solution, partition of Jerusalem and diplomatic support for the Palestinians' rights in international platforms, it initiated diplomatic relations with Israel in 1992.⁷³

67 Muhamad S. Olimat. (2013). *China and the Middle East: From Silk Road to Arab Spring*, New York: Routledge, p.20.

68 Michael Dillon. (2004). "The Middle East and China," in *The Middle East's Relations with Asian and Russia*, Tom Pierre Najem and Martin Hetherington (eds.), London: Routledge Curzon, p.46.

69 Olimat 2013, p.22.

70 Jonathan Fulton, (26.05.2021) "Do China and Russia want to replace the US as mediators in the Israeli-Palestinian conflict?" Atlantic Council, <https://www.atlanticcouncil.org/blogs/menasource/do-china-and-russia-want-to-replace-the-us-as-mediators-in-the-israeli-palestinian-conflict/>

71 Zhu 2007, p.30.

72 Kyle Haddad-Fonda. (2014) "Prospects for China's Expanding Role in the Middle East," *Middle East Report* 270, p.25.

73 Evron 2017, p.131.

China's cautious mediation attempts in the Israeli-Palestinian conflict started in the early 2000s with its decision in 2002 to appoint special envoys to deal with the conflict to facilitate the talks between Palestinians and Israelis.⁷⁴ Yet, it avoided any serious investment of political, economic and military resources for mediation.⁷⁵ After the division among the Palestinians in the aftermath of Hamas's victory in the 2006 parliamentary elections in Palestinian territories, China's support for the Palestinian relatively decreased. China refrained from imposing sanction on Israel and its criticism of Israel has seen a gradual decline leading China to adopt a more balanced approach.⁷⁶

By early May 2013, Chinese President Xi Jinping separately received both Israeli Prime Minister Benjamin Netanyahu and Palestinian President Mahmoud Abbas in China and in the immediate aftermath of the visits he put forward a four-point proposal for resolving the Israeli-Palestinian conflict. 2013 Proposal included: first, an independent Palestinian state to be established with East Jerusalem as its capital and respect for Israel's right to exist and its legitimate security concerns. Second, negotiations to be held as the only way for peace. Third, support for "land for peace" principle, and lastly greater role to be played in the peace negotiations by the international community.⁷⁷ In August 2014, this time, China's foreign minister Wang Yi put forward a five-point proposal to settle the Israeli-Palestinian conflict. Foreign Minister Yi's proposal firstly called on both sides for a ceasefire, secondly expressed support for Egypt's and other countries' ceasefire initiatives, thirdly underlined support for the valid claims and legitimate rights of the Palestinian people, fourthly called on UNSC and international community to take greater responsibility and lastly attracted attention to humanitarian aid to Gaza.⁷⁸

In line with the four-point proposal of 2013 and five-point proposal of 2014, China's Arab Policy Paper of 2016 stated China's support for "the Middle East peace process and the establishment of an independent state of Palestine with full sovereignty, based on the pre-1967 borders, with East Jerusalem as its capital" and expressed support for the Arab League and its member states' efforts to this end.⁷⁹ By July 2017, Chinese President Xi Jinping came up with a new four-point proposal to settle the Israeli-Palestinian conflict which largely echoed his earlier four-point proposal back in 2013. An additional detail mentioned in the new proposal is Chi-

74 Sun & Zoubir 2018, p.235.

75 Chaziza 2018, p.36.

76 Evron 2017, p.131.

77 "Chinese President makes four-point proposal for settlement of Palestinian question," Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (06.05.2013). Accessed March 19, 2021. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/wjlb_663304/zjzg_663340/xybfs_663590/gjlb_663594/2868_663726/2870_663730/t1037823.shtml

78 "China Raises Five-Point Peace Proposal on Settling Israel-Palestine Conflict," Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (04.08.2014) Accessed March 19, 2021. https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1180306.shtml

79 China's Arab Policy Paper 2016.

na's willingness to promote "peace through development and cooperation between the Palestinians and Israel."⁸⁰

Chinese Foreign Minister Wang Yi reiterated China's readiness to act as a mediator between Israel and Palestine during his March 2021 visit to the Middle East. Following the recent outbreak of violence among the Palestinians and Israel in May 2021, "China's representative to the UN and current president of the UNSC, Zhang Jun, issued a statement on May 10 in which he condemned violence against civilians, called for restraint from both sides, and encouraged de-escalation".⁸¹ Special envoy of the Chinese government on the Middle East issue, Zhai Jun also published an article titled "Two-state solution is only way forward in Middle East" in which he emphasized that the only way to solve the Palestine-Israel conflict is through a 'two-state solution'.⁸² Lastly, in a call to his Palestinian counterpart Riyad Al-Maliki, the Chinese Foreign Minister Wang Yi expressed his country's rejection of the "illegal Israeli plans" and support for "the establishment of a Palestinian state with East Jerusalem as its capital".⁸³

Overall, it can be suggested that whereas China's support for the Palestinian cause was stronger through time China has adopted a more balanced with respect to the Israeli-Palestinian conflict. Whereas China's diplomatic support for the Palestinians' rights in international platforms remained unchanged, China also maintained good relations with Israel and recognized Israel's security concerns. In the last decade, Chinese authorities expressed their willingness to play a greater role in the settlement of the conflict and they came up with a number of proposals. In these proposals, Beijing emphasized a two-state solution with East Jerusalem as the capital of an independent Palestinian state. In addition, Chinese officials continued criticizing external actors' involvement in the conflict. It's fair to suggest that while China's impartiality and non-interventionist policy makes China a potential mediator in the conflict, its reluctance to devote any material input for conflict management limits its performance. Despite strong diplomatic statements and proposal to settle the conflict, so far China could not make any concrete progress in its mediation diplomacy regarding the Israeli-Palestinian conflict.⁸⁴

80 "China pushes four-point Israeli-Palestinian peace plan," *The Times of Israel*. (1 August 2017). Accessed March 13, 2021. <https://www.timesofisrael.com/china-pushes-four-point-israeli-palestinian-peace-plan/>

81 Fulton 2021.

82 "Two-state solution the only way forward in Middle East: Chinese envoy," *Xinhua* (28.05.2021). Accessed May 30, 2021. http://www.xinhuanet.com/english/2021-05/28/c_139975807.htm

83 "China rejects Israel's planned annexation of West Bank," *Middle East Monitor*. (June 1, 2020). Accessed June 2, 2021. <https://www.middleeastmonitor.com/20200601-china-rejects-israels-planned-annexation-of-west-bank/>

84 Chaziza 2018, p.37

China and the Iran's Nuclear Program

China's foreign policy towards Iran has been mainly shaped by China's growing need for energy along with its attempts to diversify its energy supplies and search for new arms markets. China and Iran signed agreements on trade and technical cooperation in 1971 and direct flights between Beijing and Tehran began in 1974.⁸⁵ Starting with 1974, China began to import oil from Iran and to provide technical assistance to China's domestic oil exploration and refining industries.⁸⁶ During the Iran-Iraq War of 1980-1988, China sold arms to Iran when Iran was subject to US sanctions and Soviet Union was reluctant to provide Iran weapons.⁸⁷ In addition to Sino-Iranian arms, energy deals and technical assistance in oil exploration and industry, China also invested in Iran's energy infrastructure. Furthermore, after the Iranian Revolution of 1979 when the Western powers cut their support for Iran's nuclear program, China provided Iran with some critical materials, contributing to the development of its nuclear program. Yet, China has been careful not to provoke the US regarding its relations with Iran and thus China avoided blocking international sanctions against the Islamic Republic in the 2000s.⁸⁸ Following the outbreak of the Iranian nuclear crisis, China insisted that the crisis had to be settled by the International Atomic Energy Agency (IAEA) and not by the UNSC. China's position was interpreted as an attempt by Beijing to prevent any measures against Iran to secure its energy interests in Iran.⁸⁹ In this regard, China adopted a cautious approach with respect to Iran's nuclear program. China participated negotiations on Iran's nuclear activity through its permanent membership to the UNSC.⁹⁰ As part of the E3+3 / P5+1 mechanism, China played an active role in negotiations with Iranian authorities about the nuclear crisis. China adopted a constructive approach in persuading Iran to collaborate with the international community regarding its nuclear program. It also "sought resolution of the Iran's nuclear crisis through multilateral mechanisms under the UN mandate".⁹¹ Chinese representative had spent remarkable diplomatic effort to enable the negotiation of the Joint Comprehensive Plan of Action (JCPOA) signed in July 2015.⁹² In the aftermath of Trump administration's decision to withdraw the US from JCPOA in May 2018 and to restart implementing sanction against Iran, Chinese officials expressed their country's ongoing commitment to the 2015 nuclear deal with world powers. Chinese officials met with

85 Dillon 2004, p.50.

86 Ibid.

87 Zhu 2007, p.30.

88 Ponizilova 2019, p.647.

89 Yitzhak Shichor. (2006) "Competence and incompetence: the political economy of China's relations with the Middle East," *Asian Perspective*, v.30, n.4, p.63.

90 Evron 2017, p.126.

91 Sun & Zoubir 2018, p.235.

92 Hiim & Stenslie 2019, p.157.

their French, German, Russian, British and Iranian counterparts in Vienna on 4 September 2020 to keep the nuclear deal alive in the abandonment of the US.⁹³ Few weeks later, on 10 October 2020, China's Foreign Affairs Minister Wang Yi received his Iranian counterpart Javad Zarif in China's south-western Tengchong, where he reaffirmed China's commitment to the 2015 nuclear deal and reiterated Beijing's support for Tehran.⁹⁴ During Zarif's visit, Wang Yi also proposed "to build a regional multilateral dialogue platform with equal participation of all stakeholders," which would "enhance mutual understanding through dialogue and explore political and diplomatic solutions to security issues in the Middle East," stating that support for the 2015 nuclear deal would be a precondition of entry to the platform.⁹⁵

China and Iran signed a \$400 billion, 25-year Comprehensive Strategic Partnership (CSP) during Wang Yi's Middle East tour in March 2021, which encourages further cooperation in transport, energy, telecommunications, tourism, defense and healthcare.⁹⁶ Under Biden administration, Washington is considering rejoining the JCPOA, but so far the US and Iran cannot agree whether the lifting of the sanctions over Iran or Iran's commitment to uranium enrichment limitations should be the first step to be taken. Here, it's fair to suggest that the strategic partnership agreement which Iran signed with China has increased Iran's bargaining power vis-a-vis the US. Whether or to what extent can China play a mediator role between the US and Iran in reviving the JCPOA remains debatable. On the one hand, relations with Iran clearly demonstrates the triumph of pragmatism over ideology since it has been the export of oil and trade of weapons which determined bilateral relations.⁹⁷ It's clearly in the interest of China to see restoration of JCPOA with the re-participation of the US. Yet, while balancing the US and Iran, China does not want to provoke the US. As Salman, Pieper and Geeraerts rightfully suggest, Iran's nuclear issue has been a politically sticky issue for China which requires it to adopt a "pragmatic tightrope walking" which on the one hand would contribute to its image as a responsible stakeholder and preserve its economic interest whereas on the other hand not to risk its relations with Washington.⁹⁸

93 "Iran nuclear deal members agree on preserving landmark pact," (September 1, 2020) Al-Monitor, <https://www.al-monitor.com/originals/2020/09/iran-deal-vienna-eu-snapback-sanctions-nuclear-iaea-un.html#ixzz6wXB3bS1y>

94 "China calls for new Mid-East forum, backs Iran," The Straits Times (October 12, 2020) <https://www.straitstimes.com/world/middle-east/china-calls-for-new-mid-east-forum-backs-iran>

95 Ibid.

96 Jonathan Gorvett (April 5, 2021) "China rising across the Middle East," Asia Times. Accessed April 12, 2021. <https://asiatimes.com/2021/04/china-rising-across-the-middle-east/>

97 Dillon 2004, p.50.

98 Salman, Pieper and Geeraerts 2015, p.582.

Concluding Remarks

The time when China was expecting conflicts in the MENA to be settled by other permanent members of the UNSC (US, Russia, Britain and France) is over. China has increased its engagement in regional developments and has presented itself as a peace broker in the region. However, based on the cases of Israeli-Palestinian conflict and Iran's nuclear crisis, it is difficult to maintain so far that China achieved concrete outcomes in its mediation diplomacy attempts in the MENA. China has been very cautious in its mediation diplomacy in order not to be dragged into the dispute in question and has primarily sought that the conflicts be addressed by multilateral mechanisms. Following the outbreak of the so-called Arab Spring and its destabilizing impact across the region, Beijing realized that contributing political and economic stability in the region would in turn benefit its own interests in the region.

While China's efforts to address the conflicts in the region have largely been commercially driven and selective, its mediation efforts in the region have also helped China to strengthen its image as responsible actor in international politics. Lack of historical baggage in the region, neutrality and non-interventionist position in domestic affairs of regional states led China to maintain good relations with all states in the region. Relying on its balanced and friendly relations with regional states, China put forward a number of diplomatic proposals to deescalate or settle the conflicts in the region. But these proposals neither captured any headlines in international media nor had a genuine impact. One of the shortcomings of these proposals is that they lack any practical solutions to the problems. Secondly, rather than solving the problem, China's proposals focused on stabilizing the situation. Lastly, China has avoided investing much resources in the conflict management. For instance, in the case of Israeli-Palestinian conflict, while China supported the Palestinian cause at the level of discourse in international platforms and a the two-state solution, its efforts have remained short of yielding practical results.

The Emergence and Expansionism of the Wagner Group, and Russian Interests in Syria

Nadejda Tsoy¹

Abstract

In the last few decades, wars have changed the structures and methodologies of battle tactics. The States have moved to hybrid and surrogate warfare, proxy, and cyberwars from the regular ground and force wars. This paper aims to map out the emergence and evolution of the Wagner Group, a Private Military and Security Corporation (PMSC), and the Syrian Civil War as a case study. Indeed, the ‘Wagners’ are a high-tech military force loyal solely to the Russian President Vladimir Vladimirovich Putin’s regime, and he bears the brunt. Moreover, many sources argued that Putin’s involvement in the Wagner Military Corporation meets his foreign security interests, where Putin plays his gambit. The purpose is grounded on hybrid warfare and security organizational form of geopolitics, Kremlin’s zealous ambitions, and its role in the present strategic Syrian predicament. There are still many questions about the secret operations of the Wagner security company without answers. The paper presents the hidden secrets behind the biggest Russian Armed contractors and why there is no official information about them. Which powers give the green light to this powerful military organization, whose interest does it represent in the Syrian Civil War? Does Russian Federation’s informal, non-legalize network security firm try to leave a trail action by representing Russian foreign interests in the modern Middle East, and what exactly Moscow wants from Damascus?

Key words: Wagner Group, Private Military Companies, Syrian Civil War, Russia.

¹ Social Sciences University of Ankara, Department of Political Science, Ankara, Turkey, nadejda.tsoy@student.asbu.edu.tr

Introduction

In the last few decades, the wars have changed the structures and methodologies of battle tactics. From the regular ground and force wars, the States have moved to hybrid and surrogate warfare, proxy, and cyberwars. Therefore, government military and security play a crucial role in International Relations. The emergence of Non-state Armed Actors (NSAA), Private Military, and Security Corporations or firms have become a central figure in Global Security Studies. NSAA has metamorphosed from different phases and it now offers a far wide range of services. Nowadays, we are witnessing a new era in proxy and hybrid warfare using different manipulation and tactics to reach their goals.

In this light, all military countries may have some PMC on board, and in one way or another, they are loyal to their state's foreign policies. There are also many examples of just commercial interests, but states have leverages in sponsoring them. Russia is not an exception but probably the owner of the greatest number of well-skilled contractors and security companies. What secrets are hidden behind the biggest Russian contractors' group, and why is there no official information about them?

This article introduces the historical emergence of the Wagner Corporation, its global spread and talks about the sought-after PMCs industry sector in the world, general information and agendas. Then comes an analyzes of the structure and methodology of the 'Wagners' security operations in the Syrian Civil War by demonstrating Moscow's strategic interest from non-legalized elements supporting Bashar al Assad's regime in Damascus. This paper aims to show that the Wagner PMC owners' relations with Putin and dividends are shared. To better understand Russian PMC's motivation in the Syrian Civil War, we need to understand Russian's geopolitical claims in this region. The article covers the arguments of the 'Wagners' connection to the Kremlin and how Russian foreign policy benefits from their contractors. What makes young soldiers leave their motherland a thousand kilometers from Syria and give their lives in strange war. This case study also shows non-lethal aid for war statistics and experience combat skills, flexibility, and loyalty.

The Emergence of the PMC Industry

The emergence of the Private Military and Security Corporation sector helped warring parties bolster their diplomatic flexibility and minimize the official casualty counts. Moreover, this method helps to doom involvement in domestic conflicts and invisible benefit from foreign agenda. The main problem for the global policymakers' agenda is how to figure out PMCs operations put into a framework of international law. However, PMCs militants, if they hold arms and fight on one side

of the conflict with or without recognizable uniforms and under or the military command, are under the Geneva Convention (Isenberg 2009).

There are many different interpretations of PMC's emergency, behavior in different situations, and task structure. To understand what PMCs could benefit from any conflict or even create chaos for a future one, one needs to understand their contribute logic. Another important point is, the PMCs impact the Global War on Terror, which affects traditional combat in the legitimacy of non-state armed actors to use deadly force. There is still no clear definition and clear distinction between PMC and mercenaries. However, international law has different regulations on their acts and at present there is no international legal act that would reflect their activities of PMCs and which would regulate them. It is clear that the emergence of PMC was a cover of mercenaries' actions, and by a security naming contractor are still a mercenary with their material interest. Many firms that specialize in protecting personnel and property, and do not participate in hostilities, prefer to call themselves private security companies. Nevertheless, when these security functions are performed during armed conflicts, it becomes difficult to distinguish between combat and security functions.

According to offensive realism, states in pursuit of maximizing their power are ready for any steps with any price. NSAA's and PMC's are just elements of these Global War games between powerful countries to show their power at all levels of the new Warfare Era (Glaser 2016, 19).

The modern history of PMC is mainly related to the end of the Second World War, where thousands of soldiers after the war became unemployed and were never conscripted into the regular armies. To make matters worse, many returned from the conflicts and wars of Independence on the African continent, causing a significant upsurge and dissemination of mercenaries globally. The concepts of Private Military Corporations and Mercenaries are synonymous: they both are involved in war operations, well-trained and experienced troops, and fighting just for money, not for other interests (Møller 2005). They were cheap to manage and were more experienced than the national army. There was no need to provide them food, pension, or housing; they were ready for any dirty work without any questions.

The result of mercenaries' violence was a ban on army hiring activities at the UN level. This prohibition is contained in the Additional Protocol of the Geneva Conventions of 12 August 1949, concerning protecting victims of international armed conflicts, of 8 June 1977 (Protocol I). However, some countries have not ratified it, in particular the United States and some other countries. Also, the duties and definition between PMC and mercenaries are very thin and for these reasons, mostly hard to divide and charge them to justice (Курьлев, и др. 2017, 133).

Even Niccolo Machiavelli mentioned mercenaries in his book *“The Prince,”* stating, *“‘Hire troops’ are dangerous and might band and betrayed its commander. Those leaders cannot trust them because mercenaries are just seeking profit. They do not have any moral principles, and the hirer will never achieve stability and security for its State”* (Grundy 1968).

After the Cold War, there was a security vacuum which was an opportunity for PMSC to provide security services. Demand for these services grew from states and Non-Government Organizations (NGOs) like the United Nations (UN Peacekeepers), Global Corporations. Security services’ suppliers rapidly increased and recruited and trained people in many countries on six continents with over two hundred companies (Avant 2013, 428). Aggressive actions and abuse of authority of the PMCs troops is a buzzword and occupies global public debates on and off mainstream media. Can they operate under the law, which law and interests are they to observe, should we give them the power to act treacherously with impunity? PMCs are mainly operating in armed conflict zones in various countries as suppliers. Notably, PMSCs guarantee the militaristic direction of the state’s foreign policy with immunity from local and international law restrictions. Accordingly, where corporate law is in force, no one, including the UN structures, could entirely demand publicity and legal transparency.

The Emergence of the PMC in the Middle East

The modern history of the PMC industry in the Middle East region is related to different historical facts emanating from the defunct USSR and the American invasion of Afghanistan and Iraq. During the two wars, US PMC troops became a regular part of hybrid military operations, where they were under the control of the Command Center (COMCENT) of the Western coalition. The Middle East is awash in PMC doing ‘3D’ dirty work, dangerous, and challenging task force (Baum and McGahan 2009). Another point worthy of consideration is US PMSCs have been training the Iraqi polis, army, and private force, meanwhile others were guarding oil fields and government facilities, and the third group was guarding prisoners. Other than that, we find that, there information leaked that US PMC have been doing army job and security was just a cover and American troops were obeying orders from Washington (Avant 2013, 426). Many different PMC organizations are operating in the Middle East region. Among them are Blackwater, Kellogg, Titan Corporation, Brown and Root (USA); Aegis (British); Wagner Group, Moran Security Group, E.N.O.T. Corp (Russia); Groupe-EHC (France) (Курьлев, и др. 2017, 139). Some oil-rich countries in the Gulf have their experienced ‘soldiers of luck’ whom they are ‘buying’ from PMC’s training centers and for these reasons, the Russian PMC’s presence increased in the region. They wanted to fill the military and security vacuum left by the Americans in the region by comparing them with the Amer-

icans in this industry. Wagner Group is not the first Russian PMC organization in the Middle East and with the 'Wagners' have a proxy role in the Syrian conflict by serving Kremlin's geopolitical interests. Wagner Group is the prototype of the Slavonic Corps, which in 2013 were hired to protect Syrian government oilfields in the Deir ez-Zor region but were sent to reinforce Assad's troops in the town Az Soukhna were defeated by the rebel guerillas (Dreyfus 2020). 'Wagner' executes Kremlin's ambitions in the Middle East and Central and North Africa and carries out operations to achieve Russian foreign policy. Nearly a decade after its first appearance, Wagner has spread across the world. Meanwhile, Russia gets to maintain plausible deniability while expanding its foreign policy reach. Among Wagner, contractors are former Russian officers, former Russian Task and Special Forces operators, and some international structures. 'Wagners' are actively operated in Syria, providing oil field protection services by using low-quality personnel and military operations launching by highly skilled combat officers (Крытов 2020).

What Do We Know about Wagner Group?

After the fall of the USSR, many former intelligent officers, lieutenants who were combats in Afghanistan, Chechnya, Caucasus, Spetsnaz (Special Forces) elite members created a new private security sector. They had a high level of military skills, and most importantly, many of them took a high-level position in a new government and could unite veterans' associations. Russian PMC's had their aim to work internationally. In 1998, Russian were registered about 5000 private security companies with 155,000 employees. Alongside that, we find, some independent sources talked about 800 000 to 1,200,000 people, plus another 200,000 who worked in small, unlicensed security firms. In 2009 the same source claims that the number of private security forces were higher than the troops in regular army of Russian Federation (Hurst 2010). Nevertheless, Russian law forbade them to fight for money.

Wagner Group is a Private Russian Security company or unofficial Private military corporation (PMC) based in Russia and Hong Kong. This 'unofficial' company means that this organization does not belong to the regular Russian armed forces and does not have legitimacy or legal status in Russian territory. The Wagner group operated in different parts of the world and protected the Russian Federation's interests in Ukraine, Belarus, Serbia, Syria, Libya, and some central and east African countries. Among the Russians are fighters of Caucasian, Balkan, Central Asia origins. Wagner functions not just in military actions services but also in providing armed security services in gold, diamonds, gas, oil, and other natural resources protection. Approximately the number of Wagner troops ranges from 1,350 to 2,000 depends on needs. According to Russian law, mercenaries are prohibited, and Russian officials vigorously deny any Wagner military corporation links. However, by many testimonies, Kremlins non-state armed actors get military orders and medals

for their mysterious jobs killed during the military operations are getting Orders of Courage-Posthumously. According to some non-official sources, the Wagner PMC lost almost 300 contractors in the Syrian Civil War since 2015 and families got Honor Orders, which were signed by Putin (Коротков 2016). Even families of 'Wagners' mostly do not know where their relatives were deployed. Therefore, their presence in Syria showed their rare photos or stamps in passports (Tsvetkova and Zverev 2016).

In 2015, Google Earth service archived satellite images showed that a military regime camp was established near the village Molchino in the Krasnodar region. In addition, the 10th Separate Special Brigade of the Russian GRU was also deployed there. The military base is heavily guarded, and all information about this object is classified. Reporters of Russian RBK magazine interviewed a former contractor who gave some information about this camp. He said about two dozen tents, on the territory and several residential barracks, a sentry's tower, a dog handler, a training complex and a parking lot, an employee of a private military company who was there describes the base. In this camp, fighters are trained before going to Syria, Libya, the African continent to perform their duties (Рождественский, Баев и Русяева 2016, 76).

Russian ChVK Wagner corporation company is not the first but the most well-known private military corporation in and outside of the country since 2015. First, we have been started to hear about the Wagner group in 2014. Wagner PMC was born out of the conflict in Ukraine during the Russian annexation of Crimea in 2014. Moreover, later on, 'Wagners' were appeared in Donetsk and Lugansk. It says Moscow used the Wagner Group in secret security operations abroad. Besides, it is not a complete list of countries where this PMC has operated since its creation (Marten 2020). ChVK also works on some private oil or natural resource production Russian companies. Including Gazprom, Rosatom, Rosneft, who hired them to protect and safely convey raw materials to customer's countries (Dyner 2018). Nevertheless, what is the difference between 'Wagners' and another dozen Russian PMC? Maybe, it is not just security but combat formation. With material interest, they might also have a patriotic nationalist accord in their actions. These all illustrate why many authors call them 'shadow band of Putin' or 'Putin's dogs.' Therefore, the creation of a ChVK Wagner is a carefully thought out and planned operation who else can head the job better than Yevgeniy Prigozhin, who has proven himself to be a loyal servant of Putin.

The Wagner Group Actions in Syria

The Syrian Civil War was started in 2011 due to the government's violent answer to peaceful meetings in different parts of the country. Citizens have demanded

the resignation of their president Bashar al Assad and were also upset about high unemployment and corruption. Repressive movements from the state have turned the country into a full-scale civil war. Ten years have passed, but the situation in Syria has not changed significantly, and millions of Syrians had to find asylum in neighboring countries. These became a perfect environment for disseminating non-state armed actors, terrorist organizations, and PMC.

Syria needed Russian support because the population was at mass leaving the country, and government troops were exhausted after years of military actions. Terrorists were controlling the main highways, oilfields, suburbs of Damascus, Homs, Aleppo. Russian military support became excellent facilitation for al Assad's army in managing hydrocarbon resources, relies upon the occupied territories by ISIS, Kurds, and rebellions. In his interview with "60 minutes," Russian President Vladimir Putin mentioned that Russia would support Bashar Al Assad as the one legitimate government in Syria and ready to help in fighting terrorism (Putin 2015). From his side, the Syrian President gave the green light to Russian Government military divisions' full support in using their proxies PMCs in the country.

Since the USSR time, the Russian Federation has had close ties with Syria. In 1957, Nikita Khrushchev was the first Soviet leader who openly announced providing material and economic assistance. In 1980 between countries were signed a military cooperation agreement. Russia tries to help the Syrian army recapture oilfields from ISIS. By all sources, the mysterious Russian PMSC was identified in Syria in 2015 and launched its operations there. They showed themselves very well in combat zones, mine clearance, instruction, and logistics in Donbas War in Ukraine. What is Russian interest so far from their borders? In Syria, Russia has factors, and military bases. The Shayrat airbase in Homs, and Khmeimim airbase in Latakia (200 kilometers from the Syrian capital Damascus and 30 kilometers from the Bassel al Assad airport) can be shown as examples in this regard. Also, Russia has another base in Tarsus, which close to Lebanon's capital Beirut (Крытов 2015). Through this base, Russia manages seaports in the Mediterranean Sea, connects it with the Black Sea through Bosphorus, and strengthens its influents. ChVK Wagner is an ideal cover to harden them in battle, pursuing a military experience army for a great war. Russia also has its economic and practice interests in Syrian War participation (firstly, weapon sales and armed market opportunities for the Russian budget; secondly a chance to test new weapons and use the Special Forces in a real battlefield (Lund 2019, 35).

In March 2016, the Syrian regime rewarded mercenaries who seized territories from armed terrorists, motivating them with oil and mining rights. It was the turning point for 'Wagners' into a war strategy and Russian interests in Syria. 'Wagners'

2 ISIS terroristic organization Islamic State of Iraq and Levant

work in Syria for a high monthly salary, which ranges from 3,500\$ to 5,000\$ and their relatives also receive compensation should they die (Moscow(AFR) 2018). After ‘Wagners’ emergence in Syria, Syrians were also recruited and trained, which was financed with Russian PMC Kremlin’s money. They are an even cheaper imitation of well-skilled officers but still ready to serve tenants in the war. They help bring more financial wealth to their owners in Moscow by securing new contracts from oilfield security in Libya (Mackinnon 2021). Wagner group has security job and training benefits in the Middle East as they ‘sell’ their well-trained recruits to other companies. Security actions is just a cover for corporations. According to some experts, the Wagner group’s participation is limited to a security role. Many sources testify to international Russian footprint ‘Wagners’ security operation in Syria. According to others, the mercenaries are directly involved in hostilities. (McFate 2019). However, no others but just Wagner Group owner Prigozhin is getting all government oil field security contracts (Shaw 2020, 75). In 2016, Syrian Oil Corporation signed an agreement with “EvroPolis,” which is affiliated with the Russian Wagner NGO. The Russian company has pledged to protect and to liberate oil and gas fields in exchange for a quarter of the completion, it explains further (Демидова 2020).

Open-sources report at least four major battles with ‘Wagners’ participation. In 2016 ‘Wagners’ experienced their first severe military operation in the liberation of Palmira from ISIS. Wagner PMC fights alongside with Russian Special Operation Forces and Syrian regular Army (Kozak 2016). This operation was successful even with 32 casualties and 80 wounded from Russian NSAA’s side. This military triumph helped the Syrian Armed Forces and the consolidation of al Assad’s power. Palmyra was a significant control center of hydrocarbon recourses and al Assad did not want to lose it. Next year, Russian NSAA engaged in one more operation to liberate Palmyra (Kozak 2016). In February 2018, Deir ez-Zor once again became an area for Russian PMC combat zone with US military supporters of Syrian Democratic Forces (SDF). Undoubtedly, ‘Wagners’ bravely fought to protect Conoco gas plant near infamous Deir ez-Zor, which resulted in the loss of dozens of lives during the combat. This time ‘Wagners’ lost about 100 soldiers and about 200 were wounded during their battle with anti-al Assad regime rebels (Sukhankin 2019). Also, it is important to understand the motivation behind the presence in Damascus and Moscow combat zones. They are not just PMC but mercenaries, in the wars of geopolitics strategy of Kremlin. Because when ‘Wagners’ are losing their lives Prigozhin, they earn new contracts with the Syrian government. Moscow use PMCs but not national troops because Putin does not know how to justify potential casualties before the public. The Russian president’s administration never announces any information regarding the casualties in NSAA’s operations. Who are they for the government? Just contractors pursuing material aid...

Prigozhin and his Relations with Putin

Kremlin has no official information about the Russian PMC. However, sources indicate that it was created by former Russian Lieutenant Colonel Dmitriy Utkin. He was the commander of Spetsnaz (Special Task Force) detachment, callsign Wagner, who officially was killed in 2016 in Syria (Korotkov 2015). By the same token, PMC was founded by Russian oligarch Prigozhin. Among his well-known nicknames are “Putin’s chef”, “king of dislikes” and he was engaged with different activities with Kremlin and was in Russian President Putin’s close circles. It is also thought that the Wagner group is controlled by the Russian Federal Security Service (FSB) and the Russian Main Intelligent Directorate (GRU) (Cavanagh 2018).

No one can particularly explain the success of Prigozhin with his dark past. He was twice in jail, a hot dog seller, a grocery store manager in Saint Petersburg, and restaurant owner. Putin’s chef was a caterer for Russian governmental schools, Kremlin, and Russian military structures (Zakharov, Napalkova and Soshnikov 2018). Moreover, there are some photos of Putin and commanding officers of Wagner Group in Kremlin (Коротков 2017), which provide close ties between all members of veteran’s association from the 90s.

Prigozhin also had ties with some high-ranking Russian authorities, who helped him become a billionaire and the biggest Russian military sub constructor (Навальний 2016). The US also claims in the head of the Wagner group Prigozhin in an intentional conspiracy to interfere in the United States presidential election of 2016, but still without any proof of this information (Mueller 2018).

In the end of 2019, the Syrian parliament passed laws to conclude agreements with two Russian companies (“Velada” and “Mercury”) for the production of three blocks of gas and 12 thousand square kilometers of oil fields. According to experts, no one has heard of that two Russian companies before and this raised questions about they received such serious contracts. This is especially the case with the owners of “Velada” and “Mercury” behind which there is “Concord” of Prigozhin (Коротков 2020).

Who are They Under the Russian Constitutional Law?

The Montreux Document,³ adopted in 2008, was signed by 17 countries and 708 private military companies, including the United States, Great Britain, China, France, and Germany (Russia did not sign), ratifying the principles of private military and security companies. This document provides permission to PMC to provide training of the military personnel, armed protection of various objects, con-

³ International Code of Conduct for Private Security Companies

voy, maintenance of military complexes. This document is not legally binding, and it is purely advisory.

According to Russian Constitutional law, soldiers can only work for the government, while no other laws regulate the sphere of PMCs in Russia. Mercenaries are prohibited. Participation in armed conflicts on the territory of another country is charged with up to seven years in prison; recruitment, training, financing of mercenaries, and using them in an armed conflict or hostility, up to 15 (part 34 article 359 Penal Code). After the active actions in different military conflicts, there was an attempt to legalize private military security organizations in the State Duma in March 2016, in Russia. However, the government opposed the adoption of the law, noting in its response that the bill contradicts part 5 of Article 13 of the Constitution, which states that: “It is prohibited to create and operate public associations whose goals or actions are aimed at undermining the security of the state, creating armed formations.” Other deputies of the State Duma, were also not supported by their colleagues from the relevant committee, who indicated that the duties of such companies were not delimited with the functions of private security companies (Рождественский, Баев и Русяева 2016, 85).

Western Schools’ Opinion According to the Wagner group

Many Western or pro-Western Institutions have been critical in their articles about ‘Wagners’ on misinformation or from yellow pages of their columns. They are trying to liken the Russian Wagner security organization to an attacking army of Putin. Mainly information from Western media outlets relies on fontanka.ru and dissident Aleksey Navalny’s as sources. However, forgetting that these sources have prejudice against Putin’s ruling government opens the way for the Western media to take advantage of this information. By contrast, Western mass media is not hard to investigate the USA and UK’s similarly PMCs structures during their operations. Some publishers are not agreed to put Russian PMC in the same frame with different world PMC because of Russians’ different military acts and tasks that are not suited to the Western understanding of battle tactics. At the same time, there is no guarantee that ‘Wagners’ are using media to push their interest and cause more gossips to confuse journalists.

Professor of Political Science at Columbia University, Dr. Kimberly Marten, is a well-known US expert on Russian ChVK, who has published many works about ‘Wagners’ activity and its benefactors. She mentions in one of her articles that “the Russian PMSC Wagner Group is carrying lethal expeditionary conflict entrepreneur,” “military provider firm,” and “loyal to Putin’s regime” (Marten 2019). Even some US government sources affirm that Russian PMCs owners are pursuing just financial benefits rather than protecting Russian foreign policy objectives (Bowen

2020). US government has also used many PMC contractors in the various wars in the Middle East, and their PMC's perform the same function as their Russian colleagues. We cannot say that Americans PMC are not loyal or do a cleaning job for the USA's dirty war in Iraq. According to the US, PMCs are classified, and we cannot confidently say that they are just for logistic and security. However, American Blackwater security company armed contractors were involved in the scandalous killing of seventeen innocent civilians on 16 September 2007 in Iraq. This happened because of an anti-US meeting. However, upon investigation, the members walked freely without any penalty (McFate 2017, 23), which shows the arbitrariness of mercenaries in the Iraqi war.

Conclusion

At the end of this paper, we could say that the main challenge to international and domestic security during the last decades was losing the state's monopoly to military forces. The new surrogate and irregular wars era also changed the phase of global security dynamics dilemma. It seems that most of the world's states relied on their Armed Forces, in which they served on a conscription or professional basis. It is evident that, new wars and military conflicts of the 21st Century, subdivided into non-state structures, began to play an ever-increasing role. Today PMCs occupy an equal position with regular armies and widespread international practice structures authorized by states to undertake special tasks. Moreover, according to experts, such structures in the future will play an increasingly significant role in all armed conflicts and wars. The role of national Armed Force's members would be governmental-private military corporations protecting the national interests.

Lastly, it must be stated that there is still not much official information about Wagner corporation and its field of operations. A few internet sources try to portray them as the Wagner PMS's official site. However, all information they included are copied from Wikipedia page. Many Russian journalists and researchers have also been seeking official information about this case. We could consider that all information is classified. Also, the official authorities, and particularly Putin, admitted repeatedly that Russian PMC in Syria but highlighted in all interviews, Russian state denies any links with them. However, from the matrix of Prigozhin's commercial and Putin's national interests could be traced from a geopolitics hotspot coordination.

Bibliography

- Крутов, Марк. 2020. Фейк или гениальная операция? Вербовала ли СБУ бойцов «ЧВК Вагнера». 19 08. <https://www.svoboda.org/a/30792325.html>.
- . 2015. Кремль перестал стесняться своих сирийских «чувств». 17 09. <https://ru.krymr.com/a/27252413.html>.
- Ерофеев, Иван. 2018. «<https://www.forbes.ru/biznes/357417-chuzhaya-voyna-kak-zarabatyvayut-chastnye-voennye-kompanii>.» forbes.ru. 20 02. <https://www.forbes.ru/biznes/357417-chuzhaya-voyna-kak-zarabatyvayut-chastnye-voennye-kompanii>.
- Курылев, Константин, Елена Мартыненко, Николай Пархитько, и Дарья Станис. 2017. «Феномен частных военных компаний в военно-силовой политике государств в XXI в.» Вестник международных организаций Т. 12. No 4. С. 130-149. DOI: 10.17323/1996-7845-2017-04-130.
- Демидова, Ольга. 2020. «Новая газета» узнала о контрактах фирм Пригожина на разработку месторождений в Сирии. 21 01. <https://www.dw.com/ru/новая-газета-узнала-о-контрактах-фирм-пригожина-на-разработку-месторождений-в-сирии/a-52067244>.
- Коротков, Денис. 2016. Они сражались за Пальмиру. 29 03. <https://www.fontanka.ru/2016/03/28/171/>.
- . 2020. Вагнер. Первая нефть. Вот зачем российские наемники в Сирии. Дамаск заключил договоры на разработку нефтегазовых месторождений с компаниями Евгения Пригожина. 19 01. <https://novayagazeta.ru/articles/2020/01/19/83514-vagner-pervaya-neft>.
- . 2017. Бродяга, Седой, Вагнер и Ратибор окружили президента. 21 08. <https://www.fontanka.ru/2017/08/18/103/>.
- Навальный, Алексей. 2016. Он повар Путина. Он тролль Путина. Он миллиардер. 04 10. <https://navalny.com/p/5086/>.
- Рождественский, Илья, Антон Баев, и Полина Русяева. 2016. «Призраки войны Частные военные компании выходят из тени.» РБК 116.
- Avant, Deborah. 2013. "Privat Security." In Security Studies: An Introduction, by Paul D Williams, 634. Routledge.
- Baum, Joel AC, and Anita M McGahan. 2009. "Outsourcing War: The Evolution of the Private Military Industry after the Cold War." www.papers.ssrn.com. 10 30. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=1496498.
- Bowen, Andrew S. 2020. "<https://crsreports.congress.gov>." congress.gov. 09 16. <https://crsreports.congress.gov/search/#/?termsToSearch=IF11650&orderBy=Relevance>.

- Brauer, Jurgen. 1999. "An Economic Perspective on Mercenaries, Military Companies and the Privatization of Force ." Cambridge Review of International Affairs XIII pp. 130-145.
- Cavanagh, S.A. 2018. "Observing Wagner Group - An Open Source Intelligence Study." Small Wars Journal <https://smallwarsjournal.com/jrnl/art/swj-factsheet-observing-wagner-group-open-source-intelligence-study>.
- Dreyfus, Emmanuel. 2020. Russian Military Companies. Wagner, How Many Divisions? 04 24. <https://orientxxi.info/magazine/russian-military-companies-wagner-how-many-divisions,3828>.
- Dyner, AnnaMaria. 2018. The Role of Private Military Contractors in Russian Foreign Policy 64 (1637). 05 04. https://pism.pl/publications/The_Role_of_Private_Military_Contractors_in_Russian_Foreign_Policy.
- Glaser, Charles L. 2016. "Realism." In Contemporary Security Studies forth edition , by Alan Collins, 510. Oxford: Oxford University Press.
- Grundy, Kenneth W. 1968 . "On Machiavelli and the Mercenaries." The Journal of Modern African Studies Vol. 6, No. 3. pp. 295-310 (16 pages).
- Hurst, Cindy. 2010. The Militarization of Gazprom. September-October . <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a529212.pdf>.
- Isenberg, David. 2009. Private Military Contractors and U.S. Grand Strategy. Oslo <https://www.files.ethz.ch/isn/109297/Isenberg%20Private%20Military%20Contractors%20PRIO%20Report%201-2009.pdf>: International Peace Research Institute, Oslo (PRIO).
- Korotkov, Denis. 2015. «'Slavyanskii Korpus' Vozvrashchaetsya v Siriiu [The 'Slavonic Corps' Is Returning to Syria].» Fontanka.ru, 16 October.
- Kozak, Chris. 2016. RUSSIAN-SYRIAN-IRANIAN COALITION SEIZES ISIS-HELD PALMYRA. 03 27. <http://www.understandingwar.org/background/russian-syrian-iranian-coalition-seizes-isis-held-palmyra>.
- Lund, Aron. 2019. "Russia in the Middle East." THE SWEDISH INSTITUTE OF INTERNATIONAL AFFAIRS 49.
- Møller, Bjørn. 2005. "Privatization of Conflict, Security and War." DANISH INSTITUTE FOR INTERNATIONAL STUDIES pp.43 https://www.files.ethz.ch/isn/18647/privatisation_of_conflict.pdf.
- Machiavelli, Niccolo. 1985. The Prince. University of Chicago Press. Translated by Harvey Mansfield.

- Mackinnon, Amy. 2021. Putin's Shadow Warriors Stake Claim to Syria's Oil. 05 17. <https://foreignpolicy.com/2021/05/17/putin-shadow-warriors-stake-claim-syria-oil-energy-wagner-prigozhin-libya-middle-east/>.
- Marten, Kimberly. 2019. "Russia's use of semi-state security forces: the case of the Wagner Group." *Post-Soviet Affairs* 181-204, DOI: 10.1080/1060586X.2019.1591142.
- . 2020. "The GRU, Yevgeny Prigozhin, and Russia's Wagner Group: Malign Russian Actors and Possible U.S. Responses." Hearing on Exposing and Demanding Accountability for Kremlin Crimes Abroad (ONLINE). New York: Testimony before the Committee on Foreign Affairs Subcommittee on Europe, Eurasia, Energy, and the Environment United States House of Representatives. 13.
- McFate, Sean. 2019. "Mercenaries and War: Understanding Private Armies Today." www.ndupress.ndu.edu. 12 04. <https://ndupress.ndu.edu/Media/News/Article/2031922/mercenaries-and-war-understanding-private-armies-today/>.
- . 2017. *The Modern Mercenary: Private Armies and what They Mean for World Order*. Oxford University Press.
- Moscow(AFR). 2018. 'Wagner Group': the mercenaries serving Putin in Syria. 03 22. <https://www.france24.com/en/20180322-wagner-group-mercenaries-serving-putin-syria>.
- Mueller, Robert S. 2018. U.S. Department of Justice IN THE UNITED STATES DISTRICT COURT FOR THE DISTRICT OF COLUMBIA. 02 16. <https://www.justice.gov/file/1035477/download>.
- Putin, Vladimir, interview by Charlie Rose. 2015. All eyes on Putin, CBN News <https://www.cbsnews.com/news/vladimir-putin-russian-president-60-minutes-charlie-rose/> (09 27).
- Shaw, Scott A. 2020. *Russian Private Military Companies. Their use and how to consider them in operations, competition, and conflict*. Fort Meade: Johns Hopkins Applied Physics Laboratory. Asymmetric Warfare Group.
- Sukhankin, Sergey. 2019. Russian PMCs in the Syrian Civil War: From Slavonic Corps to Wagner Group and Beyond. 12 18. <https://jamestown.org/program/russian-pmcs-in-the-syrian-civil-war-from-slavonic-corps-to-wagner-group-and-beyond/>.
- Tsvetkova, Maria, and Anton Zverev. 2016. Ghost soldiers: the Russians secretly dying for the Kremlin in Syria. 11 03. <https://www.reuters.com/article/us-mideast-crisis-syria-russia-insight-idUSKBN12Y0M6>.
- Zakharov, Andrei, Anastasia Napalkova, and Andrei Soshnikov. 2018. "Poterial li Prigozhin Kontrakt na Kremlevskii Banket? Ne Fakt [Did Prigozhin Lose the Kremlin Catering Contract? False]." BBC Russian Service, 12 27.

China's Digital Expansion in North Africa

Gökhan Tekir¹

Abstract

China expanded its Belt and Road projects to North Africa. North African countries Egypt, Libya, Tunisia, Algeria, and Morocco have joined in the Belt and Road Initiative. These countries' participation in the Belt and Road Initiative is expected to upgrade the physical infrastructure in these countries with Chinese investment. The development of the physical infrastructure captures most of the attention, but China is also increasing its clout in the digital sphere in North African countries. Digital Silk Road, announced in 2015 under the Belt and Road Initiative framework, reflects China's attempts to offer digital assistance to recipient countries. The digital assistance covers upgrading surveillance systems, telecommunication networks, artificial intelligence studies, e-commerce, and 5G networks. Therefore, the involvement in technological systems offers China a significant political, economic, and strategic footprint. While offering growth with digitalization, Chinese companies' penetration into internet networks of North African countries increases China's digital leverage in those countries. Rising Chinese presence in the digital sphere could also have a dangerous effect in strengthening authoritarian regimes in the region by increasing upgrading their surveillance abilities.

Key words: China, Digital Silk Road, North Africa, Digital Competition, Huawei

¹ Asst. Prof., Ankara Hacı Bayram Veli University, Department of International Relations, Ankara, Turkey, gokhan.tekir@hbv.edu.tr

Introduction

In 2013, the President of the People's Republic of China, Xi Jinping, announced the initiation of the Belt and Road Initiative. This massive project consists of two parts: The Silk Road Economic Belt aims to connect China with South Asia, Russia, Central Asia, the Middle East, West Asia, and Europe through land routes. The Maritime Silk Road focuses on connecting China's ports with the world's main commercial ports. The project's primary goal is to promote connectivity across the globe by improving the infrastructure of the participant countries (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2015). The Belt and Road Initiative mainly revolved around tangible infrastructures such as railroads, roads, or ports but Vision and Action paper that outlines the Belt and Road Initiative also mentions Information Silk Road. China expressed its desire to build fiber-optical networks, improve satellite information capacities, and smart cities in order to facilitate connectivity across Belt and Road routes (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2015). At the Belt and Road Forum held in Beijing in 2017, President Xi Jinping referred to China's attempts to develop artificial intelligence, nanotechnology, cloud computing, and big data across Belt and Road countries as Digital Silk Road (Jinping, 2017).

Both the Belt and Road Initiative and Digital Silk Road are declarations of the Chinese bid for global supremacy. Despite being narrowly discussed before, currently, China's digital expansion has become a major debate. A new world characterized by interconnectedness has increased the importance of digital networks. Due to the effects of the COVID-19 pandemic, remote working and education through digital technology have been promoted. However, not all countries benefit from the digital infrastructure. Although the USA and other Western countries express concerns about increasing China's penetration into the digital market, China's investments promise to rectify developing countries' lack of digital infrastructure.

One of the emerging markets that are open to digital investments is the North African region. Being guided by the Chinese state, Chinese tech giants are increasing their presence in North African countries such as Egypt, Tunisia, Morocco, and Algeria. Although the Chinese state officials publicly express that Chinese interests are limited to improve underdeveloped digital infrastructure in the region, the increasing involvement in the digital sphere in North Africa offers China geopolitical leverage. Firstly, China could undertake rule-making power in those networks by assuming a pioneering role in the North African digital sphere. Secondly, controlling access and excluding other players in both the digital and commercial sectors would benefit China's digital systems. Thirdly, the North African digital market presents a new front for Huawei, which encounters threats of being excluded

from the European market. Finally, the governments in North African countries could benefit from Chinese technological equipment to surveil their citizens.

Digital Geopolitics

Geopolitical struggles are affected by technological changes. Gunpowder enabled European countries to set up their overseas colonial empires in 18th and 19th centuries. After the second world war, the invention of nuclear bombs set nuclear deterrence, shaping the geopolitics of the Cold War. Currently, digital technologies shift the duties once belonged to the nation states, such as national security, collection and saving of national identities. This creates a hybrid of the Westphalian nation-state and cloud state (Saran, 2020). The term of digital geopolitics also reflects this hybrid character. Digital geopolitics can be described as:

On the one hand, digital geopolitics is based on the power politics of territorial units—for example, nation states such as the US and China or regional actors such as the European Union. On the other hand, digital geopolitics involves decentralized transnational networks that consist of the connectivity between non-state actors and multinational companies, platforms, hubs, content and infrastructures, extending beyond politically fixed territorial units (Bendiek et al., 2019).

Digital power implies diplomatic and economic power. It interacts with economic and military power (Souter, 2021). Digitalization, therefore, does not replace geopolitics. It adds a new dimension to it. The recent developments in the world demonstrate that technology influences global geopolitics. Social media platforms such as Facebook, Twitter, and Instagram proved themselves to be formidable geopolitical forces. They played a role in the biggest geopolitical events such as the Russian interference in the 2016 US Presidential Elections, the blockade on Qatar, ethnic strife in Myanmar, and government changes in the North African and Middle Eastern countries (Luminae Group, 2019). Nation states and multinational companies interact within digital sphere.

In response to transnational activities of global digital companies, nation-states also seek to assert themselves in the digital sphere. They have found ways to influence digital arena, by filtering information available to citizens and regulating the digital companies' behavior through legislation. Copyright enforcement is another tool for the governments. When the state funds the development of a new technology, it gains access to that new technology produced. The coordination and cooperation with the digital innovators offer governments more comprehension to digital advances (Colibasanu, 2016). Thus, being embedded in digital networks enables governments to gain understanding and access to the new technologies. States have limited power to control or contain networks. Instead, states gain power in networks by installing dependencies which are related with creating

a source of flow. By influencing this source of flow, states can project power over the recipients (Verbovszky, n.d.). Drezner argues that: “the great powers—defined here as governments that oversee large internal markets—remain the primary actors writing the rules that regulate the global economy” (2007, p. 5). Being the creator of a network offers the power of writing the rules of the digital networks. The generator of the network would have a first-mover advantage in exercising influence over the subsequent participators.

The digital market is mostly dominated by two powers: China and the United States (US). 75 percent of cloud computing and 75 percent of blockchain market are controlled by China and the US. They account for 90 percent of market capitalization of the world’s top 70 platforms whereas Europe only accounts for 4 percent and Latin America and Africa only 1 percent. Seven platforms dominate two thirds of market value. Five are American while two are Chinese (Souter, 2021). This suggests that the real geopolitical confrontation over digital markets takes place between China and the US, sidelining Europe and other countries. The recent US endeavors to exclude Huawei from 5G networks in the world and China’s increasing attempts to penetrate developed and developing countries’ digital arenas demonstrate that this battle is intensifying.

Digital Silk Road

The promulgation of Digital Silk Road is a result of systemic attempts of the Chinese state. In 1978, Deng Xiaoping, who led China’s opening to the world, published a guideline. He set four main goals that the state must accomplish. Improving technology is one of those goals. He argued that technological advancements determine the growth in agricultural and industrial developments. He urged the state to be vigilant in capturing technological developments, where changes occur in terms of hours and days rather than months and years. Therefore, the Chinese state must focus on advancing technologies (1978).

In line with its opening strategy, in 1999, the Chinese state initiated “Going Global” policy, which encouraged Chinese companies to invest abroad (Ernst & Young, 2012). President Xi Jinping re-invigorated “Going Global” policy as “Going Global 2.0.” This policy aims to address the problems of first “Going Global” such as shortcomings of capital return, governance issues, and corruption. “Going Global 2.0.” involves all areas, ranging from agriculture and technological sectors to state sector reform and regional trade agreements. It reflects President Xi’s global leadership aspirations. Therefore, it focuses on gaining norm-setting power by emphasizing advancements in areas such as 5G mobile technology and e-commerce (China Policy, pp. 5-6).

Made in China 2025 strategy was also developed in 2015 to promote the manufacturing of high-tech products. Its main aim is to transform China from being a low-value products manufacturer to a high-value products manufacturer (Cyrill, 2018). Through Made in China 2025 China aspires to become as a global house in high-tech products such as robotics, aviation, and electric cars. It wants to reduce its imports of technological goods. Instead, China wants to strengthen its companies' involvement in domestic and global arena by incentivizing their manufacturing of final products (Institute for Security & Development Policy, 2018, pp. 1-2). Western countries approached this project with suspicion. Businesses and experts accuse China of using unfair market practices and stealing technology. Businesses fear that they would be excluded from the Chinese market and they would face with Chinese companies, backed by the Chinese state, in developing countries (Zenglein & Holzmann, 2019, p. 8). The US has taken many concrete steps to address Chinese technological expansion, which it deems unfair. In 2018, it has imposed tariffs on Made in China 2025 products. It has also restricted technology transfer by scrutinizing academic exchanges and foreign investments. In May 2019, the US banned the use of Huawei products in domestic market and pressured other countries from integrating Huawei technology in the development of their infrastructure networks (Congressional Research Service, 2020).

Yet, China continued to step up its efforts of digital expansion across the world. The Belt and Road Initiative helped China to export its digital technology besides infrastructure development. Digital Silk Road is mentioned in Visions and Action paper, which is the main official document of the Belt and Road Initiative, as an important component of the Belt and Road Initiative (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2015). One-thirds of 138 Belt and Road participant countries cooperate with China in Digital Silk Road projects. China has spent \$20 billion on Digital Silk Road related projects and it continues to spend (Council on Foreign Relations, 2020). Digital infrastructure is the complementary of the physical infrastructure systems. Fiber-optic cables, which enable the flow of data, are jointly built along with railroads and roads across Belt and Road route. China Telecom, China Mobile, and China Unicom involved in the construction of cable networks in the participant countries of the Belt and Road Initiative. 7 percent of cable networks between 2012-2016 and 20 percent between 2016-2020 has been completed (Shen, 2018, p. 2692). China-Pakistan Fiber Optic Project is an important example of how China conducts Digital Silk Road along with the Belt and Road Initiative. This project was completed in February 2019. China laid out 850 km of underground fiber-optic cables. 85 percent of the expenses were financed by Exim Bank (Eurasian Times, 2019). 5G technology also benefits from fiber-optic cables laid out in the framework of the Belt and Road Initiative. Chinese company Huawei gains advantage in reaching out in the markets of Belt and Road participant countries. (Kit-

son & Liew, 2019). The Belt and Road Initiative, therefore, offers opportunities for Chinese technology companies to export their products. The participant countries, which are mostly developing countries, on the other hand, develops their digital infrastructure through Chinese investments.

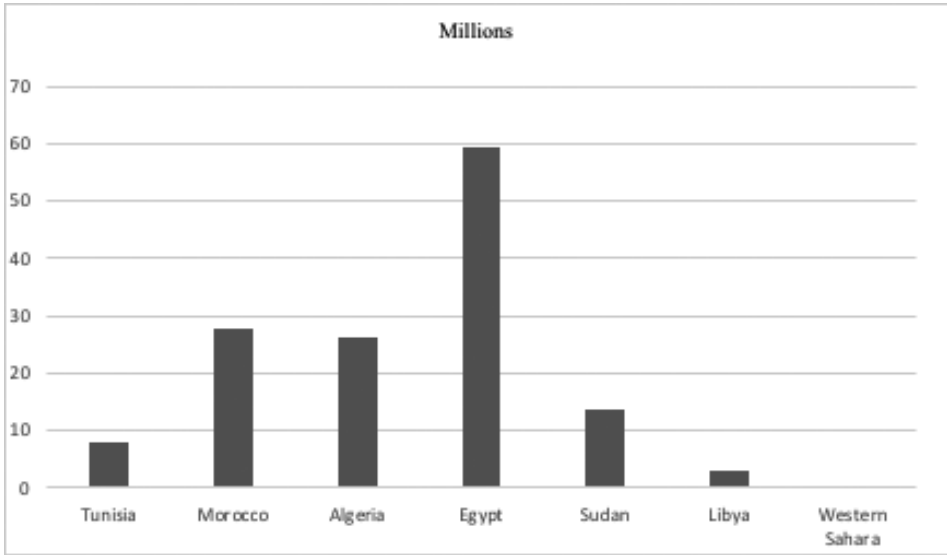
North Africa is one of the regions, which attracts Chinese interest in developing its digital infrastructure. North African countries has already participated in the Belt and Road Initiative. Besides the Belt and Road Initiative, these countries are also becoming the participants of the Digital Silk Road. Chinese companies backed by the Chinese state make much-needed investments in digital sphere in North African countries.

Digital Infrastructure in North Africa

Africa's digital maturity is in its initial stage. According to index of the World Economic Forum, Africa has a score of 3.6 while Asia scores 4.7, Europe 4.7, and the US, 5.5. The digital maturity score index of Boston Consulting Group calculates Africa's digital maturity score as 29 out of 100, whereas Asia's score is 55, Europe's score is 51, and America's score is 49. Africa, is not, however, homogenous in internet connection. Internet connection ranges from 55 percent in Southern Africa to 12 percent in Central Africa. The number of mobile subscriptions is 149 percent of the population in Southern Africa, 50 percent in Central Africa, and 102 percent in Northern Africa (Dannouni, et al., 2020). Compared to Central Africa, North African countries' internet penetration is relatively developed.

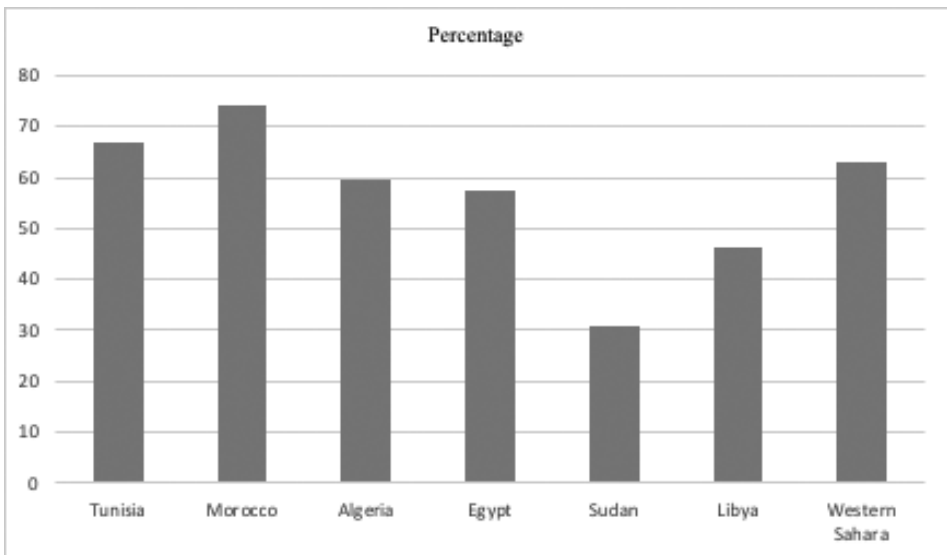
The graphs below demonstrate the number of internet users and their percentage in North African countries according to data collected in January 2021.

Figure 1: Internet Users in Northern African Countries

Source: The graph is prepared according to data presented by Simon Kemp at: <https://datareportal.com/reports/tag/Northern+Africa>

Figure 2: The percentage of internet users in North African countries

Source: The graph is prepared according to data presented by Simon Kemp at: <https://datareportal.com/reports/tag/Northern+Africa>

The figures above indicate a maturity in internet connection in North African countries. However, traffic has shifted from roads to networks because of

COVID-19 pandemic. Internet speed in networks in North African countries slowed down due to increasing traffic. Videoconferencing, using cloud servicing, video streaming, and other activities require high speed internet. As most interactions are now online, online infrastructure in the region is facing difficulties in handling the burden (Haddad & Shersad, 2020).

Transferring internet in and out is also a challenge for countries. North African countries serve as entry points for Africa. In 2008, only three fiber-optic submarine cables that enabled data in and out for Africa existed. Two of these three were in North Africa. An accident could easily disrupt internet connection of the whole continent (Ngari & Petrack, 2019). Last decade, alternative fiber-optic cable networks were developed, improving both North African and Sub-Saharan connectivity. Morocco takes advantage of its geographical proximity with Europe in benefiting from fiber-optic cables. International connectivity is realized through a submarine optic cable to Spain. A cable network was installed to connect Morocco and Algeria but it is not used (Gelvanovska et al., 2014, p. 136). Egypt links Europe to Asia through the Suez Canal. It also capitalized on its geographical position to attract cable operators to Egypt. About 30 percent of the world's internet transits are made through Egypt. Yet, Egypt's overcharging of cable operators and political instability concern the operators (Cochrane, 2021). Since 2013 three submarine cables Tunisia have enabled international connectivity. However, in terms of terrestrial regional connectivity, only one fiber-optic cable, called Ibn Khaldoun, connects Tunisia with Algeria and Libya (Gelvanovska et al., 2014, p. 141). Thus, littoral states in North Africa could benefit from their geographical position in connecting to international global internet networks whereas Algeria, Libya, and Sudan lagged behind in terms of fiber-optic connectivity due to their lack of submarine connection. The individual countries in Africa are linked to Europe or Asia. Regional connectivity among the countries in North Africa remains underdeveloped as there is only one terrestrial cable network between the countries.

Although digital sphere in North African countries is more developed than sub-Saharan countries in the continent, their connectivity is lower than world average.

Table 1: ICT indicators of the countries in North Africa

	Algeria	Morocco	Tunisia	Libya	Egypt	Arab World	Africa	World
Mobile-cellular per 100 people	113,9	120,7	125,8	119,8	113,7	107,1	74,9	101,5
Active mobile-broadband per 100 people	64,6	46	63	34,9	52,6	45,2	22,9	52,2
3G Coverage (% of pop.)	83,4	95	99	78,1	98,7	81,9	59,3	85
Households with computer (% of pop.)	38,9	54,9	39,3	23,5	53,1	43,3	9,6	46,6
Households with internet access (% of pop.)	34,7	68,5	37,5	22	43,3	45,3	16,3	51,5
Int. Internet bandwidth per internet user (kbit/s)	40	25,7	32	5,3	17,2	39	51	74,5

(NATO Allied Command Transformation, 2020, p. 8).

This table demonstrates that although the population in North African countries almost overtook the world's standards in terms of technological hardware, its digital infrastructure fell behind. For example, Egypt uses 3G technology in mobile connection (Gelvanovska et al., 2014, p. 152). This indicates a digital infrastructure deficiency when the world is transitioning to 5G technology. The fragile political situation in the region postpones the reforms especially in digital sphere. The most conspicuous example is Tunisia. Its digitalization plans dated back to 1999 when the development of digital sphere tried to be supported through the creation of e-commerce sector. However, no substantial progress was made. In 2018, the Tunisian government announced Digital Tunisia 2018 program. It allocated \$867 million to create a digital ecosystem, which would potentially generate 100,000 jobs. This project was delayed and rebranded as Digital Tunisia 2020 and subsequently as Digital Tunisia 2025. Since digitalization offers transparency, which would reduce corruption, the businesses and state institutions resist to digital change in Tunisia. Consensus-based political scene in Tunisia does not resolve deeply-rooted problems. Rather, it postpones (Cheikh, 2020). The Egyptian government also prepared plans to develop its digital infrastructure. It wants to make the state-owned

Telecom Egypt as the regional digital and data hub. Despite its ambitious objectives, a report prepared by Nokia suggests that 5G technology remain undeveloped in North Africa, mentioning specifically Egypt and Algeria as the countries which lagged behind others. Moreover, the cost of technological change and adaptation to new technologies is expensive (NATO Allied Command Transformation, 2020, p. 13). Egypt, however, is one of top three markets, besides Iran and Turkey in the Middle East and North Africa (MENA) region for smartphone sale. Between 2019-2025, North Africa will account for a third of new mobile internet users in MENA region (GSMA, 2020, p. 15). Furthermore, 40 percent of population in Egypt has bank accounts, and 70 percent has smartphones. Thus, the mobile banking industry is a promising sector (NATO Allied Command Transformation, 2020, 13). These factors point out that North African countries are attractive markets for technology companies.

North African countries are developing plans to upgrade their technology and digital sphere. As they do not develop new technology, they are dependent on technology imports. So far, they have mainly relied on importing Western technology, especially from France. For instance, there are three main telecom operators in Morocco: Maroc Telecom, Meditel, and INWI. Vivendi, a French telecom group, owns 51 percent of Maroc Telecom. Orange/France Telecom owns 40 percent of Meditel (Gelvanovska et al., 2014, p. 129). In 2000, NATO countries comprised 70 percent of electronics and technology imports of North African countries. In 2000, China only accounted for about 5 percent of electronics and technology imports (Security Implications of Emerging Technological Challenges in North Africa, 2020, p. 19). In the last decade, however, China increased its presence in digital related areas in North African countries.

Chinese Involvement in Digital Sphere in North Africa

During the Cold-War, China's interest for North Africa emanated from exporting its ideology. After the Cold War, its calculations shifted from revolutionary aspirations to economic and strategic concerns. The financial crisis in 2008 pushed the North African countries to search for alternative economic and political allies other than their traditional Western allies. China's impressive growth in that period attracted North African countries (Ghafar & Jacobs, 2019). In 2014, Egypt and Algeria signed a Comprehensive Strategic Partnership deal with China. In 2016, China also signed a China Strategic Partnership deal with Morocco (Strüver, 2017, pp. 62-64). All countries in North Africa are participants of the Belt and Road Initiative. In 2016 Egypt, in 2017 Morocco, and in 2018 Algeria and Tunisia joined the Belt and Road Initiative (Sacks, 2021). In the framework of the Belt and Road Initiative, China finances Morocco's Tangier Med Port and Egypt's new administrative capital (Kadi,

2019). Within the framework of the Belt and Road Initiative, China's endeavors to promote digital technology in North African countries increased.

China helps North African countries realize their national digital development plans. Huawei started its activities in Tunisia in 1999. Huawei and Tunisia have cooperated on digital talent education, digital transformation, and public safety. Huawei is participating in the Digital Tunisia 2020 and training Tunisian personnel in digitization of various departments and businesses. It has trained more than 1000 personnel in Tunisia. The President of Tunisia expressed his gratitude towards Huawei in its endeavors in Tunisia's digital transformation (Huawei, 2019). On 17 March 2021, Huawei organized a talent day in Tunisia. Besides, Huawei General Manager in Tunisia, the Chinese Ambassador to China and Tunisia's Minister of Communications Technology also attended to this event. They both emphasized the positive role that China plays in upgrading Tunisia's digital infrastructure (Xinhuanet, 2021). Although Huawei is a private Chinese company, this event itself demonstrates that it is backed by the officials of the Chinese state.

Being the first country that participated in the Belt and Road Initiative in 2014, Egypt also signed a Memorandum of Understanding (MoU) in China-led Digital Silk Road (Eurasia Group, 2020, p. 2). Huawei is setting up its own cloud computing center in MENA region in Egypt with the collaboration with state-owned Telecom Egypt. Cloud computing technology enables storing and accessing data over internet instead of electronic devices (Phys, 2019). In a visit to China, the Egyptian state officials met with the heads of ten major Chinese technology firms, discussing investments in artificial intelligence, telecommunications, and computing technology (Council on Foreign Relations, 2020).

In addition to increasing Chinese investment in its digital sector, Egypt is also building a smart city. This smart city is located 21 miles east of Cairo and designed to be a new administrative capital. The new capital city will include smart monitoring of traffic, smart utilities to reduce cost, smart buildings and offices, smart renewable energy systems, constructing fiber-optic cable systems. The Egyptian state wants to transform this city into a cashless city and improve e-commerce within the city's boundaries. China is the main sponsor of this initiative. It has contributed \$4.5 billion and trained 10,000 construction workers (Radcliffe, 2020). It should be remembered that smart city construction is an important component of Digital Silk Road (Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China, 2015). With the construction of a smart city in Egypt, China realizes one of the goals of Digital Silk Road Initiative.

Another country in North Africa, which is part of the Chinese smart-city construction program is Morocco. Tangier Tech smart city project, launched in 2017, is

expected to be completed within 10 years. This project is financed by China's Haite tech group. This city will host 200 Chinese companies. Tangier Tech Development Company signed Memorandum of Understanding (MoU) with China Communication Construction Company and China Road and Bridge Corporation. Moroccan and Chinese state officials also attended the ceremony (Morocco World News, 2019). This development in Morocco demonstrates that North African countries are turning to China in building their smart cities. Chinese companies involved in the projects are promoted by the Chinese state.

In Algeria, the Algerian Customs Huawei has signed a contract with the Public Finance Informatics Agency to build a data center. The new IT system will replace the Automated Custom Clearance Management Information System (SIGAR). The customs system being built will be used to store and process the information from all customs in Algeria, including all ports, dry ports, and border checkpoints (SAMENA Telecommunications Council, 2018). Thus, this center will gather all custom related information with the help of Chinese technology.

In Sudan, China helped the Sudanese state build its first satellite that will develop its research in military, economic, and space technology. The Sudanese state officials remarked that China would be partner in this project (Al Jazeera, 2019). China National Petroleum Corporation (CNPC) also provided technological support to oil production in Sudan. It currently provides technical training to the Sudanese interns (CNPC, n.d.). Although the new administration replaced Omar Al-Bashir, who had close relations with China, the digital cooperation between two countries seems unaffected by this regime change.

Due to deteriorating security situation in Libya, many projects were suspended, and many companies left the country. Nevertheless, Chinese companies, Huawei and ZTE, remained as important players in Libyan telecommunication sector. Huawei initiated 4G technology in 2018. Besides 4G technology, these companies participated in building fiber-optic cables in Libya (Xinhuanet, 2018).

When Chinese involvement in North African digital sphere is examined, it is seen that in some countries China's presence is more conspicuous. Egypt, Tunisia, and Sudan are more eager to draw Chinese investment and expertise in digital field. Their national plans to develop digital sectors coincide with the state guided going out policy of Chinese technology companies. In Morocco, Libya, and Algeria, despite their lower involvement, Chinese technology companies are gaining foothold in critical digital sectors. Especially in Libya, where Western companies shy away from involvement because of its security environment, Huawei and ZTE provide mobile services. In this respect, Chinese presence is helpful for the citizens of North African countries as they benefit from Chinese technological investments.

However, this growing Chinese presence in North African digital sphere has also some geopolitical consequences.

Consequences of China's Digital Expansion

China's increasing presence in North African digital market has both local and global consequences. Chinese technology companies' penetration in local markets in North African countries may hinder the development of local technology companies. The Chinese state heavily subsidize Chinese technology companies. Wang Zhijun, Vice-minister for industry and information technology, said that the Chinese state would devote its resources to technology companies and increase its financial support. The state would wave corporate tax payments for software developers for two years and reduce subsequent payments to 12.5 percent (Wong, 2019). The Xian Hi-tech Industries Zone donated 600 million yuan to electric car producers. Shanxi Transition and Comprehensive Reform Demonstration District gave 267 million yuan for R&D studies in car battery technology. Shenzhen city contributed 115 yuan to subsidize electric bills (Kawase, 2019). These were just few examples which reflect the Chinese state's general policy of supporting its technology companies. The local players in North Africa would experience trouble in competing with Chinese technology companies, heavily backed by the Chinese state. Condor in Algeria and Evertex in Tunisia are already in a fierce competition with Chinese mobile companies Oppo and Vivo (Kadi, 2019). Even if North African countries try to subsidize their own companies, they are not likely to match the giant China. Thus, China could gain power to exclude or include local and global companies in North African digital network.

The second consequence is that China could use Chinese companies' activities as information gathering tool. Chinese technology companies penetrated in North African countries' most sensitive data centers ranging from customs to telecom networks. The Chinese state's previous use of technological data of other countries proved that the Chinese state involved in espionage activities through its technology companies. It was revealed by French newspaper *Le Monde* that data on the networks of the China-constructed African Union building in Ethiopia were transferred to Shanghai every night between 2012 and 2017 (Fidler, 2018). This example shows that China does not shy away using its technology companies' positions in networks to advance the state's cyberespionage activities in Africa.

Another impact of China's North African digital expansion is that it creates new markets for Huawei under US pressure. Huawei's rise has become synonymous with China's rising technological threat. Huawei's close ties with the Chinese state raised deep concerns (Lee, 2021). The Congress and the President promulgated several laws and executive orders to limit Huawei's access to US domestic market,

global supply chains, and international networks (Congressional Research Service, 2021, p. 1).

European countries are divided over the ban on Huawei. Although the operators in Spain, Switzerland, and Germany continue using Huawei; the United Kingdom, Poland, and Romania banned Huawei (Poggetti, 2021). Huawei, on the other hand, is increasing its involvement in North African countries. In Tunisia and Egypt, Huawei engages in investment in digital sectors and training of interns. Moreover, Huawei also expressed its interests in developing 5G networks in Tunisia and Egypt. Huawei's activities prompted France's Orange company to complain about Huawei's increasing presence in Tunisia (Handaji, 2020). Huawei's involvement in North African countries is considered as a threat by French technology company. Its participation, therefore, has economic and geopolitical results.

The significant consequence is Chinese technology companies are helping the governments in North Africa to upgrade their surveillance capability. North African countries already control digital arena. They use digital surveillance to control the activities of their citizens (NATO Allied Command Transformation, 2020, p. 6). In 2018, the Chinese state hosted a meeting in which it taught its methods of surveillance and censorship on Moroccan, Libyan, and Egyptian officials. Furthermore, the Chinese cybersecurity law has been imitated in the region (Kadi, 2019). Egypt's promulgation of 2018 cybersecurity law, which expands the government's ability to monitor digital activities of its citizens is an example of this imitation. Moreover, China-led smart cities in Egypt and Tunisia could be built in a way that in these cities, the residents could be controlled and repressed thanks to the data collected by the autocratic regimes (Council on Foreign Relations, 2020). Improving autocratic regimes' censorship capability in North Africa means strengthening illiberalism in North Africa. This leads to weakening the region's links with Western alliance. While providing digital services to these countries, China could expand its influence in North Africa.

Conclusion

This paper tried to present Chinese technology companies' penetration into North African countries. China, in line with its state policy, cultivated, supported, and backed these companies' emergence and expansion. The Chinese state has prepared several guidelines and projects to develop its technological and digital capabilities. Going Global, Made in China 2025, and Digital Silk Road are the projects prepared in the last two decades, which aim to upgrade and spread Chinese technology companies. Digital Silk Road within the Belt and Road Initiative framework advocates providing China's support in improving digital infrastructure of developing countries, including building smart cities, fiber-optic cables, upgrading their mobile and online networks, satellite capabilities. However, China's rise in digital sphere brings about geopolitical rivalry with the US, which raised concerns about the Chinese state's close relationship with Chinese technology companies.

A new front where Chinese technology companies spread their activities is North Africa. North African countries, which desire to develop their digital infrastructure, started to turn to Chinese technology companies. All North African countries, including Morocco, Tunisia, Algeria, Egypt, and Sudan, already joined to the Belt and Road Initiative. Egypt is the only country that joined Digital Silk Road formally, but other countries in the region also developed several projects in cooperation with Chinese technology companies.

Yet, the penetration of Chinese technology companies in North African market has geopolitical consequences. Firstly, backed by China, Chinese technology companies outcompete other technology companies, including local technology companies in North African countries. This may perpetuate these countries' dependence on Chinese technology. Secondly, the risk of Chinese companies' involvement in the Chinese state's cyberespionage is high since they are dependent on the Chinese state's subsidies and diplomatic backing. Thirdly, North Africa emerges as a new market for Huawei, who is driven away from some European countries. Finally, the authoritarian regimes in North Africa are likely to find authoritarian China a more appropriate ally in suppressing freedoms in digital sphere. Increasing Chinese involvement in digital sphere might curtail digital freedoms of the citizens of North African countries. More importantly, the regimes of North African countries find it more useful to pursue a more permanent alliance with China.

Bibliography

- Al Jazeera. (2019). "Sudan Launches Its First Ever Satellite in Partnership with China." <https://www.aljazeera.com/news/2019/11/6/sudan-launches-its-first-ever-satellite-in-partnership-with-china> (May 3, 2021).
- Bendiek, A., Godehardt, N. & S. (2019). "The Age of Digital Geopolitics." *International Politics and Society*. <https://www.ips-journal.eu/in-focus/chinas-new-power/article/show/the-age-of-digital-geopolitics-3593/> (May 10, 2020).
- Cheikh, S. B. (2020). "COVID-19 Has Accelerated Digitalization but Will Tunisia Log On?" *Global Voices*. <https://globalvoices.org/2020/07/30/covid-19-has-accelerated-digitalization-but-will-tunisia-log-on/> (April 30, 2021).
- China Policy. (2017). *China Going Global between Ambition and Capacity*. Beijing.
- CNPC. "Professional Training for the Oil Industry of Sudan." *CNPC*. <https://www.cnpc.com.cn/en/SudanTraining/SudanTraining.shtml> (May 3, 2021).
- Cochrane, P. (2021). "'Digital Suez': How the Internet Flows through Egypt - and Why Google Could Change the Middle East." *Middle East Eye*. <https://www.middleeast-eye.net/news/google-egypt-suez-digital-internet-flow-change-middle-east> (May 1, 2021).
- Colibasanu, A. (2016). "Nation-States in the Digital World." *Real Clear World*. https://www.realclearworld.com/articles/2016/08/13/nation-states_in_the_digital_world_111989.html (April 27, 2021).
- Congressional Research Service. (2021). *Huawei and U.S. Law*. Washington D.C.
- Congressional Research Service. (2020). "'Made in China 2025' Industrial Policies: Issues for Congress." <https://fas.org/sgp/crs/row/IF10964.pdf> (April 29, 2021).
- Council on Foreign Relations. (2020). "Assessing China's Digital Silk Road Initiative." <https://www.cfr.org/china-digital-silk-road/> (April 29, 2021).
- Cyrill, M. (2018). "What Is Made in China 2025 and Why Has It Made the World So Nervous?" *China Briefing*. <https://www.china-briefing.com/news/made-in-china-2025-explained/#:~:text=Made in China 2025 seeks,value-added global sourcing segment.> (May 17, 2020).
- Dannouni, A., Maher, H., Gildemeister, J., Dupoux, P., & Ivers, L. (2020). "The Race for Digital Advantage in Africa." *Boston Consulting Group*. <https://www.bcg.com/publications/2020/race-digital-advantage-in-africa> (April 30, 2021).
- Drezner, D. W. (2007). *All Politics Is Global Explaining International Regulatory Regimes*. Princeton and Oxford: Princeton University Press.
- Ernst & Young. (2012). *China Going Global*. London.

- Eurasia Group. (2020). *The Digital Silk Road: Expanding China's Digital Footprint*. 2020.
- Eurasian Times. (2019). "Pakistan-Chinese Fibre Optic Converts Trade Corridor Into Digital Corridor." <https://eurasianimes.com/pakistan-chinese-fibre-optic-converts-trade-corridor-into-digital-corridor/>.
- Fidler, M. (2018). "African Union Bugged by China: Cyber Espionage as Evidence of Strategic Shifts." *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/blog/african-union-bugged-china-cyber-espionage-evidence-strategic-shifts> (May 4, 2021).
- Gelvanovska, N., Rogy, M., & Rossotto, C.M. (2014). *Broadband Networks in the Middle East and North Africa Accelerating High-Speed Internet Access*. Washington D.C.: The World Bank.
- Ghafar, A. A., & Jacobs, A.L. (2019). "Beijing Calling: Assessing China's Growing Footprint in North Africa." *Brookings*. <https://www.brookings.edu/research/beijing-calling-assessing-chinas-growing-footprint-in-north-africa/> (May 2, 2021).
- GSMA. (2020). *The Mobile Economy Middle East & North Africa 2020*. 2020. London.
- Haddad, Marolla, & Suhail Shersad. (2020). "In the Middle East and North Africa, COVID-19 Puts Digital Infrastructure to the Test." *World Bank Blogs*. <https://blogs.worldbank.org/digital-development/middle-east-and-north-africa-covid-19-puts-digital-infrastructure-test> (April 30, 2021).
- Handaji, M. (2020). "Huawei Gains Ground in the Shifting Sands of North African Geopolitics." *Morocco World News*. <https://www.moroccoworldnews.com/2020/07/311534/huawei-gains-ground-in-the-shifting-sands-of-north-african-geopolitics/> (May 4, 2021).
- Huawei. (2019). "Huawei Helps Tunisia Promote ICT Talents and Digital Economy." <https://www.huawei.com/en/news/2019/4/tunisia-ict-talents-digital-economy> (May 3, 2021).
- Institute for Security & Development Policy. *Made in China 2025*. (2018). Stockholm.
- Jinping, X.. (2017). "Work Together to Build the Silk Road Economic Belt and The 21st Century Maritime Silk Road." *Xinhuanet*. http://www.xinhuanet.com/english/2017-05/14/c_136282982.htm (April 10, 2021).
- Kadi, T.H. (2019). "The Promise and Peril of the Digital Silk Road." *Chatham House*. <https://www.chathamhouse.org/2019/06/promise-and-peril-digital-silk-road> (May 2, 2021).
- Kawase, K. (2019). "For Some Chinese Companies, Generous State Subsidies Make up for Losses." *Nikkei Asian Review*. <https://asia.nikkei.com/Spotlight/The-Big-Story/For-some-Chinese-companies-generous-state-subsidies-make-up-for-losses> (May 4, 2021).

- Kemp, S. (2021). <https://datareportal.com/reports/tag/Northern+Africa> (May 3, 2021).
- Kitson, A, & Liew, K. (2019). "China Doubles Down on Its Digital Silk Road." *Reconnecting Asia CSIS*. <https://reconnectingasia.csis.org/analysis/entries/china-doubles-down-its-digital-silk-road/> (May 20, 2020).
- Lee, D. (2021). "Huawei Is Bad for Business." *Foreign Policy*. <https://foreignpolicy.com/2021/04/30/huawei-china-business-risk/> (4 May 2021).
- Luminae Group. (2019). "The Geopolitical Repercussions of the Digital Age." <https://www.luminaegroup.com/blog/geopolitics-digital-disruption> (May 10, 2020).
- Ministry of Foreign Affairs of the People's Republic of China. (2015). "Vision and Actions on Jointly Building Silk Road Economic Belt and 21st-Century Maritime Silk Road." https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/zxxx_662805/t1249618.shtml (May 17, 2020).
- Morocco World News. (2019). "Morocco Partners with Chinese Companies to Develop Tangier Tech City." <https://www.moroccoworldnews.com/2019/04/271663/morocco-china-tangier-tech-city/> (May 3, 2021).
- NATO Allied Command Transformation. (2020) . "Security Implications of Emerging Technological Challenges in North Africa."
- Ngari, L, & Petrack, S. A. (2019). "Internet Infrastructure in Africa." *Empower Africa*. <https://www.empowerafrica.com/internet-infrastructure-in-africa/> (May 1, 2021).
- Poggetti, L. (2021). "EU-China Mappings Interactions between the EU and China on Key Issues." *MERICCS*. https://merics.org/sites/default/files/2021-01/210118_Merics_EU-China_Mappings_final.pdf (May 4, 2021).
- Phys. (2019). "Egypt to Host Huawei's First MENA Cloud Platform: Cairo." <https://phys.org/news/2019-02-egypt-host-huawei-mena-cloud.html> (May 3, 2021).
- Radcliffe, D. (2020). "Egypt's Building a New Capital: Inside the Smart City in the Desert." *ZD Net*. <https://www.zdnet.com/article/egypts-building-a-new-capital-inside-the-smart-city-in-the-desert/> (May 3, 2021).
- Sacks, D. (2021). "Countries in China's Belt and Road Initiative: Who's In And Who's Out." *Council on Foreign Relations*. <https://www.cfr.org/blog/countries-chinas-belt-and-road-initiative-whos-and-whos-out> (May 2, 2021).
- SAMENA Telecommunications Council. (2018). "Huawei to Build Data Centre for Algerian Customs Office." https://www.samenacouncil.org/samena_daily_news?news=66875 (May 3, 2021).
- Saran, S. (2020). "Navigating the Digitisation of Geopolitics." *Observer Research Foundation*. <https://www.orfonline.org/expert-speak/navigating-the-digitisation-of-geopolitics-60612/> (May 10, 2020).

- Shen, H. (2018). "Building a Digital Silk Road? Situating the Internet in China's Belt and Road Initiative." *International Journal of Communication* 12: 2683-2701.
- Souter, D. (2021). "Inside the Digital Society: Digital Geopolitics." *Association for Progressive Communications*. <https://www.apc.org/en/blog/inside-digital-society-digital-geopolitics> (April 27, 2021).
- Strüver, G. (2017). "China's Partnership Diplomacy: International Alignment Based on Interests or Ideology?" *The Chinese Journal of International Politics*: 31-65.
- Verbovszky, J. "Networked Geopolitics." *The American Academy in Berlin*. <https://www.americanacademy.de/networked-geopolitics/> (May 10, 2020).
- Wong, C. (2019). "China Will Increase Support, Subsidies for Tech Firms, Official Says." *South China Morning Post*. <https://www.scmp.com/news/china/politics/article/3011715/china-will-increase-support-subsidies-tech-firms-official-says> (May 4, 2021).
- Xiaoping, D. (1978). "Realize the Four Modernizations and Never Seek Hegemony." <http://www.china.org.cn/english/features/dengxiaoping/103389.htm> (May 18, 2020).
- Xinhuanet. (2018). "Chinese Companies Strategic Partners in Libya's Telecom Sector: Official." http://www.xinhuanet.com/english/2018-05/14/c_137178407.htm (May 3, 2021).
- Xinhuanet. (2021). "Huawei Organizes Talent Day Event in Tunisia." http://www.xinhuanet.com/english/2021-03/17/c_139815348.htm (May 3, 2021).
- Zenglein, M. J., & Holzmann, A. (2019). *Evolving Made in China 2025 China's Industrial Policy in the Quest for Global Tech Leadership*. Berlin: MERICS Mercator Institute for China Studies.

Post Gulf War Sanctions on Iraq: A Foucauldian Analysis

Ece Aksop¹

Abstract

Sanctions have long been a part of International Relations as well as the disciplinary literature. They tend to be complex mechanisms, not only because the target can find allies but also because third parties are willing to circumvent sanctions or are hurt by the measures implemented. In addition, global flows of finance and the rise of cross-border mergers makes it difficult to separate “our” corporations from “theirs,” creating the problem of enforcement of the measures. Despite all, sanctions are still used as popular tools. This research will look at the first post-Cold War sanction, namely the one against Iraq, and attempt to unveil why they are implemented.

The answer lies in the Foucauldian disciplinary power they embed. The deviant needs to be identified for disciplinary power to be there: and this is where securitization comes. For the power to be used, constructivism is necessary, but the power itself is also used to construct - it aims not to oppress at the first stage; the priority instead is to (re)construct thoughts, desires, and interests. Then follows whether areas do matter in all this process.

The conclusion reached is that for constructivism to take place, and for disciplinary power to be exercised, a division between “us” and “them” is necessary. This process of otherization, indeed, proves that the areas do matter. Therefore, through an analysis of sanctions on Iraq, we will be analyzing why the West still resorts to these measures against the East.²

Key words: Iraq, UN, sanctions, Middle East–Area Studies, Disciplinary Power

1 Ph.D. Candidate, Middle East Technical University (METU), Area Studies, Ankara, Turkey, aksopece@gmail.com

2 This thesis is part of a thesis research conducted under the supervision of Prof. Dr. Oktay F. Tanrısever. I am indebted for his invaluable guidance in shaping and sharpening the argumentation here.

INTRODUCTION

“Looking back from an early twenty-first-century vantage point, it is easy to forget that there was once a time when the United Nations Security Council could not easily employ its sanctions tool,” reads the very first sentence of a law book (Farrall 2008, 3). To a student of International Relations, though, forgetting that referred “once a time” is unforgivable as the modern age institutions, including the United Nations (UN) itself, is a child not of World War 2 but also of the Cold War (Hobsbown 1995; Kissinger 1994).

An International Relations student would also know that sanctions are far from a brand-new tool for the UN; the League of Nations had resorted to. Indeed, even the ancient Greeks successfully used sanctions as a part of non-military coercive strategies (Farrall 2008, 45-47). The generally accepted definition of the sanctions is a means of settling differences between states falling short of war (Ibid, 47-48). But theory rarely meets the practice. Sanctions do not consistently deliver the desired outcome. While some authors cherish the dynamics of economic sanctions, others focus on the target state’s political structure to assess the potential success of sanctions. Here, the claim is that autocracies and dictatorships do not suffer much from the sanctions. Instead, it is their population that suffers from the measures arising from the sanctions. This research assumes there are non-desired, un-intended outcomes of sanctions over civilians, and limited impact of the measures imposed on changing the behavior of the target country.

The question is then as follows: why keep sanctions in the toolbox and resort to them frequently?

The answer lies in Foucault’s analysis of power. Power is not a simple relation between parties, nor a mere derivation of consent: “Power exists only when it is put into action” (Foucault 1982, 788). Sanctions, no matter how effective in correcting the behavior or how destructive on local people, help maintaining the binary branding between East and West. In other words, they serve as the part of the discourse on the West as the normal and the East as the abnormal and sustain the international power structure by putting the right to use disciplinary power into the hands of the West.

In this respect, the story of Iraq is very telling from multiple aspects. In terms of International Relations, it reflects a long-enduring campaign in the aftermath of the Cold War. In terms of the conduct of war, it was rather like a videogame (Shimko 2021, 1) -- also known as Revolution in Military Affairs (RMA). The Iraq War introduced the “embedded journalism” into the jargon of media studies. While the novelties of the RMA mark a turning point which Sun Tzu (1998) would find impressive, Gulf War took place in a geography where “history is repeating itself”

(Gunter 2013: 1,5) - it has been a country of drama with decades of wars, internal conflicts and extended sanctions. The last one will be the focus here, covering the period between 1991-2003.

This paper aims to demonstrate that Iraqi sanctions are the best samples of Foucault's disciplinary measures. That is because the measures were not commensurate with ending Gulf War and returning to peace. The continued damaging people from many different dimensions affecting daily life turned the whole country into a panoptical - "[a]ll the mechanisms of power ... [we]re disposed around the abnormal individual [i.e., Iraq], to brand him and to alter him" (Foucault 2008, 5). The very idea of the West to punish Saddam devastated the country. Iraq inside the panoptical suffered not only militarily and bureaucratically but also socioeconomically. Coal, for example, was beyond reach for being listed as a dual-use item; consequently, pencils were in short supply. Inevitably, as coal was also used in the military, Iraqi kids could not have adequate education, casting a shadow over future generations, human capital as well as the development of the country. Through this and many other examples below, this paper will argue that Western muscles were flexed for exercising Foucauldian disciplinary power over an Oriental country.

IMPOSING THE SANCTIONS

The Iran-Iraq War lasted a decade and left many socioeconomic scars. Adding more salt to the war-torn feature of the economy was the collapse of the Communist bloc, preventing the Soviets from coming to Saddam's help (RUPE 2007, 39). In such a politico-economic context, Kuwait seemed to be a juicy and low-hanging fruit.

The war began on August 2, 1990. The process was very swift as the army of Kuwait was barely able to resist that of Iraq. With a military force that was not matched by any country in the region, "Saddam no doubt hoped the speed of conquest would present the world with a *fait accompli*" (Shimko 2021, 53; Herrman 1991, 52). However, on the very day of the invasion, the UNSC adopted Resolution no. 660, and sanctions were introduced as early as August 6 with the UNSCR no. 661 because "in addition to the economic and human costs of [the upcoming] war, there were the unpredictable consequences of a major military conflict in the hearth of the world's most politically volatile region" (Shimko 2021, 53).

The resolution required prevention of commercial and financial deals both with Iraq and Kuwait, with the exception of "supplies intended strictly for medical purposes, and, in humanitarian circumstances, food stuffs" (Niblock 2002, 99). Resolution no. 687 and following resolutions tightened the sanctions and had two broad aims. One was related to disarmament, hence the adopted Resolutions required Iraq to declare and "unconditionally accept the destruction, removal, or

render [all WMD it had] harmless, under international supervision,” together with certain ballistic missiles as well as related spare parts and equipment (Niblock 2002, 101). The other was related to the humanitarian side of the issue (further elaborated below in detail), regulating the oil Iraq could sell as well as the export revenues it got in return.

Given the declining humanitarian conditions, a change in the sanctions scheme became necessary. Hence came the Oil-for-Food Program (OFFP). Although the Program was initiated in 1997 with Resolution no. 986, as early as June 1991, the UN had begun to call for voluntary contributions, but was able to generate only a fraction of what was required (Ibid, 113). By 1998, the amount in the escrow account was not enough to prevent further deterioration of humanitarian conditions; hence the Security Council decided to permit further oil exports. Yet, this positive could not be put into action. In the end, it all “depended on Iraq’s ability to produce more oil. The state of the Iraqi oil industry, operating without access to spare parts for seven years, rendered this impossible” (Ibid, 120). In other words, the positive step was a window-dressing; behind the curtain, Foucauldian disciplinary measures continued to pressure the country.

The UN notes that by early 2003, around \$26 billion in humanitarian supplies and equipment had been delivered to Iraq, enveloping \$1.6 billion of oil industry spare parts and equipment. However, almost \$11 billion amount of supplies due for delivery was kept waiting as the OFFP was put on hold by March 2003 (UNEP 2003, 21). The section below will look at the different aspects of the sanctions, which, as summarized above, became harsher in time.

1- Administrative and Technical Aspect

With the end of the war, Resolution no. 687 (April 3, 1991) was accepted in the UN Security Council. While this Resolution allowed the imports of essential civilian needs, in practice the permission for such imports was under the principle of “no objection.” The idea was to facilitate the decision-making process by simplifying and accelerating it, but it ended up with many transactions being kept on hold for long periods and many others being declined for various reasons (RUPE 2007, 57). Hence, even the carrots carried notions of disciplinary sticks.

The Resolution also introduced a Compensation Committee as it held Iraq responsible for all losses and damages suffered because of the war, including the environmental damage and depletion of natural resources. In addition to the burden of compensations, national infrastructure had been seriously damaged during the war. This situation hindered logistics, preventing the food and humanitarian aids to be delivered properly, as well as industry to function effectively. Moreover, most

of the time, Iraq was unable to access spare parts for manufacturing sector as well. Oil refineries, for example, were lacking equipment and spare parts even in early 2003 to treat industrial waste (UNEP 2003, 36).

In addition to spare parts, Iraq lacked the infrastructure to process, store and deliver gas to consumers. Data indicates that even in 2012, an estimated 65% of the gas that surfaced with the oil was flared, hence the gas was wasted away (Gunter 2013, 92, 95). Iraq also suffered from a fragile supply chain in oil sector, meaning that storms in the Persian Gulf could slow down the loading of crude oil. Refineries remained inefficient and Ministry of Oil and of Electricity lacked coordination to regulate supply of fuel and electricity (Ibid, 93).

All this, of course, required generation of funds, hence came the scheme for Iraq to export its oil. The scheme was not only for the functioning of the Compensation Committee, but also to finance the activities of UN in Iraq, including disarmament. The UN's need for such an arrangement was clearly visible in Resolution no. 699 (June 17, 1991) which called for member states to contribute in cash or kind in order to assist UN carry out its tasks. The Resolution also noted that Iraq would be entitled to cover the costs if assistance fell short of expenses (Niblock 2002, 113). It did, and not only the burden of compensation, but also the funding of all UN activities in Iraq fell within the limited prospects of oil exports.

At a quick glance, it seems reasonable to hold somebody responsible for the damages. In this regard, the Compensation Fund was a just and natural ramification of the quick but damaging war. Nonetheless, the way it was administered fell beyond the principle of proportionality. Here the paper will shortly touch upon two examples in Resolution no. 687, which had an understanding of justice at the expense of the Iraqi people.

The Resolution was regarded as an attempt to ease the sanctions by quashing the restrictions on the imports of foodstuffs. Although Resolution no. 687 maintained that the Fund would be "taking into account the requirements of the people of Iraq, and the needs of the Iraqi economy," the Fund was administered without attaching priority to the Iraqi economy. Indeed, the Resolution ignored the damages Iraq suffered as a result of the Gulf War. For example, the massive bombing campaign "destroyed nearly all of Iraq's infrastructure, industrial capacity, agriculture, telecommunications, and critical public services, particularly electricity and water treatment" (Gordon 2010, 1). Such a destruction, obviously, adversely affected the basic well-being of the Iraqis and put the country way behind the level it managed to reach back in 1980s (Ibid; RUPE 2007, 56). Nonetheless, the carrots enveloped in the Resolution served as disguised disciplinary measures instead of easing sanctions.

Resolution no. 687 also asked the UN Secretary General to prepare “a list of any property that Kuwait claims has not been returned or which has not been returned intact.” That is to say, that very Resolution indeed kept Iraq “liable under international law for any direct loss, damage, including environmental damage and the depletion of national resources, or injury to foreign Governments, nationals and corporations.” One may wonder how the sanctions managed to escalate to such a degree to deprive Iraq from the income which would be used for basic administrative tasks to provide goods and services to the public. The answer lies in the discourse employed. Iraq had little if any chance to question the claims against itself, because the Compensation Fund left no room for Iraq to raise its voice (Gordon 2010, 95-6).

Iraq could not question or object the reparation claims because it “was not treated as a direct party to the process and did not have the right to be heard as a defendant” (Ibid). Gordon observes that: Under the UNCC [Compensation Fund] procedure Iraq had no right to be informed of the claims against it; in some cases Iraq still had not been notified years after claims were filed. Iraq was not given the right to challenge the claimant’s case and argue its own case. ... Iraq was not entitled to see or address the evidence presented regarding the claims (Ibid, 96).

To conclude, from administrative and technical aspects, the sanctions on Iraq was overwhelming. The country was left with demolished infrastructure, only the damage on roads prevented food and other humanitarian items to be delivered properly. With crippled industry and lack of access to spare parts, all Iraq had for covering the costs of re-building the country was oil. Nonetheless, the scheme developed for Iraq to export oil fell captive to the agenda of the Compensation Committee - Iraq neither had the capacity, nor the right to voice its objections against the harsh nature of the measures. In other words, not only the sanctions themselves, but also steps introduced to ease the sanctions ended up being harsh tools of disciplinary measures.

2- Socioeconomic Aspect

The UNSC “was within its mandate to respond to Iraq’s invasion of Kuwait;” however, the sanctions as well as “the massive bombing campaign of 1991 destroyed nearly all of Iraq’s infrastructure,” (Gordon 2010, 1) passing well beyond the target of setting Kuwaiti sovereignty back again. The Oil-for-Food (OFF) Program was initiated to ease the impact of sanctions on civilians. Nonetheless the Program itself proved not only to be corrupt and controversial, but also considerably ineffective.

Moreover, it quickly revealed that imports of goods and medicine alone were not enough. For example, power plants that had been destroyed during the war could not be repaired. That was a natural consequence of chronic lack of spare parts which could not be obtained due to the sanctions. In the absence of power, all electrically operated installations, including water treatment facilities and wa-

ter-related chemical plants, ceased to function. Untreated water caused waterborne diseases, problems related to garbage disposal and sewage treatment further fed insecticides (UN 1991).

There also was the problem of drinking water. Before the war, Iraq was able to supply safe drinking water to 90% of population in central and southern part of the country, with almost every population center having modern systems of sanitary disposal. After 1990, destroyed water treatment plants, restricted access to spare parts and chemicals, as well as disrupted supply hindered access to water. "By 1996, the quantity of water available per person had declined by 40 percent, and approximately one-quarter of water was contaminated" (Niblock 2002, 148). The end result, of course, was widespread endemics: "In 1990 the incidence of typhoid was 11.3 per 100,000 people; by 1994 there were 1,344 per 100,000" (Gordon 2010, 34).

This, in turn, led to a considerable increase in commutable diseases. "Though the United Nations sanctions [did] not apply to food and medicine, the absence of oil sales ha[d] left Iraqi families and hospitals with no money to buy either" (WHO 1996, ii). In cases where medicine was available, this time maintaining cold chain became a problem, creating "a tragic situation in which children, above all, are not being sufficiently protected [via vaccination] against preventable childhood diseases" (Ibid, 13).

Cold chain was necessary also for food - as the US blocked use of cargo flights, "the alternative - driving twelve hours through the desert, in temperatures up to 120 degrees [Fahrenheit; roughly 50 degrees Celcius], with limited access to refrigerator trucks - made meat imports prohibitively difficult" (Gordon 2010, 110). This, of course, adversely affected daily nutrition of Iraqis. Before the war, Iraq's new generation was under risk of obesity; by "1998, 70 percent of Iraqi women were anemic" (Ibid, 33).

Prior to the war, average Iraqi diet was composed of a variety of foods, most basic of which were subsidized by the government. These subsidies covered red meat, chicken, fish, cheese, vegetables, as well as tea, sugar, cooking oil, washing powder, soap, and toothpaste. With the war, a rationing mechanism called as Public Distribution System was introduced. The food allowed under sanctions were kept in warehouses, under dual control of the UN agencies and Iraqi government. Everyone, national or foreigner, that resided in Iraq had the right to obtain a rations card (Niblock 2002, 139-140). Yet, scarcity still existed; and means used in coping with it gave birth to new problems. For example, as a response to food shortage, Iraq increased rice cultivation. However, it caused water stagnation, which in turn generated mosquitoes as well as malaria, but there was neither insecticides to eliminate mosquitoes nor medicines to treat malaria (Gordon 2010, 35).

That is to say, from a socioeconomic aspect, the impact of the sanctions was visible in every dimension of daily life. The administrative and technical lack of capacity to circumvent or at least cushion the impact of sanctions created a multiplier effect. The Iraqis suffered from lack of clean water, which required Iraq to import chlorine, filters etc. Sanctions such as disciplinary measures were swinging like Damocles' sword over the imports. Power plants were all destroyed. Likewise, logistics were ailing; delivery in cold chain was impossible. Due to lack of trucks, for example, garbage collection could not be handled properly. While access to food and clean water was limited, mounting household and hospital waste was adding up to the problem of communicable diseases, creating further burdens on the Iraqis. There were some steps taken to lighten the impact of the sanctions, but were limited to cosmetics. Although food and medicine were not under sanctions, Iraqis, who were deprived of oil revenues, could afford neither. The situation in hospitals was even more tragic. There were often problems with the equipment.

3- Security Aspect

The sanctions scheme imposed on Iraq sought, like most disarmament sanctions, to ensure the deprivation of the party concerned from the materials it needs to build weapons of mass destruction (WMD) (BusinessWeek 2018). The logic here is derived from the two-fold perception of WMDs. One perception is related to a rather long-term race to acquire the capabilities. Once the threshold for capabilities is crossed and the capability is proven, the second perception, namely the intention, comes into play. This is rather a short-term item on the agenda since intentions of a country can change as the ruling elite changes, and even the ruling elite/the ruler himself can change intentions under various domestic and international pressures. As a result, “[w]hile past weapons programs have been characterized by an ‘intent drives capability’ dynamic, [for] future programs ... another dynamic - ‘capability shapes intent’ - could also come into play” (Squassoni 2011, 20).

The problem here is that majority of the materials used in WMD manufacturing are widely utilized also for civilian purposes. The coverage is mind-blowingly extensive, indicating that the idea indeed is more than a mere prevention of capacity building. There are Foucauldian disciplinary notions embedded in the measures. Take the example from 1991: during the raids of the US and UK, glass windows of the Economic Community of West African States (ECOWAS) in Baghdad were destroyed. Cost of replacement would be \$56,000, and non-replacement would result in a loss worth \$4 million in UN computer equipment in the building. The US employed a discourse and vetoed replacement as it “would involve the purchase of \$56,000 of glass and services from Iraqi glaziers, and this would constitute an impermissible input to Iraqi industry” (Gordon 2010, 111).

One other example for the measures designed with a disciplinary notion relates to food sector. In the mid-90s, the UN agencies became more and more concerned with regards to the prevalent malnutrition. Nonetheless, programs designed to improve quality of seeds and increase the amount of cultivated land were blocked by a security discourse. Related to these programs, the “FAO repeatedly asked for permission to bring spare parts for Iraq for repairs of helicopters spraying pesticides, offering to supervise their use and document that the parts would not end up contributing to the Iraqi military. Again and again, the United States delayed or blocked these requests” (Ibid, 110).

As mentioned above, to overcome the humanitarian problems encountered under sanctions, the UN introduced the OFFP. In simple terms, with the Program, Iraq was allowed to export oil and import food, medicines and related civilian and humanitarian supplies in return. The Program involved three steps. In the first step, the UN Committee would decide on the good to enter Iraq. In the second step it would decide on the companies to import oil from and export goods to Iraq. According to the third, the Iraqi government had to approve the whole transaction. Under the OFFP, when oil was sold, money went to an escrow account from which payments for goods were done. The whole transaction was monitored by the UN, therefore it was thought to be foolproof (IIC undated; Meyer *et al* 2006).

Though it might be possible to say that the Program eased the negative effects of the sanctions on civilians (Farrall 2008, 269), many scholars subscribe to the idea that despite sanctions did their job well in preventing Iraq from achieving WMD capability, the main motive was not only related to the WMDs. Especially seeing the 2003 War and situation in post-Saddam Iraq, many observers maintained that what the US wanted was not to secure disarmament (Errera 2006) but “to ensure special privileges with Iraq with regard to Iraqi oil supplies and the continued presence of US troops in the region, particularly on newly established US military bases in Iraq itself” (Krieger 2006, 388).

The discussions under the security aspect of sanctions on Iraq are clear examples of securitization and exercise of disciplinary power. The securitization as analyzed above was not specific to a limited understanding of security. Instead, it was subject to a heavy issue linkage. “There are three major spheres of influence, the political, economic, and cultural” (Anderson 2014, 3). Sanctions on Iraq demonstrates all three being securitized deeply. Politically, the question of disarmament was carried from capability to intent; hence, senders were able to brand abnormal and create a relation of disciplinary power “on existing actions or on those which may arise in the present or the future” (Foucault 1982, 789). Economically, almost all civilian items were securitized for either being dual-use items (ie fit also for military use) or contributing to Iraqi industry. Culturally, as the wounds could not

heal, memories of war were kept alive; easing in one sense the exercise of what Foucault calls as cruelty - a cruelty that authorizes the sovereign to lock up their neighbor, "the same cruelty that authorizes locking up prisoners in the name of justice" (Huffer 2013, 22).

4- National Pride Aspect

Before the Gulf War, Iraq was a food-importing country. Hence, it is safe to argue that agriculture played a relatively small part in the national economy. However, given the difficulties in importing food under sanctions, the country's agriculture sector gained importance. Measures were implemented to achieve self-sufficiency, but despite the measures Iraqi agriculture faced the problem of declining production (Gunter 2013, 113).

Here again sanctions took the stage and hindered the development of the sector. Sanctions "limited access to foreign investment and imported supplies, including spare parts for farm machinery as well as fertilizers, pesticides and herbicides" (UNEP 2003, 22). Moreover, in 2000, Iraq suffered from a major drought; water management practices by then were still unsustainable (Ibid). Access to water and problems of salination also multiplied the problems related to farming and food production. As a result, livestock has declined by 35%, and cereal output by 23% since 1990 (Gunter 2013, 113).

To maintain political support, Saddam introduced the Public Distribution System (PDS), under which certain foods were distributed to households. The system had deficiencies as the basket (i) did not provide fresh fruit and meat, (ii) was not free and households needed to pay a "bagging fee" that well exceeded the official amount, (iii) was not intact for about 80% of the time and (vi) better quality food imports were diverted for domestic and foreign markets while low quality items were used as substitutes or were not provided at all (Ibid, 127-128). From the aspect of economics, it is a perfect example of an inefficient system to be maintained in modern times as it distorts prices, supply and demand. "However, modifications of the PDS run the risk of increasing food vulnerability of the poor and will be resisted by the bureaucracy" (Ibid, 128).

All the scarcities and problems of distribution over the decades failed to create a solid rally-around-the-flag impact. The footages of Iraqi people hitting Saddam's overthrown statute in Firdous Square following 2003 War are still widely available online (Anonymous 2006). However, this war, too, has taken too much from Iraq; including many elements of national pride. The unique manuscripts in Evkaf Library were looted and burned during the fire (Mite 2004). Museums buried back the artifacts because of lack of preservative chemicals. Collapse of water and irrigation systems (which were fully financed by the government) ended up with most fertile

soils drain or salinize (RUPE 2007, 58). Civilian losses are unknown in exact figures; yet analysts say as soldiers now are shooting targets instead of killing people, the distance (i.e. the range of the bomb) provides a psychological upper hand. In other words, what they hit are thermal images - green dots on the screen which remain visible so long as the target is alive (Anonymous 2003, 76-77).

It is said that after Hiroshima and Nagasaki, the survivors envied those that died immediately, as life afterwards was extremely difficult in war-torn Japan. Same was the case for the targets that were alive. This time, the story continued in abu Guraib (Hersh 2005, 20). "Breaking chemical lights and pouring phosphoric liquid on detainees; pouring cold water on naked detainees; beating detainees with a broom handle and a chair; threatening male detainees with rape" (Ibid, 22) were just a small piece of daily life. Military dogs were used not for detecting narcotics or contraband among the detainees or controlling riot, but for contests among dog-handlers "to see how many detainees they could get to urinate on themselves" (Ibid, 36). "Such dehumanization is unacceptable in any culture, but is especially so in the Arab world" (Ibid, 23).

Such decades-long troubles, destruction, poverty and scarcity caused by sanctions did not end with them. The sanctions ended with the 2003 war, before and during which the Iraqis basically had no voice or choice. The last war deprived them not only of national treasures making up a large part of national culture and heritage, but also of personal dignity as war prisoners. In other words, sanctions provided a sample for discursive violence; it "work[ed] to effect closures that obscure contestation and create the illusion of stable meaning" (el Malik 2015, 507).

CONCLUSION

The Iraq sanctions provide a perfect example of how the measures imposed on a country deeply affects the daily lives of people. Different from the other cases elaborated in this research, Iraqis united behind Saddam on a limited scale. To put it differently, the rally-around-the-flag impact was limited. When his statute was overthrown, it was beaten with slippers by the Iraqis, indicating a certain degree of disapproval of his tenure. In other words, for all the misery the Iraqis suffered Saddam was taken as a scapegoat instead of the sanctions themselves.

Still, the sanctions could not accomplish the aim, which was in the end to restore peace. The conflict might have ended, yet peace did not follow. It is because, the measures were designed to cripple Iraq. Therefore, continuous restlessness and lack of peace ensued with the Second Gulf War.

The Iraqi case is important for any study of sanctions and of area studies concentrating on the Middle East. The importance derives not only from the tectonic shifts emanating from the end of the Cold War, but also from social, political and economic aspects. Interestingly, despite or maybe because of the literature on Iraqi sanctions, Orientalism is disregarded in the academia's approach to analyze the case. There is no disagreement about the fact that sanctions are designed poorly and implemented inordinately, which left devastating impact on locals. The overall agreement even portrays the Iraqi sanctions as something taken for granted from an Orientalist perspective. In the end, the measures and discussions about them are "so commonplace ... [that it] goes unchallenged or uncontested. In other words, there is a kind of consensus about what the world is, or should be, that often goes without saying" (Hopf 2013, 324). This article aimed to introduce Orientalism as an approach to analyze exercise of a disciplinary power at the expense not only of daily life but also of future generations of Iraq.

Dennis Haliday, UN humanitarian coordinator of the OFF Program during 1997 September-1998 September, have emphasized that "[n]ine years of United Nations sanctions against Iraq have created *genocidal conditions*" (Siegal 1999; *emphasis mine*). He noted that the social damage sanctions created in the first decade through "unemployment, the sense of hopelessness and depression ... [ended up with] deadbeat dad phenomenon in Iraq which was never there before," adding also that children were taken out of schools to beg in the streets or to steal (Ibid). It should also be emphasized that sending children to schools for education contained its own difficulties. "Even pencils were on the list of controlled items. At some point, teachers simply gave up going to schools to deliver lectures to malnourished kids who were without books, notebooks, desks and even blackboards" (RUPE 2007, 59).

Iraq entered into the Gulf War soon after its war with Iran. In 1990, its GDP grew by 57.8%, in 2000 this rate was only 1.4% (World Bank 2019). Inflation became chronic, while in 1989 it was 400%, in 1990-1 it hit 2,000%, and 5,000% by 1995 (Sanford 2003, 13). Figures in 2003 when the OFF sanctions were lifted were relatively better, but still considerably bad: inflation was 33.6%, whereas GDP growth was -33.1% (World Bank 2019).

Instead of reducing or suspending them, the UNSC decided to extend the sanctions indefinitely after the end of the war (abu Gulal 2001, 3026). The sanctions introduced by the UNSCR no. 661 and the following resolutions added a lot to the economic hardships the country faced. Sanctions were heavily used as measures to hurt Saddam as much as possible, therefore they were used as political tools, designed with the idea of flexing disciplinary muscles of the West against the East.

As early as 1991, Martti Ahtisaari, the then UN Under-Secretary General, pointed out to the malfunctioning nature of the system. He noted that without production of electricity, food that is imported cannot be preserved and distributed; water cannot be purified; sewage cannot be pumped away and cleansed; crops cannot be irrigated; medicaments cannot be convened where they are required; needs cannot even be effectively assessed (Gordon 2010, 34).

Similarly, Joy Gordon observed that while it may have been possible to compensate for the loss of food imports over time, import substitution was more difficult in other areas. Water treatment required chlorine, filters, and equipment that could not be manufactured domestically, at least not in sufficient quantities to meet the needs of the population (Gordon 2013, 977).

The animal livestock which could not be vaccinated fell victim to epidemics and died in hundreds of thousands (RUPE 2007, 58) -- only in 1999, for example, due to vaccination problems, more than 1 million live animal stock was lost (UNEP 2003, 35-36).

Iraq introduced a system of rationing and monitoring; the idea was to reduce the impact of the scarcity on people (Niblock 2002, 139-140). Some authors regarded all the tragedy as a *mise en scene*, arguing that Saddam consciously kept stuff away from his people (Ibid, 143). Others, however, noted that the supplies were stored in warehouses not more than usual amounts. According to available data, by 1996, "number of major surgical operations carried out in Iraqi hospitals had fallen ... to about 28 percent of those in 1989," (Ibid, 145-146; Gordon 2010, 144) by 1998 medical stocks were reported to be inadequate (Niblock 2002, 144). "Many Iraqis were of the view that sanitary conditions in the hospitals created a health risk to the patients, such that public hospitals tended not to be used by middle-class patients unless there was no alternative" (Ibid, 147).

The Iraqis could not obtain necessary equipment or spare parts to fix the devastated infrastructure and deliver basic public services. They also had to pay cumbersome compensations. Moreover, in awarding compensations, the UN ignored Iraqi loss and sufferings related to the deliberate destruction of the country's civilian infrastructure: generating stations, water distribution networks, irrigation dams, civilian bridges, telephone exchanges, factories producing powdered milk for infants and medicines, shelters, mosques, churches, commercial centers, residential neighborhoods, and the like (Ibid, 103-104).

In addition to the socioeconomic losses, the humanitarian situation was worsening day after day, with people lacking access to medication and having to undergo surgeries without anesthesia (Anonymous 2003, 145). Indeed, just by foreseeing the looming catastrophe, "Iraq had earlier maintained ... that a grace period of two to five years was needed before Iraq could begin paying reparations: the economy needed to be functioning properly so as to enable these payments to be made" (Niblock 2002, 113-114). The UN turned a blind eye, indicating once more that sanctions aimed only to exercise disciplinary power.

The sanctions started with a war, and ended with another war (abu Gulal 2001, 3028). They started to punish Iraq for breaching sovereignty of another country, and ended with the breach of Iraq's own sovereignty (Tyler 2019, 541). During this last war, which ended the sanctions, Iraqis lost unique manuscripts to looters (Anonymous 2003, 25), museums suffered from lack of preservatives and buried the artifacts under the soil (RUPE 2007, 58), civilian casualties were unknown as they were regarded as not people but "green dots on the screen" which remains visible up until the target (not the people, but the target) is destroyed (Anonymous 2003, 76-77). This construction of "target" was practiced also in notorious abu Guraib, where the treatment of "prisoners of war of terror" were so bad that "[s]uch dehumanization is unacceptable in any culture, but is especially so in the Arab world" (Hersh 2005, 23).

It should be kept in mind that Iraq still receives remnants of soldiers fallen in Kuwait (Berwani 2010), carving open the old wounds, reviving war-time traumas and reminding Iraqi people of their vulnerability in terms of regional and global security dynamics.

To conclude, it is safe to say both the process and the aftermath of the sanctions left deep scars in the Iraqi society. The power exerted to discipline a country that did not follow international norms of sovereignty and nonintervention (regardless the role of the West in giving a green light to Saddam to attack Kuwait) was putting extremely disproportionate burden over the civilians.

The full scheme visibly was designed to show the power the West holds, a power which for Foucault is of no sense if not used. The disciplinary power exerted over

Iraq turned the country into a panoptical in which everything, from healthcare to balanced nutrition, from education to bureaucracy, from socioeconomy to state security were all to suffer up until Orientalist discourse allowed Iraq to be re-constructed as “healthy,” and no longer “leper.”

References:

- Anderson, Gordon L. "Beyond Realism: Values, Interests, Levels, and Spheres in International Relations Theory." *International Journal on World Peace* 31, no. 2 (2014): 3-9.
- Anonymous. "Savaşın Kitabı." *Atlas* special issue (2003).
- Anonymous. "Taking Saddam Down," *Fox News*, March 2, 2006, Thursday, https://www.youtube.com/watch?v=wss_urnuB7o (accessed April 1, 2021).
- Berwani, Hawar. "Iraq receives 55 dead soldiers from Kuwait," *Iraq News*, May 17, 2010, Sunday; <https://www.iraqinews.com/iraq-war/iraq-receives-55-dead-soldiers-from-kuwait/> (accessed February 29, 2020).
- BusinessWeek, "What's the Case for WMD's and Responsible Investing?," *Bloomberg*, video dated December 4, 2018, <https://www.bloomberg.com/news/videos/2018-12-04/what-s-the-case-for-wmd-s-and-responsible-investing-video> (accessed August 1, 2020).
- El-Malik, Sheira S. "Why Orientalism Still Matters: Reading 'Casual Forgetting' and 'Active Remembering' as Neoliberal Forms of Contestation in International Politics." *Review of International Politics* 41 (2015): 503-25.
- Errera, Philippe. "Nuclear Non-proliferation after Iraq: A French Perspective." In *Arms Control after Iraq: Normative and Operational Challenges*, ed. Waheguru Pal Singh Sidhu and Ramesh Thakur, 305-322. Tokyo: United Nations University, 2006.
- Farrall, Jeremy Matam. *United Nations Sanctions and the Rule of Law*. Cambridge: Cambridge University Press, 2008.
- Foucault, Michel. "'Panopticalism' from 'Discipline & Punish: The Birth of the Prison.'" *Race / Ethnicity: Multidisciplinary Global Contexts* 2, no. 1 (2008): 1-12.
- Foucault, Michel. "The Subject and Power." *Critical Inquiry* 8, no. 4 (1982): 777-795
- Freedman, Lawrence. *A Choice of Enemies: America Confronts the Middle East*. New York: Perseus Books Group, 2008.
- Gordon, Joy. "Crippling Iran: The U.N. Security Council and the Tactic of Deliberate Ambiguity." *Georgetown Journal of International Law* 44 (2013): 973-1006.
- Gordon, Joy. *Invisible War: the United States and the Iraq Sanctions*. Cambridge, London: Harvard University Press, 2010.
- Gulal, Saif Abu. "Sanctions: How Saddam Gained Upper Hand." *Economic and Political Weekly* 36, no. 32 (2001): 3026-3029.

- Gunter, Frank R. *The Political Economy of Iraq: Restoring Balance in a Post-Conflict Society*. UK: Edward Elgar, 2013.
- Herrman, Richard K. "The Middle East and New World Order: Rethinking U.S. Political Strategy after the Gulf War." *International Security* 16, no. 2 (1991): 42-75.
- Hersh, Seymour M. *Chain of Command*. England: Penguin, 2005.
- Hobsbawm, Eric. *Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914-1991*. Great Britain: Abacus, 1995.
- Hopf, Ted. "Common-sense Constructivism and Hegemony in World Politics." *International Organizations* 67 (2013): 317-54.
- Huffer, Lynne. "Foucault: 'What Could be Otherwise?'" *Economic and Political Weekly* 48, no. 18 (2013): 21-3
- Independent Inquiry Committee. "Office of the Iraq Programme: Oil-for-Food." Undated; <http://www.un.org/Depts/oip/> (accessed June 5, 2021).
- Kissinger, Henry. *Diplomacy*. US: Simon&Schuster, 1994.
- Krieger, David. "The War in Iraq as Illegal and Illegitimate." In *Arms Control after Iraq: Normative and Operational Challenges*, ed. Waheguru Pal Singh Sidhu and Ramesh Thakur, 381-96. Tokyo: United Nations University, 2006.
- Meyer, Jeffrey A., Mark G. Cafalino and Paul A. Volcker. *Good Intentions Corrupted: The Oil-for-Food Scandal and the Threat to the UN*. USA: Public Affairs, 2006.
- Mite, Valentinas. "Iraq: Archives, Libraries Devastated By War, Looting," RFERL, July 13, 2004, Tuesday, <https://www.rferl.org/a/1053832.html> (accessed June 5, 2021).
- Niblock, Tim. *"Pariah States" and Sanctions in the Middle East: Iraq, Libya, Sudan*. Boulder, Co.: Lynne Rienner, 2002.
- Research Unit for Political Economy (RUPE). *Irak İşgalinin Perde Arkası*. Translated by Alaz Pesen, Buket Dabancalı. İstanbul: Yordam Kitap, 2007.
- Sanford, Jonathan E. "Iraq's Economy: Past, Present, Future." *CRS Report* RL31944 (2003).
- Shimko, Keith L., *The Iraq Wars and America's Military Revolution*, Cambridge University Press: UK, 2012.
- Siegal, Mark. "Former UN Official Says Sanctions against Iraq amounted to 'Genocide'," *Cornell Chronicle*, October 1, 1999; <https://news.cornell.edu/stories/1999/09/former-un-official-says-sanctions-against-iraq-amount-genocide> (accessed June 5, 2021).

- Squassoni, Sharan. "Nuclear Energy and Nonproliferation: Today's Challenges." In *Business and Nonproliferation: Industry's Role in Safeguarding a Nuclear Renaissance*, ed. John P. Banks and Charles K. Ebinger, 17-30. Washington: Brookings Institute, 2011.
- Tyler, Patrick. *A World of Trouble: The White House and the Middle East from the Cold War to the War on Terror*. New York: Farrer Straus Giroux, 2019.
- Tzu, Sun. *The Art of War*. Translated by Thomas Cleary. Boston : Shambhala, 1988.
- United Nations Environment Programme (UNEP). *Desk Study on the Environment in Iraq*. Switzerland: UNEP, 2003.
- United Nations. "Letter Dated 20 March 1991 from the Secretary-General Addressed to the President of the Security Council (Ahtisaari Report; S/22366)." *Security Council Reports*, March 20, 1991; <https://www.un.org/Depts/oip/background/reports/s22366.pdf> (accessed June 5, 2021).
- World Bank "Iraq," *World Development Indicators* (2019), <http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&country=IRQ&series=&period=> (accessed February 29, 2020).
- World Health Organization (WHO) (1996), *The Health Conditions of the Population in Iraq since the Gulf Crisis*, March.

